

Tartu Riiklik Ülikool
NSV Liidu Ajaloo kateeder

"Linnade omavalitsused Eestis 1917.aastal".

D I P L O M I T Ö Ö

*TRÜ NSV Lüdu ajaloo kat.
Ino. nr. 2005*

Tartu Riikliku Ülikooli Ajaloo-
Keeleteaduskonna ajaloo osakonna
VI kursuse mittestatsionaarne
üliõpilane

Aino L o o t u s

Juhendaja: dotsent Karl Siilivask

Tartus 1967

SISSEJUHATUS.

Käesoleval aastal möödub pool sajandit Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist, mis kujutab endast suurimat murrangut kogu inimkonna ajaloos. Need viiskümmend aastat tagasi aset leidnud sündmused on suurteks võitudeks ka eesti rahva ajaloos. Oktoobrirevolutsiooni tulemusena vabanes eesti rahvas nii sotsiaalsest kui ka rahvuslikust rõhumisest balti-saksa parunite, vene tsaariametnike ja oma eesti kodanluse poolt. Saavutatud ajaloolise võidu tulemusena sai eesti töötav rahvas oma oma varanduste täieõiguslikuks peremeheks ja õiguse nõukogude kaudu ise osa võtta riigi valitsemisest.

1917.aastaks olid ka Eestis välja kujunenud sotsialistliku revolutsiooni teostamiseks vajalikud objektiivsed tingimused ja subjektiivsed eeldused.

Tähtsat osa Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamise ja läbiviimise perioodil etendasid Eestis linnad, kus asusid eesti proletariaadi peajõud. Samal ajal olid linnad ka eesti kodanluse võimu kantsideks. See tingis 1917.aastal linnades terava klassivõitluse ühelt poolt eesti kodanluse, teiselt poolt töötavate hulkade vahel. Pärast Veebruarirevolutsiooni ulatus võitlus ka linnade omavalitsusasutustesse - linnavolikogudesse.

1917.aasta algul oli praegusel Eesti NSV territooriumil 12 linna. Tolleaegse administratiivse jaotuse järgi kuulusid need kolme kubermangu. Talinna, Paldiski, Haapsalu, Daide ja Rakvere kuulusid Eestimaa kubermangu; Kuressaare, Pärnu, Viljandi, Tartu, Valga, Võru- Liivimaa kubermangu. Pärast Veebruarirevolutsiooni Ajutise Valitsuse 30. märtsi määrusega ühendati Eesti kubermanguga seni Liivimaa kubermangu kuulunud Eesti alad. Narva linn kuulus aga kuni 1917.aasta novembrini Peterburi kubermangu.

Vaadeldaval perioodil olid linnad kujunenud tähtsateks majanduselu keskusteks, nendesse oli koondunud valdav osa suurematest tööstus- ja kaubandusettevõtetest. Suurimateks tööstuskeskusteks olid Tallinn ja Narva.

Tartu ja teiste väikelinnade osa oli tunduvalt tagasihoidlikum, nendes asusid väiksemad tööstuslikud ettevõtted ja käsitöökodajad.

Sajandi algusest peale oli hakanud linnades kasvama eesti rahvusest kodanluse osatähtsus, seda nii tööstuse, kaubanduse kui ka panganduse alal. Eesti kapitalistide majanduslik positsioon tugevnes eriti Esimese maailmasõja päevil, mil edukalt laiendati vanu ja osteti uusi ettevõtteid.

Eesti kodanlus, saavutanud küllalt tugeva positsiooni linna majanduses, hakkas taotlema ka poliitilist sõnaõigust, soovis saada enda kätte linnade valitsemist.

Samaaegselt kodanluse tugevnemisega oli linnades kasvanud ja tugevnenud proletariaat. Linnaproletariaadi põhijõud tööstusproletariaadi näol asusid Põhja-Eesti tähtsamates tööstuskeskustes Tallinnas ja Narvas. Teistes linnades oli tööstusproletariaat väike ja elanikkonna põhiosa moodustasid linnaproletariaadi teised, vähemorganiseeritud ja vähemteadlikud kihid (käsitöölised, maja- ja äriteenijad, jne.)

Alljärgnevalt mõned Eesti linnade klassistruktuuri iseloomustavad näited. Tallinna elanikkonnast moodustasid töölised 100-110 tuhat, s.o. 63-69% linnaelanike arvust (üldse oli Tallinnas 160 tuhat elanikku).¹ Tallinna kodanlus moodustas elanikkonnast ainult 4,7% s.o. 7500 inimest ning linna väikekodanlikud keskkihid 26,14%.²

Analoogiline oli klassikoosseis Narvas 1917.aastal. Proletariaat moodustas umbes 80% elanike arvust, väikekodanlikud keskkihid 15-16% ja kodanlus kõigest 4-5%.

Tartus elas 1922.aasta rahvaloenduse andmete järgi 50 tuhat elanikku. Nende hulgas töölisi ja majateenijaid 13564 s.o. 51,1% (neist vabrikutöölisi ainult (855). Ülejäänud elanikkond jagunes: peremehed, vürtspoodnikud ja käsitöölised 19,1%, ametnikud 11,5%, vabakutselised 1,9% ja muud kategooriad (kaasa arvatud intelligents) moodustasid 16,4%³.

1 R.Pullat, Tallinnast ja tallinlastest, Tallinn 1966, lk 69-70.

2 samas, lk. 110.

3 Eesti arvudes, 1920 -1930, Tartu, 1932, lk. 43.

Tartu elanikkonna klassistruktuuri võimalike nihetega siia- või sinnapoole on 1917. aastal iseloomulik peaaegu kõigile ülejäänud Eesti linnadele.

Kokku võttes oli Eesti linnade (juurde on arvatud ka alevid) elanikkonna klassistruktuur 1917. aastal järgmine:

Linnad, alevid	Linnaproletariaadi ligilähedane arv	Linnakodanluse ligilähedane arv	Linna keskihtide ligilähedane arv
Tallinn	100000 - 110000	7500	41500
Narva	21900 - 24900	1200-1500	4500 - 4800
Teised Eesti linnad ja alevid	71500 - 86650	7150-8580	59650 -66800

Seega olid proletaarsed hulgad linnades tugevas arvu- lises ülekaalus.

1917. aastaks, millal linnade valitsemisest osavõtuks hakkasid kõrvuti eesti kodanlusega oma õigust taotlema revolutsioonilised rahvahulgad, olid enamikus Eesti linnade omavalit- sustes säilitanud võimu balti-sakslased.

1917. aastal Eesti linnades tegutsenud linnavolikogud ja linnavalitsused olid moodustatud 1870. aastal tsaarivalitsuse poolt välja antud linnareformi tulemusena, milline seadus küll Balti kubermangudele laiendati alles 26. märtsil 1877. aastal.¹ Narvas rakendati 1870. aasta linnaseadus kohe.

Kuni 1877. aastani tegutsesid Balti kubermangude linnades seisuslikud magistraadid.

Uue linnareformi järgi said linnade omavalitsusorganiteks linnavolikogu, linnavalitsus ja linnapea. Linnavolikogu liikmete valimisest võisid osa võtta 25. aastaseks saanud kodanikud, kes oma kinnisvarade, kaubandus- või tööstusettevõtete, töökodade jne. eest maksid linnamakse. Põhiliselt samasugustel tingimustel oli valimisõigus asutustel, ühingutel ja organisatsioonidel. Valijate nimekirja võeti kõik valimisõiguslikud vastavalt maksude suurusele. Sel viisil moodustati kolm valijate kuuriat: suurte maksude, keskmiste ja väikeste maksude maksjad. Iga kuuria valis 1/3 linnavolinike arvust. Suurte ja keskmiste

maksude maksjad said koos tegutsedes volikogudes absoluutse ülekaalu ja omasid tegelikult võimu. Oma valdavas enamuses oli linnade suurkodanlus saksa päritoluga. Linnavolinike arv sõltus linnade suurusest, ulatudes tavaliselt 30- 72-ni. Linnavolikogud valiti neljaks aastaks.

Linnaomavalitsuse sellisel organisatsioonil oli endisega võrreldes eeliseid ja see tähendas edusammu linnade elus. 1892. aastal kehtestati tsaarivalitsuse poolt nimetatud linna reformi uus, sisuliselt tublisti kärbitud variant.¹ Uue variandiga asendati maksutsensus varandusliku tsensussega. See vähendas veelgi juba niigi väikest valijate arvu. Nüüd jäi Eesti linnades õigus linnavolikogude valimistest osavõtuks vaid vähemalt 1000-rublalise väärtusega kinnisvarade omanikele. Seega säilitasid valimisõiguse eelkõige suur- ja keskkapitalistid. Sama varanduslik tsensus kehtestati ka asutustele ja seltsidele. Tallinnas kaotasid valimisõiguse veidi rohkem kui pooled endistest valijatest ja seda just III kategooria arvel.²

Uue linnaseadusega püüti keskvoimu poolt kunstlikult suurendada suurkodanluse erikaalu linnavolikogudes, tõsta tema poliitilist osatähtsust.

Ilma vahepealsete muudatusteta kehtis 1892. a. linnaseadus 1917. aastani.

Linnade omavalitsused koosnesid linnavolikogust kui korraldavast organist ja linnavalitsusest, mis oli täidesaatvaks organiks. Linnavalitsus koosnes linnapeast ning vähemalt kahest linnavalitsuse liikmest. Linnavolikogu juurde olid kõikjal moodustatud erineval arvul (vastavalt kohapealsetele vajadustele) ettevalmistavad komisjonid ja lisaks neile töötasid linnavalitsuste juures alalised komisjonid üksikute tegevusalade juhtimiseks. Linnavalitsuste võimupiirkonda kuulusid niisugused küsimused, nagu linnaelanike ja kogu linna heaolu ja heakorra eest hoolisemine (linna teede ja tänavate korrashoid, kanalisatsiooni ja veevärgi rajamine, hoolekandeülesanded jne.), linna kulude katteks maksude korraldamine, linna tervishoiu- ja sanitaaralased küsimused, hariduselu juhtimine. Linnavalitsused pidid kaasa aitama kohaliku tööstuse ja kaubanduse arendamisele.

1 Eesti NSV ajalugu, II osa, Tallinn, 1963, lk. 211.

2 samas lk. 212.

Otseselt linnaomavalitsustele kuulusid linnades ka mõningad ettevõtted. Nii oli Tallinna linnavalitsusel 1917. aasta algul elektriijaam, gaasivabrik, linna veevõrk, turbatööstus, linna-pank, tapamaja j. t. Linnade omavalitsused olid ka kinnisvarade omanikeks: krundid linnas, linnamõisad ja metsad.¹ Kõik Tallinna linnaomavalitsuse varandused kokku moodustasid 1917. aastal umbes 26 miljonit rubla.² Tartu linnavalitsusele kuulusid linnas elektriijaam, gaasivabrik ja tapamaja. Samuti oli linna valduses 7 mõisat ja linna metsad.³ Väiksemates linnades olid linnade varandused palju väiksemad.

Linnavalitsused olid kohustatud hoolitsema hariduselu korraldamise eest, kõigis linnades omasid nad teatud arvu oma koole, Tallinnas ja Narvas ka avalikke raamatukogusid. Linnavalitsuste ülalpidamisel töötasid enamikus linnades linna-haiglad.

Seoses sõjaolukorraga olid linnavalitsuste ülesanneteks elanikkonna varustamine toiduainetega ja küttega, abi osutamine sõjaväelaste perekondadele, samuti sõjavägede majutamise-ga seotud küsimused.

Linnavalitsuste tegevus tervikuna Eesti ei olnud majanduslikult aktiivne. Enamiku linnade sissetulekutest moodustasid maksud kinnisvaradelt. Tulud linnade ettevõtetest olid äärmiselt tagasihoidlikud. Nii moodustasid Tartu linna 1917. aasta eelarves maksud kinnisvaradelt üldeelarvest 31%, sissetulekud linna ettevõtetest aga ainult 8%.⁴ Linnade ettevõtlikumal majanämisel oleksid pidanud toodud näitajad olema vastupidised. Linnade sissetulekutest kulutati rõhuv osa administratiivseteks kulutusteks (linnavalitsuse ülalpidamine, politsei kulud jne.), mitte linna üldise heaolu tõstmiseks.

Selliste linnavalitsustega ei olnud rahvas loomulikult rahul, kasvasid opositsioonilised meeleolud.

1 Tallinna Linna Arhiiv (TLA), f. 195, nim. 4, s.-ü. 41 l. 9

2 samas, l. 8.

3 Eesti NSV Riiklik Ajaloo Keskarhiiv (ENSV RAKA) f. 2623, nim. 1, s.-ü 968, l. 77.

4. samas l 12-22.

Valgas suutsid eestlased ja lätlased linna omavalitsuse balti-sakslastelt üle võtta juba 1901.aastal.¹

Ka Tallinnas said eestlased juba 1900.aastal linnavolikogus 9 kohta. Järelle olid tagajärjed, mis järgmistel valimistel töid eestlastele võidu. 1904.aasta linnavalimistel etendasid Tallinna linnavolikogus aktiivset osa eestlased Juhan Umbli ja Peeter Sorgus.² J. Poska nõuandel selle eest, et paljud eesti rahvusest haritlased, kellel ei olnud kinnisvara, said hooldajajaks ja sel teel eelolevatel linnavalimistel hääleõiguslikeks. 1904.aasta Tallinna linnavolikogu valimistel saavutasid eesti-vene blokk ülekaaluka võidu sajandeid valitsenud sakslaste üle. Üldse sai eesti-vene blokk uude volikogusse 43 kohta, neist 38 kohta eestlastele ja 5 venelastele.³ Esimeste eestlastest linnavolinike hulgas olid mitmed hiljem tuntud kodanliku Eesti tegelased: K. Päts, J. Poska, M. Pung, J. Teemant, O. Strandmann jt. Eesti kodanlus püüdis nimetatud võitu sakslaste üle näidata üldrahaliku võiduna, tegelikult esindas "uus erakond" siiski vaid kodanlust ja tegutses vastavalt sellele, jätkates proletariaadi eksploateerimist. Samal ajal kui linna hariduse - ja tervishoiuolude parandamisel oldi äärmiselt tagasihoidlikud, müüdi oma meestele tasa-hiljukesi alandatud hindadega maatükke, sahkerdati vabrikute ja majadega - paisutati oma rahakotti.⁴

Ka Rakvere linnavolikogus tugevnes opositsioon sakslaste vastu. Juba 1910.aasta linna valimistel taheti sakslaste käest võimu üle võtta. Seekord asi ei õnnestunud. Lüüasaamine andis uut hoogu 1914.aasta linnavalimiste organiseerimiseks. Ka Rakveres kasutati eesti haritlastele hääletamisõiguse andmiseks juba Tallinnas kasutatud meetodit. Aktiivset selgitustööd tehti kõigi valijate hulgas.⁵ Valimiste tulemustest kirjutas "Rakvere Teataja": "Eesti edumeelne erakond on võitnud ja oma ülesseatud kandidaadid viimse meheni suure häälteenamusega volikogusse valinud. Vastarinna kandidaadid kukkusid kõik läbi".⁶

1 R. Pullat, Tallinnast ja tallinlastest, l. 99.

2 samas, lk. 91.

3 samas, lk. 92.

4 samas, lk. 99.

5 G. Palgi mälestused, Rakvere muuseum.

6 "Rakvere Teataja", nr. 59, 27. mail 1914.

Ka Võrus oli 1917.aastaks linnaomavalitsuses peremeheks eesti kodanlus. Nii oli suudetud kuni 1917.aastani neljas Eesti linnas sakslased linnaomavalitsustest eemale tõrjuda ja võimu võtta eesti kodanluse kätte.

Saksa kodanluse käes olevatel linnavalitsustel ei olnud midagi ühist linnaelanikkonna laiade kihtidega, linna hea käekäik ei läinud neile üldse korda. Eluliselt tähtsate probleemide lahendamise asemel nokitsesid need linnavalitsused pisiküsimuste kallal, ostsid ja müüsid, jaotasid lubasid ja tunnistusi.

Iseloomustades Tartu linnavalitsuse tegevust kirjutas kodanlik ajaleht "Postimees": "Meie praegusel linnavalitsusel ei ole laiemate ringkondadega midagi ühist..., meie linnaomavalitsuse tegevus ei ole kõige harilikumast tonkimisest kaugemale jõudnud. Vananenud on põhimõtted, mille järgi meie linna asju aetakse".¹

Iseloomustust võib kohandada ka teiste väikelinnade linnavalitsustele.

On arusaadav, et eesti kodanluse kasvavad vajadused, aga samuti laiade töötavate kihtide huvid nõudsid radikaalseid reforme linnade omavalitsustes.

1917.aastal seoses revolutsiooniliste sündmustega seisis Eesti linnade omavalitsuste ees suured ümberkorraldused. Linnaomavalitsuste tegevusse sekkusid laiad rahvahulgad. Eesti linnade omavalitsuste tegevus 1917.aastal, nendes toimunud ümberkorraldused - nende kajastamine ongi käesoleva diplomitöö eesmärgiks.

Abi töö kirjutamisel on autor saanud vastava perioodi kohta varem ilmunud kirjandusest. 1917.aasta üldise olukorra kajastamisel on kasutatud R.Pullati tööd, "Tallinnast ja tallinnlastest",² A.Köörna raamatut "Suure Sotsialistliku Oktoobri-revolutsiooni majanduslikud eeldused Eestis" ja³ "Eesti NSV ajaloo"⁴ teist osa.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni sündmuste vaatlemisel on kasutatud vastavaid uurimusi J.Saadilt,⁵ V.Reimanilt⁶, ning artiklite kogumikust "Suure Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis" K.Siilivase uurimust "Võitlus

1 "Postimees", nr.3, 4.jaanuaril 1917.

2 R.Pullat, Tallinnast ja tallinnlastest, Tallinn, 1966.

3 A.Köörna, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni majanduslikud eeldused Eestis, Tallinn, 1961.

4 Eesti NSV ajalugu, II osa, Tallinn, 1963.

5 J.Saat, Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul, Tallinn 1956.

6 V.Reiman, Eesti bolševikud võitluses nõukogude võimu eest aastail 1917 - 1918, Tallinn, 1957.

Oktoobrirevolutsiooni teostamise ja kindlustamise eest Tartu linnas ja maakonnas"¹. Väärtuslikku dokumentaalset materjali andis dokumentide kogumik "Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis"².

Eesti linnade omavalitsuslike asutuste tegevuse uurimisel on autor kasutanud ENSV Riiklikus Ajaloo Keskarchiivis (ENSV RAKA), Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riiklikus Keskarchiivis (ENSV ORKA) ning Tallinna Linnaarhiivis (TLA) säilitatavate fondide materjale.

Ulatuslikult on töö koostamisel kasutatud 1977.aastal Eestis ilmunud perioodikat.

Töö kirjutamisel oli raskuseks asjaolu, et mitmete linnavolikogude ja linnavalitsuste tegevusest ei ole säilinud arhiivimaterjale (Võru, Rakvere) või on need väga puudulikult säilinud (Haapsalu, Kuressaare, Paldiski). Ka seni ilmunud kirjanduses ei käsitata nimetatud linnavolikogude tegevust. Rohkem on seni uuritud ja ka materjale piisavalt Tallinna, Narva ja Tartu linnaomavalitsuste kohta.

Autor on töö kirjutamisel seadnud eesmärgiks vaadelda 1917.aasta suurte revolutsiooniliste sündmuste taustal Eesti linnade omavalitsuste ümberorganiseerimist, nende demokratiseerimist pärast Veebruarirevolutsiooni ja uute linnavalimiste tulemusena. Töös on püütud näidata poliitilist võitlust linnaomavalitsustes ja nende ümber; linnavolikogude, tööliste ja soldatite saadikute nõukogude omavahelisi suhteid. Kuna pearõhk on asetatud poliitilise võitluse ja poliitiliste küsimuste vaatlusele, on linna omavalitsuste majandusliku tegevuse käsitlemine põgus, kuna see 1917.aastal oluliselt ei erinenud varasemast.

Diplomitöö on jaotatud kolmeks peatükiks. Esimeses peatükis, mis käsitleb linnade omavalitsusi Veebruarirevolutsiooni järgsel perioodil on näidatud linnavolikogude suhtumist uude valitsusse ja nende demokratiseerimist.

1 K. Siilivask "Võitlus Oktoobrirevolutsiooni teostamise ja kindlustamise eest Tartu linnas ja maakonnas, artiklite kogumik, Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, Tallinn, 1957.

2 "Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, dokumentide kogumik, Tallinn, 1957.

Teises peatükis on analüüsitud 1917. aasta suvel Eestis toimunud linnavalimisi, seda poliitilist võitlust, mis toimus linnavalimiste ümber erinevate klasside ja parteide vahel.

Viimane peatükk haarab perioodi 1917.aasta juulist - augustist, millal alustasid tööd uued linnavolikogud, kuni linnavolikogude ja linnavalitsuste tegevuse lõpetamiseni 1918.aasta algul.

I peatükk

LINNADE OMAVALITSUSED PÄRAST VEEBRUARIREVOLUTSIOONI
JA NENDE DEMOKRATISEERIMISE PÜÜDED.

1917.aasta veebruaris algas Petrogradis kodanlik-demokraatlik revolutsioon 27.vebruaril kukutasid revolutsioonilised töölised ja soldatid tsaarivõimu, võimu haaras kodanlus, kes moodustas Ajutise Valitsuse.

Nagu kogu Venemaal, nii jõudis ka Eestis kätte vana võimu kaheteiskümmes tund. Eestis arenesid sündmused Petrogradi revolutsiooni otsese mõju all.

Revolutsiooniliste meeleolude ja bolševike organisatsioonide töö elavnemine ilmnis Eestis juba 1916.aastal. Tööraha kannatuste karikas hakkas üle ääre voolama, rahvahulka viha paisus plahvatuseks, revolutsiooniks. Revolutsiooniks Eestis olid olemas kõik objektiivsed tingimused ja subjektiivsed eeldused. Eesti tööliklassil oli 1917.aastal olemas juht VSDT(b)P Eesti organisatsioonide näol. Veebruarirevolutsiooni eel tegutsesid bolševistlikud pörandaalused organisatsioonid Tallinnas, Narvas ja Tartus.¹ Eriti aktiivselt tegutses Tartu organisatsioon.

Vahetult pärast esimeste revolutsiooniliste teadete saabumist Petrogradist püüdsid tsaarivalitsuse kõrgemad ametnikud seda kõigi vahenditega rahva eest varjata. Selleks aitas kaasa ka eesti kodanlus. Ta püüdis igati rahvast rahule manitseda ning kutsus üles väljaastumistest loobuma. "Tallinna Teatajas" hoiatati rahvast, et need "...puuduliste suusõnaliste teadete põhjal tekkinud ja erutatud ettekujutluses kõmuliseks kasvanud kuulujuttude läbi ärevusse ei satuks ega seisukohast mingisuguseid enneaegseid järeldusi ei teeks.²

Hoolimata kodanluse kõikidest püüetest, algasid revolutsioonilised sündmused ka Eestis, kõigepealt Tallinnas ja Narvas. Revolutsioonilise rahva pahameel oli suunatud ka linnaomavalitsuste vastu, kus peremehetsid sakslased.

1 J.Saat, Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni..., lk. 17.

2 "Tallinna Teataja", nr.50, 28.vebruaril 1917.

Tallinnas algasid revolutsioonilised sündmused juba 1.märtsil, Narvas teisel ning Tartus kolmandal märtsil.

Nende kolme linna eeskujul murdi tsaarivõim ka teistes Eesti linnades. Tsaarivõimu kukutanud töölised organiseerisid kohapeal valimised tööliste ja soldatite saadikute nõukogudesse. Revolutsioonipäevadel moodustati nõukogud Tallinnas, Narvas ja Tartus, Pärnus, Viljandis, Valgas, Paldiskis, Haapsalus ja Saaremaal. Võrus, Rakveres, Paides loodi need hiljem.

Ajutiselt läks kohapealne võim keskustes nõukogude kätte. Korra säilitamiseks asusid äsja loodud nõukogud vana tsaaripolitsei asemele organiseerima töölistmiilitsat.

Nagu juba öeldud, oli rahva pahameel revolutsioonilistel väljaastumisel suunatud rahvavaenulike linnaomavalitsuste vastu.

Revolutsiooni käigus Narvas võttis Narva raekojas linnavalitsuse residentsi üle rühm töölisi bolševik J. Anveldi juhtimisel. Narva linnapea, musta sajaline erukindral Ossipov ja politseimeister Bohhinski areteeriti.¹

4.märtsil Haapsalus alanud ülestõusu ajal lasti turuplatsil maha sakslasest linnapea von Krusenstern.

Pärnus areteeriti samuti linnapea H. Ammende ja lasti lahti linnanõunik Schmidt.²

Tartu töölised panid kodusesse aresti linnapea parun von Grenvighi.³

Kodanlik- demokraatlik revolutsioon võitis Eestis perioodil 2.- 10.märtsini. Tüüpilistes väikekodanlikes maakonnakeskustes Paides, Rakveres, Võrus oli revolutsiooniline liikumine eriti nõrk.

Vahetult pärast revolutsiooni kuulus võim tööliste ja soldatite saadikute nõukogudele. Kuid nõukogudes saavutasid ülekaalu väikekodanlikud parteid -menševikud ja esseerid. See on seletatav tööliklassi ja laiade rahvahulkade vähese teadlikkusega tol ajal.

1 A. Mesilane, "Revolutsioonistaail Narvas, Kogumik "Nõukogude võimu eest", lk. 254.

2 "Postimees", Pärnu väljaanne, nr. 55, 10.märtsil 1917.

3 K. Siilivask, Võitlus Oktoobrirevolutsiooni teostamise..., kogumik, Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 43.

Nimetatud asjaolu on ka põhjuseks miks nõukogud üsna pea loovutasid kätte võidetud positsiooni kodanlusele, andsid võimu käest.

Kodalik Ajutine Valitsus määras oma võimu esindajaiks kohapeal tsaariagsete kubernerida ja maakonna ülemate asemele oma komissarid. Eestimaa kubermangu komissariks määrata Tallinna linnapea J. Poska ning Liivimaa kubermangu komissariks endine Riia linnapea Krastkaln.¹ Nii olid juhtivad positsioonid läinud kodanluse kätte. Linnades jätkasid tegutsemist linnavolikogud. Seega oli ka Eestis tekkinud kaksikvõim.

Järgnevalt alustas kodanlus oma seltside koondamist ja poliitilist võistlust selleks, et haarata enda kätte kohalik riigiaparaat, omavalitsused ning tõrjuda töörahva nõukogud võimu juures löplikult kõrvale. Vörreldes tööliklassiga oli kodanlus eelisolukorras. Ta ruttas kasutama endale soodsat olukorda ja saavutaski edu.

Endised linnavolikogud ja linnavalitsused asusid kohe pärast Ajutise Valitsuse moodustamist teda pooldavale seisukohale, püüdsid säilitada oma endist võimu ja haarata enda kätte linnamiilitsa juhtimist, kes kaitseks ka nende julgeolekut.

Eesti kodanlus, kes ei olnud rahul linnaomavalitsuse koosseisuga ja tegevusega, tahtis kujunenud olukorda ära kasutada ja oma mõju seal maksma panna. Kuid ta ei julgenud asuda linnavalitsuste revolutsioonilisele likvideerimisele, vaid piirdus ainult kriitika ja reformidega.

Nii tõusis pärast Veebruarirevolutsiooni teravalt päevakorraks probleem linnade omavalitsuste ümberkujundamisest, nende demokratiseerimisest. Linnaomavalitsuste demokratiseerimisel esines kaks tendentsi: ühelt poolt kodalik ja teiselt poolt revolutsioonilis-demokraatlik. Vana linnaseaduse põhjal ei olnud töötav rahvas üheski Eesti linnaomavalitsuses esindatud. Rahvas sellega enam ei leppinud. Kuid küsimusel oli nagu eespool juba öeldud ka rahvuslik aspekt, linnavalitsustest oli vaja eemale tõrjuda balti-sakslased.

1 Eesti NSV ajalugu, lk. 566.

Erinevalt kodanlastest nõudsid rahvahulgas linnaomavalitsuste üldist ja täielikku demokratiseerimist revolutsioonilisel teel. Eriti kodanlus oli huvitatud vaid nende linnaomavalitsuste reorganiseerimisest, mis olid sakslate käes, ja sedagi mitte revolutsioonilisel teel. Seal, kus eesti kodanlus moodustas linnavalitsuse enamuse (Tallinn, Valga, Võru, Rakvere) ei pidanud kodanlus muudatusi vajalikuks.

Järgnevalt sellest, kuidas toimusid uutes tingimustes linnaomavalitsused, ning kuidas ja missuguste tagajärgedega toimus nende demokratiseerimine. Tallinna linnavolikogu loobus revolutsiooni arenedes pealtvaataja osast ja püüdis sündmusi linnas oma kontrolli alla saada. Teisel märtsil kutsuti kokku volikogu erakorraline istung ning pärast J. Poska kõnet Petrogradi sündmustest ja kodanluse ülesannetest, pöördus volikogu avaldusega rahva poole, milles teatati, et uus valitsus tahab anda rahvale vabaduse, sõltumatuse ja rahu. Avalduses öeldi "... kogu meie tegevus peab olema suunatud sellele, et aidata Ajutisel Valitsusel viia maa kiire võiduni tugeva vaenlase üle".¹

Linnavolikogu avaldas täielikku usaldust Ajutisele Valitsusele. 10. märtsil teatas linnapea: "Me peame tervitama uut valitsust, kes avab ideaalsed printsiibid rahvale uue elu ehitamiseks."² Eraomandi katimiseks ja korra hoidmiseks linnas moodustati 9-liikmeline elanikkude komitee.³ Selle koosseisu otsustati "rahvalikkuse" saavutamiseks kutsuda ka tööliste ja teiste elanikkonna kihtide esindajaid.

Tallinna linnavolikogu saatis oma esindajad Tallinna Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu poolt organiseeritud rahvamiilitsa komiteesse. Tegelikult ei meeldinud Tallinna linnaomavalitsusele demokraatlik miilits, ta tegi peagi katset saada miilits oma kontrolli alla. Vastavalt Ajutise Valitsuse korraldusele pidi miilitsat finantseerima linnavalitsus ja miilitsa ülema ja tema abid valima linnavolikogu. Demokraatliku miilitsa loonud Tallinna Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu jäi seisukohale, et miilits peab olema valitav ja miilitsa organiseerimise projekti väljatöötamise õigus peab jääma nõukogu miilitsakomiteele. Tallinna linnavolikogul tuli sellega nõustuda.

1 TLA, f. 195, nim. 4, s.-ü, 195 l. 61.

2 TLA, f. 195, nim. 4, s.-ü, 40, l. 84.

3 samas, l. 61.

Linna volikogu seadis omalt poolt linna miilitsaülema kandidaadiks sõjaväest sel eesmärgil vabastatud K.Pätsi.¹ Kuid lõppkokkuvõttes jäi Tallinnas miilits nõukogu alluvusse. 12.aprillil määrati linnamiilitsa ülemaks Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu poolt Aleksander Hellat, K.Päts aga vabastati.

Vahetult enne Veebruarirevolutsiooni olid Tallinnas toimunud uued linnavolikogu valimised, mis järjekordselt kindlustasid võidu eesti kodanlusele. Vana ja uue volikogu ühisel koosolekul 4.märtsil oli arutamisel toitlusküsimus. Valitsuselt saabunud telegrammi alusel moodustati linna toitluskomitee ning valiti oma esindajateks kubermangu toitluskomiteesse linna^{uue} J.Poska, linnavolinik Ivanov ja linna-panga direktori asetäitja Väljamaa.² Samal koosolekul võeti arvele linnas teadaolevad toidutagavarad ning vastu otsus asutada 6 toitluspunkti. Nimetatud toitluspunktidest pidi toitu jagatama vangist vabanenud kodanikele, miilitsatele ja puudust kannatavatele (kellele, see jäeti täpsemalt määratlemata).³

Pärast valimisi olid alles toimumata uue linnavalitsuse ja alaliste komisjonide valimised. Nüüd uues olukorras, mis nõudis linnavalitsuselt tööd palju keerukamates tingimustes, otsustati uue linnapea ja linnavalitsuse liikmete valimised ära jätta ja ainult täiendada linnavalitsust 4 esindajaga komisjonidest, kellel oleksid täielikud linnavalitsuse liikme õigused.⁴ Vastavalt otsusele valiti linnavalitsuse täiendavateks liikmeteks E.Peterson, G.Saat, G.Koch ja V.Serdjuk.⁵ Linnapeaks jäi ametisse edasi J.Poska, tema asetäitjaks G.Beljagin. Endised linnavalitsuse liikmed Umblia, Weson, Gin, Gorbatsšov ja linnavalitsuse sekretär Lingkwist jäid oma kohale.⁶

Koostöö saavutamiseks Tallinna Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukoguga valiti linnavolikogu poolt sellesse oma esindajad: linnavalitsuse liige Umblia, linnavolinikud Pinkovski, Pung, Veson, Kuiberg, Pitka, Bürberg, Peterson

1 TLA, f.195, nim. 4, s.-ü. 40 l.63.

2 TLA f. 195, nim.A, s.-ü 40, l.71.

3. samas, l.67

4 TLA, f.195, nim.4 s.-ü, 40, l.73.

5 samas, l.76

6 TLA, f.195, nim.4 s.-ü 96 l. 1.

Koch, Bencke, Oldekoph ja Keskküla.¹ Tegelikult oli selle eesmärgiks saada Tallinna Nõukogu oma kontrolli alla.

Uue Tallinna linnaomavalitsuse liikmed püüdsid ennast näidata revolutsiooni pooldajatena. 8.märtsil toimunud volikogu koosolekul võeti vastu otsus tähistada pidulikult revolutsiooni ohvrite mälestuspäeva. Selle päeva programmi koostamiseks moodustati komisjon. 10.märtsil toimus Tallinna linna reaalkooli saalis linnavolikogu pidulik koosolek, vabaduse eest langenute mälestamiseks.² Koosolekul esinenud linnavolinik Punga sõnavõtt meenutati 1905.aasta revolutsiooni sündmusi Tallinnas ja märgiti linnavolikogu osa selles, kes nagu märkis kõneleja "... seisis oma ülesannete kõrgusel."² Üksmeelselt otsustas Tallinna linnavolikogu koos koosseis täita 1905.aasta volikogu otsuse 18.oktoobrist - püstitada Uuele turule mälestussammas 1905.a. 16.oktoobri veretöö ohvritele ja viia pärg sel päeval langenute hauale.³

Kuid vaatamata taolistele revolutsioonilistele žestidele jäi Tallinna linnaomavalitsus purukodanlikuks. Ajaleht "Kiir" märkis, et revolutsioonimaskist hoolimata on kodanlike linnategelaste näod tuhtavad, nad peaksid rahva kukilt maha tulema.⁴

Nii ei olnud Tallinna kodanlus huvitatud omavalitsuse ümberkorraldustest, kuid seda nõudsid laiad rahvahulgad. Ajaleht "Kiir" nõudis Tallinna linnavolikogu täiendamist demokraatlikel alustel. "Vastava taotluse (täiendada linnavolikogu 80 uue liikmega, kellest 40 oleks valitud Tallinna Nõukogu poolt) esitaski Tallinna Nõukogu linnapeale. Linnapea J. Poska pöördus selles küsimuses Ajutise Valitsuse poole ning sai Ajutise Valitsuse Ministrite Nõukogu esimehelt vürst Lvovilt jaatava vastuse, s.o. loa linnaomavalitsuse täiendamiseks demokraatlike organisatsioonide esindajatega.⁵ Tallinna linnavolikogu otsustas küsimuse lõplikult 12.aprillil. Täiendavaid kandidaate pidid esitama kohalikud organisatsioonid proportsionaalselt elanikkonna arvule rahvuste järgi.⁶ Kandidaate esitasid niisugused organisatsioonid, nagu

1 TLA, f. 195, nim. 4, s.-ü. 40, 77.

2 TLA, f. 195, nim. 4, s.-ü. 40, l.85.

3 "Tallinna Teataja" nr.57, 13.märtsil 1917.

4 "Kiir" nr.2, 22.märtsil 1917.

5 samas.

6 "Tallinna Teataja", nr. 71, 30.märtsil 1917.

1) tööliste ametiühingute liitude keskkomitee, 2) kaubandus-
tööliste ametiühingute liit, 3) kontori- ja kantseleitöötajate
ametiühingute liit, 4) Tallinna Eesti käsitööliste Ühing,
5) Tallinna eesti organisatsioonide liit, 6) Tallinna vene
organisatsioonide komitee, 7) saksa ühingute büroo, 8) läti
komitee, 9) juudi organisatsioonid, 10) poola komitee, 11)
Tallinna naiste võrdõiguslikkuse liigo komitee, 12) eesti
naiste ühing.¹

19. aprillil tehti linnavalitsuse poolt Tallinna Nõu-
kogule ettepanek valida linna volikogusse 20 saadikut, mida
ka tehti.²

Tallinna Nõukogu poolt esitati järgmised kandidaadid:
laevastikust - Zurkov, Radižisevski, Dergalin, Gorbatsšov,
armeest - Avsargov, Perna, Stšegolev, Smirnov, töölistest -
Urb, Kuzmin, Terenjov, Vetskaln, Asajov, Gutmann, Protsk,
Petermann ja nn. elanike grupist Petuhhov, Kukk, Riiner,
Rogaitis.³ Tallinna Nõukogu pahempoolsed delegaadid olid
selle vastu, et saata oma esindajad volikogusse, sest linna
majandus oli ummikusse aetud ja nüüd taheti nõukogude auto-
riteediga seda varjata. Koosoleku juhataja Hellat aga takistas
opositsiooni esinemist, mille tõttu opositsiooni argumendid
jäid tähele panemata.⁴

Aprilli lõpul Tallinna Nõukogu siiski keeldus oma
esindusest volikogus kuni uute demokraatlike valimisteni
ja Tallinna linnavolikogu täiendati ainult 60 uue liikmega
ühiskondlikest organisatsioonidest.⁵

29. aprillil 1917. aastal avaldati Tallinna Ametiühingute
Keskbüroo resolutsioon linnavolikogu täiendavate valimiste
boikoteerimise kohta. Selles märgiti, et Tallinna Ametiühingu-
te Keskbüroo peab vajalikuks kooskõlastada oma tegevus linna-
volinike täiendavate valimiste küsimuses Tallinna Tööliste ja
Soldatite Saadikute Nõukoguga ning arvesse võttes, et see
kutsus ära oma linnavolikogusse valitud esindajad ja et 60
uut linnavoliniku kohta ei antud demokraatlikele organisatsi-
oonidele, vaid suures osas organisatsioonidele, milliste

1 TLA f. 195, nim. 4, s.-ü. 97, l. 999.

2 ENSV ORKA, f. R-1216, nim. 1, s.-ü. 4, l. 40.

3 TLA, f. 195, nim. 4, s.-ü. 97, l. 999.

4 "Kiir", nr. 22, 21. aprillil 1917.

5 TLA, f. 195, nim. 4, s.-ü. 40, l. 77.

koosseisu kuuluvad ka elanikkonna seisuslikud elemendid, kellel juba oma esindus endiste linnavolinikkude hulgas oli olemas, otsustas, et ülaltoodud asjaoludele ei võta ükski ametiühing täiendavatest valimistest osa.¹

Seoses sellega täiendati Tallinna volikogu ainult kodanlike seltside ja ühingute esindajatega.

Narvas, nagu juba eelpool öeldud, areteeriti revolutsiooniliste sündmuste käigus linnapea Ossipov ja paigutati hiljem kodusse aresti. Endine linnavolikogu ja linnavalitsus jätkasid tööd ja püüdsid edasi võimu juurde jääda.

5.märtsil toimunud linnavolikogu erakorralisel koosolekul tehti volikogu liikmetele teatavaks Ajutise Valitsuse Teatajas nr.1 ilmunud materjalid uue valitsuse moodustamise kohta. Narva linnavolikogu asus toetama Ajutist Valitsust ja oma telegrammis Ministrite Nõukogu esimehele vüst Lvovile avaldati kogu Narva elanikkonna nimel toetust uuele valitsusele.²

Juba 2.märtsi öhtul oli linnavalitsuse poolt kutsutud kokku kohalike organisatsioonide esindajate koosolek selleks, et arutada küsimust linnamiilitsa organiseerimisest. Koosolekul koostati Narva linnavalitsuse ja ühiskondlike organisatsioonide ühine üleskutse elanikkonnale rahu säilitamiseks ja avaldati teadaanne linnamiilitsa organiseerimise kohta. Kuid juba järgmisel päeval puhkenud sündmuste tõttu jäi üleskutse avaldamata ja linnamiilitsa organiseerimine lahtiseks.³ Samal ajal oli Narva majaomanike ja teiste isikute poolt loodud Juhkenthalis Narva ajutine miilits vabatahtlikest ja valitud miilitsaülemaks endine õpetaja R.Eichelmann.⁴ Selle kõrval tegutses linnas veel Anveldi poolt organiseeritud töölistemiilits.⁵ Kuna Narvas loodi kohe märtsi algul Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu, tekkis siingi kaksikvõim. Narva Nõukohu oli ainuke, kus kohe pärast Veebruarirevolutsiooni said ülekaalu bolševikud. Narva Nõukogu koondas enda kätte võimu linnas ja juhtis sisuliselt ka teiste asutuste tööd. Juba 7.märtsiks moodustasid Narva Nõukogu töölistemiilits ja

1 Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eesti, lk.140.

2 ENSV RAKA, f 849, nim. 2, s.-ü. 15, l. 143.

3 ENSV RAKA, f. 849, nim. 2, s.-ü. 15, l.143.

4 samas, l.145.

5 samas, l. 147.

Eichelmanni juhtimisel tegutsev miilits ühise terviku ning töötasid üheskoos. See tegi linnavalitsusele veel eraldi miilitsa loomise raskeks. Linnavalitsus oli isegi nõus looma Narva Nõukoguga ühist miilitsat, kuid Eichelmann kui miilitsa-ülem ei nõustunud esitatud nõudmistega.

Narva kodanlus suutis mingil määral organiseerida alles 5.märtsiks, millal kohalike seltside poolt karskusseltsis "Võitleja" toimunud koosolekul moodustati nn. seltskondlik komitee. Komiteesse pidi kuuluma igast seltsist üks esindaja ning Narvas paikneva tagavarapolgu poolt üks ohvitserida ja 2 soldatite esindajat. Töölistele pidi antama komitees 1/3 kohtadest. Koosolekul võeti vastu otsus, et vana linnaomavalitsus kui ebademokraatlik organ kaotatakse ja loodud seltskondlikul komiteel tuleb üle võtta kõik vana linnaomavalitsuse funktsioonid.¹ Koosolekust võttis osa linnavalitsuse esindajana M.Leinbaum, kes informeeris koosolekul vastu võetud seisukohast linnavolikogu.

Ära hirmutatud Narva linnavalitsus pöördus kohe järelepärimisega siseministeeriumi poole, et teada saada keskvoimu seisukohta. Samaaegselt tegi Narva seltskondlikule komiteele kompromissettepaneku, lubades sellel osa võtta linnavolikogu tööst 10 delegaadiga, kes oleksid valitud Narva ühiskondlike organisatsioonide poolt.² Linnavalitsuse liige M.Leinbaum saadeti kiiresti Petrogradi ja talle tehti ülesandeks selgitada seal läbirääkimiste teel Petrogradi kubermangu komissarile Narvas tekkinud olukorda.³

8.märtsil toimunud Narva Ühiskondliku Komitee koosolekust võtsid osa linnapea Ossipov ja linnavalitsuse sekretär Dikhof. Koosolekul oli umbes sada mitmesuguste organisatsioonide esindajat, koosolekul moodustati ühiskondliku komitee täidesaatev organ - 9.liikmeline nõukogu koosseisus: Lepp, Unger, Aleksejev, Ostrovski, Treufeldt, Laos, Lellep, Käbin ja Eichelmann.⁴ Koosolek võttis vastu kategoorilise otsuse kaotada koheselt Narva vana linnavolikogu ja linnavalitsus.⁵

Narva linnavalitsus protesteeris niisuguse otsuse vastu, põhjendades oma protesti sellega, et keegi ei ole andnud võimu Narva Ühiskondlikule Komiteele, kuhu pealegi nende

1 ENSV RAKA, f. 849, nim.2, s.-ü. 15, l.148.

2 samas, l. 148.

3 ENSV RAKA f. 849 nim.2, s.-ü 15 l.148. 4) Tallinna Teataja nr.58, 14.märtsil 1917. 5 samas,

arvates kuuluvat liikmeid väljaspoolt linna. Linnavalitsus nõudis, et ta jäetaks kohale kuni uute valimisteni. Narva raekoja juurde paigutati linnapea palvel sõjaväeline valve.

9.märtsil toimus järjekordne Narva linnavolikogu istung kus otsustati keelduda linnaasjade ja kapitalide üleandmisest ning teha veelkord ühiskondlikule komiteele ettepanek koos tööks, kusjuures 10 ühiskondliku komitee delegaati kavatseti lugeda vastavaks ühele linnavalitsuse liikmele.

10.märtsil nõudis ka Narva Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu omalt poolt linnavalitsemise üleandmist ühiskondlikus korras moodustatud uuele linnaomavalitsusele.¹ Peagi ilmusidki 6 ühiskondliku komitee delegaati linnavalitsuse hoonesse ja teatasid linnapeale, et nad on volitatud linnavalitsuselt võimu üle võtma ning asuvad sel eesmärgil tutvuma linnavalitsuse tegevusega, milleks palusid linnavalitsuse liikmete kaasabi.² Vana linnavalitsus pidi jääma tööle kuni kogu linnamajanduse ülevõtmine lõpetatakse.

Narva linnavolikogu ja linnavalitsus jäid oma otsuse juurde, ei andnud võimu üle, jätkasid tegutsemist. Linnavolikogu poolt moodustati komiteed linnamiilitsa ja toitlusküsimuse lähendamiseks.

Vana linnaomavalitsuse kangekaelse vastupanu tõttu oli Narva Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu 19.märtsil sunnitud andma miilitsale korralduse võtta linnavalitsuse ruumid ajutiselt valve alla. Linnavalitsusele teatati, et linnavolikogu ja linnapea on ametist tagandatud ning ainult kolm linnavalitsuse liiget Leinbaum, Zuraljov ja Abramov kohtadele jäävad ja koos ühiskondliku komiteega tööd jätkavad.³

Nende resoluuutsete sammudega murti Narvas vana tsaariaegse linnaomavalitsuse vastupanu ning 20.märtsist alates võis Narva ajutine linnavalitsus ühiskondliku komitee näol takistamatult tööle asuda.⁴

Uueks Narva linnapeaks valiti Dobrovolski, tema abiks Sepp ning Ajutise Valitsuse komissariks endise linnapea Ossipovi asemele R.Eichelmann.⁵

1 Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Bestis, lk.41

2 ENSV RAKA, f. 849, nim. 1, s.-ü. 15, l.152

3 "Kiir", nr.2, 22.märtsil 1917

4 samas

5 ENSB RAKA, f. 849, nim.2, s.-ü. 15, l. 154

Seega oli Narvas vana linnaomavalitsus likvideeritud. Linnavälitsemisest pääsesid osa võtma laiemad rahvahulgad oma esindajate kaudu. Kuid siingi ei korraldatud uusi demokraatlikke valimisi, kuna selleks puudus Ajutise Valitsuse korraldus. Narva Ühiskondlikus Komitees olid enamuses kodanluse esindajad eesotsas aktsiisiametnik Dobrovolskiga. Seega läks Narvas võim ajutises linnavalitsuses kodanlusele, vaatamata sellele, et ümberkorraldus sai teoks just tänu Narva Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu resolutsioonile. Narva Nõukogu nõudis endale 50% kohtadest ühiskondlikus komitees. Seda nõudmist ei täidetud ja seepärast jäi Narva Nõukogu Ühiskondliku komitee otsesest tööst kõrvale, säilitas aga siiski teatud kontrolli ajutise linnaomavalitsuse tegevuse üle.

Ka Tartus läks 3.-4.märtsi revolutsiooniliste väljastunuste tulemusena võim kohaliku nõukogu kätte. Eesti kodanlus ei avaldanud esialgu mingisuguseid aktiivse tegutsemise tundemärke. Tartu linna omavalitsus, kelle truuks kaitsjaks oli seni olnud tsaarivalitsus, tundis ennast uues olukorras ebakindlana. Esimestel revolutsioonipäevadel jäi Tartu linnavalitsus äraootavale seisukohale. Linnavolikogu erakorraline koosolek kutsuti kokku alles 7.märtsil, kus informeeriti volikogu liikmeid Petrogradis toimunud sündmustest.¹ Tartu linnavalitsus ei suutnud lahendada isegi temale pandud linnamiilita organiseerimise ülesannet. Tartus alustas tegevust Tartu Revolutsioonilise Komitee poolt loodud üliõpilasmiilita, milline allus Tartu Nõukogule. Kodanliku rahvamiilita organiseerimine tehti ülesandeks J.Tõnissonile. Tartu linnaomavalitsuse äraootav seisukoht revolutsiooniliste sündmuste suhtes kutsus esile kriitika isegi kodanluse poolt organiseeritud rahvakoosolekutel. 6.märtsil "Vanemuise" saalis toimunud rahvakoosolekul sõna võtnud O.Liigandi märkis, et Tartu linnavalitsuse tegevus ena kauem väljakannatav pole ja lisas, et Tartu linnavalitsusega tuleb sama teha, mis vana riigikorraga.²

1 "Postimees", nr.55, 8.märtsil 1917.

2 "Postimees", nr.55, 8.märtsil 1917.

Tartu eesti kodanlus ihkas linnavalitsuse kohti oma esindajatele. Seal aga võim oli saksa linnakodanluse ja mõisnikkonna esindajate käes. Tartu linnapeaks oli parun von Grenvingh, linnavalitsuse liikmeteks A.Bokovnev, T.Tensmann, I.Anderson ja G.Zeeland.¹ Kuid hoolimata suurest plaanidest ei julgenud Tartu kodanlus asuda purureaktsioonilise linnavalitsuse revolutsioonilisele kukutamisele vaid piirdus ainult kriitikaga.

Tartu linnavalitsus ei mõelnudki võimust loobumisele ja lootis kindlalt jääda endises koosseisus oma kohale. Tulnud pärast pikka hoovõtmist 7.märtsil kokku, asus Tartu linnaomavalitsus toetama Ajutist Valitsust ja tema poliitikat. Volikogu ja linnavalitsuse nimel saadeti telegramm vürst Lvovile. Selles oli öeldud: "Tervitades uut valitsust Tartu linnaomavalitsus teatab, et tal on kõik võimalused ja vahendid korra jarahu säilitamiseks linnas ja elanikkonna toitlustamiseks."²

13.märtsil toimunud koosolekul ~~and~~sid Tartu linnavolikogu liikmed usaldusvande uuele valitsusele.³

Mõningaid samme asutit omaavalitsuse poolt revolutsioonilise üliõpilasmiihitsa toetamiseks. Linnavolikogu poolt määrati talle rahalist toetust 2000 rubla ulatuses ning avaldati tunnustust üliõpilasmiihitsa tööle korra ja rahu kindlustamisel.

Resoluutsemalt eesti kodanlusest tegutsesid linnavalitsuse suhtes Tartu töörahva esindajad. 11.märtsil toimus Tartu Vabatöölise Ametiühingu koosolek, kus võeti vastu otsus senise linnavalitsuse likvideerimiseks. Koosoleku otsuses nõuti, et Tartu Nõukogu Täitevkomitee tagandaks vana linnavalitsuse ning areteeriks linnapea. Ühtlasi teatas koosolek, et ta ei lähe enne laiali, kui esitatud nõue saab täidetud. Tartu Nõukogu Täitevkomitee toimiski vastavalt nimetatud otsusele, ning pani linnapea parun von Grenvinghi kodusesse aresti.⁵ Nii tegi Tartu töötav rahvas lõpu sakslaste sajandite pikkusele võimutsemisele Tartu Raekojas.⁶

1 ENSV RAKA, f. 2623, nim. 1, s.-ü. 105, l.1.

2 samas, s.-ü. 40, l.7.

3, samas, l.8.

4 ENSV RAKA, f. 2623 nim. 1, s.-ü. 40, l.8.

5 K.Siilivask, Võitlus Oktoobrirevolutsiooni teostamise..., ~~XXXX~~ kogumik, lk.43.

6 samas, lk.43.

Vana linnavalitsuse lahkumine võimaldas Tartu eesti kodanlusel haarata linnaomavalitsus enda kätte. Uusi linnaomavalitsuse valimisi otsustati momendil mitte läbi viia, kuna selleks puudus vastav korraldus. Tartu kodanlus otsustas vana linnavolikogu jätta edasi tööle. Uuendamisele kuulus linnavalitsus. Tartu ühiskondlike organisatsioonide koosolekul otsustati uus linnavalitsus valida nii, et "kandidaadid ühise valimiste keskkomisjoni poolt ette pannakse, kus kõik Tartu elanikud rahvuste ja ühiskondlike rühmade poolt arvu järele osa võtavad".¹ Ühtlasi peeti vajalikuks, et edaspidi peab linnaomavalitsust tervikuna uuendatama, tema juurde peab kutsuma rahvaliidmeid kõige laialdasemal alusel, et kohalik omavalitsus tuleb üleüldise hääleõiguse peale rajada, ainult siis on kõigi elanike huvid kaitstud. Kõrvaldada tulevad kõik seisuslikud ja tsensuslikud kitsendused, mis seni omavalitsuse mõtet nii on ära moonutanud ja kohalikule elu nii palju kahju teinud - kirjutas Tartu kodanluse häälekandja "Postimees".² Hinnates omavalitsuste osa, astus "Postimees" samas otsustavalt välja mõtte vastu, et neid hoopis uute asutustega asendada.³

Tartu uue linnavalitsuse moodustamise küsimuse lahendaski kohalik kodanlus. Tartu Eesti organisatsioonide ja sotsiaalsete gruppide Keskvalimistekomisjon esitas Tartu uude linnavalitsusse järgmised kandidaadid: linnapeaks proviisori (eduerakondlane) H. Luht, linnapea abiks õigusteadlane eradotsent Nikolai Stšukin ning linnanõunikeks Evald Steinberg, Peeter Lukin ja juudi rühma esindaja Kropmann. Linnavalitsuse sekretäri kandidaadiks esitati vannutatud advokaadi abiline Karl Pikk.⁴ Kõik esitatud kandidaadid pidi vastama vanas linnaseaduses ette nähtud tingimustele varandusliku tsensuuse kohta.

Uue linnavalitsuse koosseisu pidi kinnitama linnavolikogu. Selle demokraatlikumaks muutmise eesmärgil otsustati moodustada volikogu juurde ühiskondlike organisatsioonide poolt 50-60 liikmeline ajutine dubleeriv volikogu. Uude linnavolikogusse pidid eestlased kui enamusrahvus saama 70 protsenti esindajatest.

1 "Postimees" nr. 61, 15. märtsil 1917.

2 "Postimees" nr. 66, 23. märtsil 1917.

3 samas,

4 ENSV RAKA ? f. 2623, nim. 1 s.-ü 40, l. 16.

Ühe kolmandiku dubleeriva koosseisu kohtadest pidi endale saama Tartu Nõukogu, mis pidi tagama volikogus töörahva esinduse.¹ Tartu Nõukogu kokkuleplik enamus nõustuski niisuguse lahendusega.

27.märtsil toimus uue ja vana linnavolikogu ühine koosolek, kus kinnitati uus Tartu linnavalitsuse koosseis eespool toodud kujul.²

Nende manöövrite tulemusena läks Tartu linnavalitsus eesti-vene kodanluse bloki kätte, tema poliitika ja tegevus ei erinenud palju oma eelkäija omast. Tartu töötav rahvas, kes oli kukutanud vana linnavalitsuse, ei saanud asjast märkimisväärset kasu.

Tartu kodanluse kogemusi linnavalitsuse ülevõtmisel kasutati mujalgi.

Pärnus sai balti-sakslastest koosnev linnavalitsus otsustava hoobi juba 8.märtsil, kui areteeriti linnapea asetäitja H.Ammende. Ära hirmutatud tööliklassi revolutsioonilisusest, taotles Pärnu eesti kodanlus liitu balti-sakslastega ja oli nõus jätma neile juhtiva koha linnavalitsuses. 6.märtsil toimunud linnavolikogu koosolekul loodi Pärnus eesti-saksa kodanluse ühisrimme. Nii linnapea asetäitja kui ka teised linnavolikogu liikmed toetasid palavalt Ajutist Valitsust ning kutsusid kõiki üles „jätma igasugused rahvuslikud erinevused ja asuma üksmeelselt tööle.“³ Teiste linnade eeskujul asuti miilitsa organiseerimisele. Selleks valis Pärnu linnavolikogu veel samal koosolekul oma 10-liikmelise täitevkomitee, mida kõlavalt nimetati "tööliste, soldatite ja kodanike täidesaatvaks komiteeks", kuigi tööliste esindajaid seal ei olnudki. Loodud täitevkomiteesse läksid Pärnu kodanlikud tegelased Kuusner, Piisker jt.⁴ Nende poolt moodustati Pärnu kodanlik miilits, mida nimetati "rahvamiilitsaks" Tegelikult ei olnud miilitsal, kuhu kuulusid tsaariaegsed sandarmid midagi ühist rahvalikkusega.⁵

1 "Postimees", nr.64, 20.märtsil 1917.

2 "Postimees", nr.70, 28.märtsil 1917.

3 ENSV RAKA, f. 3569, nim.1, s.-ü. 100, l. 12-14.

4 "Tallinna Teataja", nr.58, 14.märtsil 1917.

5 I.Vaiman, Sellest, kuidas toimus võitlus rahu, leiva ja maa eest Pärnus, kogumik, Nõukogude võimu eest, lk. 280.

Pärast revolutsioonilisi sündmusi astus Pärnu linnavalitsus ise tagasi. "Postimees" kirjutab: "Ka Pärnus on vana saksa linnavalitsus, kes uuema aja nõudmistega valmis ei saanud või ei tahtnud saada oma ametist tagasi astunud"¹. Ajutise julgeoleku komitee poolt moodustati linnavalitsuse juhtimiseks ajutine komisjon, mille koosseisu läksid advokaadid Ivan Leesment, Hugo Reiman ja vannutatud advokaatide abilised Nikolai Talts ja Hugo Kuusner,² seega kõik eesti kodanluse esindajad. 15.märtsil toimunud linnavolikogu koosolekul valiti uude linnavalitsusse advokaat J. Leesment, vannutatud advokaadi abiline H. Kuusner, kaugesõidukapten A. Klein ning linnavalitsuse sekretäriks J. Timusk. Linnapea asetäitjaks sai J. Leesment.³ Linnavolikogu jäi tööle endises koosseisus, mingisuguseid täiendusi ei toimunud. Nii olid ümberkorraldused Pärnu linnaomavalitsuses minimaalsed, linna laiemad ringkonnad ei saanud ikka oma esindajaid volikogusse. Ainsaks saavutuseks tuleb lugeda balti_sakslaste tagandamist ja linnavalitsuse minekut eesti kodanluse kätte. Ajalehele "Kiir" kirjutab tema Pärnu kirjasaatja: "Vana saksa kants linnavalitsuses on meil langenud ja linnaametisse eestlased valitud, kuid ainult sellest samast ringkonnast, kes ennem sakslastega ühes volikogus töötasid. Aeg oleks Pärnus töörahva klassil oma õiguse eest välja astuda ja linnaomavalitsusest osavõtmiseks ka enesete asemikkudele õigust nõutada."⁴

Pärast seda kui Viljandi töölised ja soldatid olid kukutanud kohapealse tsaarivõimu asutused, haaras Viljandi balti-sakslastest linnavalitsus initsiatiivi enda kätte. 5.märtsil kutsus linnapea parun von Engelhardt kokku volikogu erakorralise koosoleku selleks, et võtta seisukoht kujunenud olukorras ning asutada linnamiilits. Koosolekul loodi Viljandi miilitsakomitee. Samas teatasid linnavalitsuse liikmed, et nad väljendavad täielikku solidaarsust Ajutise Valitsusega, kuid on sunnitud arvesse võtma seda, et osa elanikkonnast ei rahulda olemasolev linnavalitsuse

1 "Postimees", nr. 62, 16. märtsil 1957.

2 Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 58.

3 ENSV RAKA, f. 3569, nim. 1, s. -ü. 100, l. 17.

4 "Kiir", nr. 11, 7. aprillil 1917.

5 V. Lombak; Bolševikud võitluses töörahva võimu eest Viljandi maakonnas, kogumik "Võukogude võimu eest" lk. 297.

kõosseis, on nad sunnitud oma ameti maha panema.¹ Kohal viibinud volikogu liikmed nõustusidki samuti võimust loobuma. Oma otsusest informeeriti Liivimaa kubermangu komissari Kuni vastuse saabumiseni nõustuti edasi töötama. Viljandi linnavalitsuse sellise sammuga põhjustas, mitte olukorra mõistlik analüüs, vaid hirm revolutsioonilise rahva eest. Nüüd oleks Viljandis olnud sobiv momend selleks, et muuta kohalik omavalitsus demokraatlikuks rahvaesinduseks. Kuid Viljandi kodanlikud ringkonnad ei kavatsenudki sellega rutata, talitati tasa ja targu ning otsustati tingimata jääda seaduslikkuse pinnale. 7. märtsil linna käsitöölise seltsi ruumides toimunud rahvakoosolekul, mida juhatasid advokaat Talts ja kohaliku ajalehe "Sakala" peatoimetaja H. Raudsepp lepiti olemasoleva olukorraga ja asuti seisukohale, et linnapead ega linnavolikogu ei tule omavoliliselt lahti laste, kuna lähemas tulevikus on oodata uusi valimisi.² Nähtavasti püüti ka Viljandis vana linnaomavalitsust kasutada võitluses linna tööliste vastu. Viljandi kohalikud ringkonnad püüdsid iga hinna eest takistada tööliste nõukogu moodustamist. Enne veel kui Krastkalni telegramm Viljandisse jõudis, milles kubermangukomissar teatas, et tal ei ole vastuväiteid Viljandi linnaomavalitsuse tagasiastumise kohta, nõudsid Viljandi töölised ja soldatid linnavalitsuse koheät tagasiastumist oma koosolekul 22. märtsil. Juhul, kui linnavalitsus sellega ei nõustu, kuulus volikogu koosseis tagandamisele.³

Kaks päeva hiljem, 24. märtsil teatas parun Engelhardt Viljandi linnavalitsuse ja linnavolikogu tagasiastumisest.⁴ Uue linnavalitsuse moodustamiseks korraldati 29. märtsil koosolek, kuhu iga selts ja organisatsioon pidi saatma 3 esindajat. Koosolekule kogunes 120 inimest. Linnaomavalitsuse asemele otsustati Viljandis luua elanikkude komitee. Selle koosseisu valimistest lubati osa võtta ka Viljandi eeslinnade elanikel. Elanikkude komitee Viljandis

1 ENSV RAKA, F. 3780, nim. 1 s.-ü. 25, l. 157.

2 "Tallinna Teataja", nr. 56, 11. märtsil 1917.

3 "Kiir", nr. 8, 30. märtsil 1917.

4 ENSV RAKA, f. 3780, nim. 1, s.-ü. 44, l. 3.

moodustati sel teel, et iga elanikkonna kiht sai arvulise proportsiooni järele sellesse teatud kindla arvu kohti. Nii said majaperemehed 4 kohta, kaupmehed 2, äriteenijad 1, käsitöölised 4, vabrikutöölised 5, nn. lahtised töölised 5 kohta. Peale selle nähti komiteest 8 kohta ette isikutele, kes loetletud seisustesse ei kuulunud ja "korterielanikkude" nime all valima pidid. Ka soldatitele lubati 3 kohta.¹ Sel teel loodav 32-liikmeline Viljandi Elanikkude Komitee pidi astuma linnavolikogu õigustesse ning valima enda keskelt linnavalitsuse funktsioonide täitmiseks täidesaatva komitee. Samal koosolekul moodustati komisjon valimiste läbiviimiseks. Elanikkude komitee valimistest lubati osa võtma kõiki neid, kes olid enne 1. märtsi saanud 21. aastaseks.²

Oma esimesel koosolekul valis Viljandi Elanikkude Komitee ajutise linnapea ehk täidesaatva komitee esimehe. Kandidaatideks sellele kohale seati üles menševik advokaat K. Grau ja doktor Mats Nöges. Ajutiseks linnapeaks sai häälteenamusega M. Nöges. Linnapea asetäitjaks valiti esseer G. Talts (oli samaaegselt ka maakonnakomissar) ning ajutise linnavalitsuse liikmeteks A. Töldsepp, V. Tubin, Kondor ja sekretäriks H. Tamberg. Viljandi elanikkude komitee kujunes ülekaalukalt kodanlikuks, selles domineerisid majaomanikud, advokaadid, vabrikandid. Tööliste esindus kujunes ainult mõneliikmeliseks.⁵ Kogu endise linnaomavalitsuse asjaajamine, tema käsutada olev varandus ja linna majandus anti ajutisele linnavalitsusele üle juba 1. aprillil.⁶

Seega oli Viljandiski linna valitsemine läinud üle eesti kodanlusele, kes löikas loorbereid tööliste ja soldatite vaevaga saavutatud võidult. Viljandi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu, mille juhtimine oli kokkuleplaste käes (täidesaatva komitee esimeheks menševik K. Grau)

1 "Sakala", nr. 37, 5. aprillil 1917.

2 samas,

3 "Postimees" nr. 75, 6. aprillil 1917.

4 ENSV RAKA, f. nr. 3780, nim. 1 s.-ü. 44, 1.4.

5 "Postimees", nr. 91, 25. aprillil 1917.

6 ENSV RAKA, f. 3780, nim. 1, s.-ü. 602, 1.6.

asus eesti kodanlusega kokkulepetesse.

Viljandi uue ajutise linnavalitsuse poolt asutati linnamiilits ja selle juhtimiseks 5.-liikmeline komitee, kuhu läks ka 2 esindajat Viljandi Nõukogust.

Hoopis omapärasem olukord oli Valgas. Valga linnaomavalitsuses olid ülekaalus eestlased, linnavalitsuse koosseis järgmine: linnapea Märtsen, asetäitja Aleksander Tamberg, linnanõunikud Hans Einer ja Wilhelm Gross.¹ Esimestest revolutsioonipäevadest peale Valga linnaomavalitsus, esindades kitsast reaktioonilist majaomanike rühma, avaldas täielikku sümpaatiat Ajutisele Valitsusele. Ajutist Valitsust tervitati volikogus korduvate hurraahüüetega.² Linnamiilitsa organiseeris linnavalitsus. Valga töötav rahvas ei leppinud asjade niisuguse käiguga. Sõja päevil oli Valgas kasvanud lätlaste arv. Linna omavalitsuse uuenduspüüded lähtusid just läti ringkondadest (nende esindus oli vanas volikogus väike) ja omandas teatud määral eestivastase rahvusliku värvingu.

Linnapea Märtsen sõitis märtsi lõpul Valgast ära. Oma telegrammis, milline linnavolikogule ette loeti, ta teatas, et panem oma volitused maha ja avaldas mõtte, et ka ülejäänud linnavalitsuse liikmed tema eeskujule järgnevad.³ Valga linnavolikogu otsustas aga edasi manööverdada ja kasutada Tartu eeskujul volikogu täiendamise moodust. Volinikud mõistsid, et päris reorganiseerimiseta võimule jääda ei ole võimalik ning deklareerisid: kuna olemasolev volikogu on valitud ainult varakate klasside hulgast, on vaja muuta volikogu demokraatlikumaks, täiendada selle koosseisu 22 uue liikme võrra, kes oleksid valitud eri rahvustest.⁴ Linna Läti ühiskondlike organisatsioonide nõukogu oli ettepanekuga põhiliselt nõus ja saatis linnavalitsusele ettepaneku korraldada 28.märtsil Valga kõigi organisatsioonide esindajate koosolek, kus valida eriline nõukogu linnavolikogu reorganiseerimiseks.

1 ENSV RAKA, f. 3366, nim.1, s.-ü. 323, l.162 .

2 samas, l.75 .

3 samas, l.76 .

4 ENSV RAKA , f. 3366, nim.1 , s.-ü. 323, l.76 .

5 samas, l.77 .

Valga linnavolikogu jätkas eksisteerimist. Kui vana linnavalitsus linnapea Märtsoni eeskujul ameti maha pani, valiti selle asemele 30. märtsil uus linnavalitsus, kus linna-¹peaks oli Einer, liikmeteks Soo, Gross, Sirel ja Sepp.

Aegamööda organiseerusid Valga ühiskondlikud seltsid ja organisatsioonid, moodustasid oma täitevkomitee. Eesti organisatsioonid keeldusid sealt osa võtmast.

Selgelt ja otsekoheselt avaldas oma suhtumist linnaomavalitsusse Valga Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu. Otsuses 29. märtsist 1917 märgiti, et vana linnavalitsus püüab pidurdada kohaliku linna ja ühiskondliku elu uuendamist, et ta ei hoolitse toitluse alal valitseva korralageduse kõrvaldamise eest, ignoreerib elanikkonna huve ja ei taha tunnistada linna elanikkonna ja Valga Nõukogu poolt organiseeritud rahvamiilitsat ja pidurdab tema tööd. Seepärast leidis Valga Nõukogu vajaliku olevat: tunnistada kogu linnavolikogu koosseis vana korra käsilasteks, kes ei vääri usaldust, ning teha neile ettepanek lahkuda täies koosseisus ja anda volitused üle Valga Ühiskondlike Organisatsioonide Nõukogule.² Viimane pidi koosnema linna elanikkonna kõikide rahvuste ja rahvuste gruppide esindajatest ning omama õigust juhtida linnaelu, kuni toimuvad uued volikogude valimised. See otsus tehti teatavaks linnavolikogule, võimu üleandmise tähtajaks määrata 10. aprill.³

Momendil tegutses Valgas kolm kohalikku võimuorganit: vana linnavolikogu, Ühiskondlike Organisatsioonide Nõukogu ja Valga Nõukogu.

9. aprillil esitati Valga Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu poolt resolutsioon linnavolikogule. Resolutsioonis nõuti kategoorilisel toonil võimu üleandmist Ühiskondlike Organisatsioonide Nõukogule, ning teatati ühtlasi et korralduse mittetäitmise puhul tunnistab Valga Nõukogu kõik linnaomavalitsuse liikmed väljaspool seadust olevaiks.⁴

1 ENSV RAKA, f. 3366, nim. 1, s.-ü. 323, l. 125.

2 Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, 1.99.

3 samas,

4 ENSV RAKA, f. 3366, nim.1, s.-ü. 323, l.123.

Kaks päeva hiljem toimus Valga Ühiskondlike Organisatsioonide Nõukogu Täidesaatva komitee koosolek, millest võtsid osa linnavalitsuse liikmed, miilitsa esindajad ja esindajad Valga Nõukogust. Koosoleku presiidiumi esimees nõudis rahvaesinduse nimel linnaomavalitsuselt võimust loobumist. Teda toetasid Valga Nõukogu esindajad. Linnapea püüdis vastu vaielda, esitas vastuargumendiks väite, nagu ei oleks Valga Ühiskondlike Organisatsioonide Nõukogu linna rahvaesindus, kuna sellest ei võta osa eesti organisatsioonide esindajad.¹

Vaatamata mitekordsetele ja mitnepoolsetele nõudmistele, ei tahtnud Valga linna omavalitsus võimust loobuda. Olukord Valgas läks nii keeruliseks, et kubermangu komissar oli sunnitud asjasse vahele segama ja saatis kohale oma täievolilise esindaja Grikevitsi.² Tema võttis osa 11. aprilli linnavalitsuse ja linnavolikogu koosolekutest ning pooldas võimu üleminekut Ühiskondlike Organisatsioonide Nõukogule. Nüüd lõpuks pani Valga linnavolikogu oma volitused maha. Sellest sammust informeeriti kubermangu komissari ja Ajutise Valitsuse siseasjade ministrit Leontjevit. Viimane andis oma nõusoleku vastutelegrammis 25. aprillist. Võim Valgas oli läinud nagu Narvaski Ühiskondlike Organisatsioonide Nõukogu ja selle täidesaatva komitee kätte. Ühiskondlike Organisatsioonide Nõukokku valiti 16 eesti ja 16 läti organisatsioonide esindajat, 8 esindajat eesti ja 8 läti tööliste poolt, 4 esindajat vene-juudi organisatsioonide poolt, 2 juudi organisatsiooni saadikut, vene ja juudi tööliste esindajat ning 2-3 sõjameeste saadikut.³ Linnaameti funktsioone kandvasse Täidesaatvasse Komiteesse valiti doktor Möttus ja advokaat Kriisa - eesti organisatsioonide poolt, kooliõpetaja Ozolin ja agronom Silin - läti organisatsioonide poolt, Jun - eesti tööliste poolt, teede-

1 ENSV RAKA, f. 3366, nim.1, s.-ü. 323, l.125.

2 samas, l. 127.

3 "Postimees", nr.87, 20.aprillil 1917.

insener Kiškin - vene organisatsioonide poolt, hambaarst Men juudi rühma esindajana ning Fogt sõjaväelaste esindajana.¹ Täidesaatva komitee esimeheks, linnapea kohustetäitjaks sai Ivan Kiškin ja tema asetäitjaks bolsëvik Ozolin.²

Võitlus Valga linnaomavalitsuse demokratiseerimise eest kestis ligi kaks kuud. Võimule sai eest-läti-vene kodanluse ühine blokk.

Linnas rakendati tööle Täidesaatvale Komiteele alluv linnamiilits.

Sellistes väikekodanlikes maakonnakeskustes nagu Rakvere, Paide ja Võru kulgesid revolutsioonilised sündmused üsna tagasihoidlikult. Ka selles võitluses, mida peeti linnaomavalitsuste ümber ei olnud tunda erilist pinget.

Rakveres oli linnavalitsus 1917. aastaks eesti kodanluse käes. Revolutsiooniliste teadete saabumisel võeti linnas linnavalitsuse juhtimisel tsaaripolitsei relvad ja asutati 6. märtsil koos linnaelanikega miilitsakomitee. Küllap olid endise tsaaripolitsei teened Rakvere eesti kodanlusele meeltemööda. Volikogu valis uueks linnamiilitsa ülemaks politseiülema A. Ploomi, kellel olevat olnud rahvaga hea läbisaamine.³

Linnavalitsuse uuendamine otsustati linnavolikogu koosolekul, kus viibisid täiendavalt esindajad tööliste ja soldatite hulgast ning äsja linnaga liidetud Roodeväljalt ja Kukekülalt. Koosolekust võttis osa ka Eestimaa kubermangu komissar J. Poska.⁴ Oma kõnes andis Poska lähemaid selletusi riigis kujunenud olukorrast, puudutas lähemalt küsimust linnade omavalitsusest. Ta kutsus Rakvere linna elanikke üles mitte jääma ootama uut linnaseadust, vaid koheselt asuma muudatuste tegemisele linna juhtivas organis.

Rakvere senine linnavolikogu koosnes 29 liikmest. Nüüd otsustati linnavolinike arvu kahekordistada. Volikogu täiendava koosseisu valimistest lubati osa võtma linnaga liidetud agulite elanikke. Volikogu 29 uut kohta jaotati järgmiselt: 5 esindajat varem esindamata Roodevälja ja Kukeküla poolt, 10 esindajat linnaelanike kihtide ning 14 esindajat Rakvere

1 "Postimees", nr. 87, nr. 87, 20. aprillil 1917.

2 ENSV RAKA, f. 3366, nim. 1, s.-ü., l. 163.

3 "Rakvere Teataja", nr. 149, 23. detsembril 1937.

4 samas,

Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu poolt.¹ Volikogu täiendamine viidi läbi aprillis, nii et täiendatud koosseisu esimene koosolek toimus 17.aprillil. Sellel koosolekul moodustati uus linnavalitsus. Linnapeaks valiti M. Kutti, linnanõunikeks Anton Pedriks, Karl Jakobson, Andrei Meibaum ja sekretäriks E. Rutopöld.²

Rakvere väikogu täiendamine saurendas selles linnakodanluse arvu, töölise esindajaid seal ei olnudki. Põhjuseks on asjaolu, et Rakvere Nõukogus oli juhtiv osa kodanlike tegelaste käes, kes esitasid töölise esindajate kohtadele volikogusse oma isikud.

Paide oli tüüpiline kadakasakslik väikelinn, kadakaslik oli ka oma koosseisult Paide linna volikogu. 1917. aasta märtsi esimestel päevadel moodustati linnavalitsuse poolt miilitsakomitee, mille esimeheks sai tikuvabrikant Margus, abiks aga kogemustega inspravnik Sankpopovski.³ Paide linnavalitsus avaldas toetust Ajutisele Valitsusele. Toimunud revolutsiooniliste sündmuste mälestuseks tegi linnapea ettepaneku asutada linnavolikogu poolt sellenimeline stipendium. Paideski loodi linnaelanike komitee. Elanike komitee otsusega võeti linnavolikogu täiendamine, endisele koosseisule tuli juurde valida 26 liiget niisuguste linnaelanike kihtide poolt, kellel varem selleks õigust ei olnud. Uued linnavolinike kohad jaotati: soldatitele - 1 koht, venelaste gruppidele 3 kohta, eesti haritlastele ja keskgruppidele 10 kohta, majaomanikele (kes seni olid valimistest kõrvale jäänud) 2 kohta, töölistele, kelle hulka arvestati ka käsitöölised, äriteenijad - 10 kohta.⁴ Täiendavad valimised viidi läbi 6.- ja 7.aprillil, valitud said kõik kodanlikud tegelased. Paide töölise kandidaatideks olid üks fotograaf, üks rätsep, mehaanik, käskjalg, firma "Winger" esindaja, jne. Ühtegi töolist nende hulgas ei olnud.⁵ Paide uuteks linnanõunikeks valiti endine linnapea asetäitja. Koik, kohtupristav Nortmann ja advokaat Kreideberg. Linnapeaks valiti mõni aeg hiljem O. Brasche.⁶

1 "Rakvere Teataja", nr. 149, 23. detsembril 1937.

2 samas,

3 "Kiir", nr. 30, 29. aprillil 1917.

4 ENSV RAKA, f. 3068, nim. 1, s.-ü. 18, l. 73.

5 samas, l. 75.

6 samas, l. 10.

Võru linnaomavalitsusele lõppes revolutsiooni esimene etapp kõige rahulikumalt. Linnavolikogus ja linnavalitsuses ei toimunud mingeid muudatusi. Linnaomavalitsus oli Võrus eesti kodanlike ringkondade käes. Linnas loodi ühiskondlike organisatsioonide esindajatest elanike komitee, kes abistas linnavalitsust miilitsa tööle rakendamisel. Protesti linnaomavalitsuse vastu ei esitanud ka Võru Nõukogu. Vastupidi, Võru Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu Täitevkomitee jagas Petrogradi Nõukogu seisukohta - avaldas täielikku toetust Ajutisele Valitsusele ja tegi 29. mail ettepaneku nii maakonna kui ka linna omavalitsuslikele asutustele - jääda endises koosseisus kohale ja jätkata oma ülesannete täitmist.¹

Haapsalus oli rahva poolt vihatud linnapea Krusenstern hukatud. Linnapeaks ja ühtlasi Läänemaa maakonna komissariks valiti Aleksander Eldring.² 7. aprillil võttis Haapsalu linnavolikogu vastu otsuse, täiendada linnavolinike arvu 29 uue liikmega. Haapsalu ühiskondlikud organisatsioonid valisid linnavolikogusse 14 ja Haapsalu Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu 15 esindajat.³ Haapsalu Nõukogu sai valida ühe liikme ka linnavalitsusse, selleks oli Sinkovski.⁴

Kuressaares oli enne Veebruarirevolutsiooni linnavalitsuses linnapeaks I.K. von Gahn.⁵ Pärast revolutsiooni toimus Kuressaareski linnavolikogu täiendamine. Endine linnapea küll tagandati, kuid uus linnapea valiti baltisakslaste hulgast. Selleks sai insener von. Harten.⁶ Kuressaare kodanlikud ringkonnad moodustasid oma ühiskondlike organisatsioonide nõukogu ja selle täidesaatva komitee, kes tähtsamata küsimuste arutamises võttis osa kõrvuti linnavolikoguga. 24. märtsil kinnitati nende ühisel koosolekul Kuressaare linna miilitsa ülemaks Aleksander Ainson, linna miilits astus tegevusse alates 23. märtsist.⁷

-
- 1 ENSV ORKA, f. R-1299, nim.1, s.-ü., l.1.
 - 2 ENSV RAKA, f. 4699, nim.12, s.-ü. 22, l.7.
 - 3 samas, l.76.
 - 4 samas, l.75.
 - 5 ENSV RAKA, f. 2966, nim.1, s.-ü. 485, l.5.
 - 6 "Postimees", nr.66, 22.märtsil 1917.
 - 7 ENSV ORKA, f. 2014, nim.1, s.-ü. 2 l.114.

Paldiski oli väikseim Eesti linnadest. 1917.aastaks oli ta kaotanud oma tähtsuse Tallinna eelsadamana ja muutunud rohkem kalasadamaks. Revolutsioonilisi meeleolusid töid Paldiskisse madrused ja soldatid. Paldiski linnaomavalitsus oli arvult väike, ta koosnes linnavanemast, 12 linnavolinikust ja sekretärist. 1917.aasta algul oli Paldiski linnavanemaks Klesti.¹

4.aprillil toimus Paldiski koolimajas linnaelanike koosolek. Koosolek võttis vastu otsuse, tagandada vana linnavalitsus eesotsas Klestiga, kuna ta on kaotanud rahva usalduse ja viia läbi täiendavad linnavolinike valimised. Linnavalitsuse asjaajamise ülevõtmiseks moodustati 7-liikmeline ajutine komitee koosseisus: Kutser, Veber, Lemberg, Tiiseln, Gniidin, Amdak, Niitväli.² Vastuseks endise linnavanema Klesti kirjale teatas Bestimaa kubermangu komissar Poska, et ta on nõus Paldiski linnavalitsuses toimunud muudatustega. Uueks ajutiseks Paldiski linnavanemaks sai Aleksander Kutser, kes asus ametisse 15.aprillist.³ Linnavolinike täiendavad valimised viidi läbi Paldiski elanike koosolekul 18.aprillil.⁴ Täiendatud linnavolikogu koosnes 16 liikmest.

Nagu eeltoodust nähtub, elasid Eesti linnade omavalitsused 1917.aasta märtsis-aprillist läbi teatud ümberkujunduste perioodi. Selle eesmärgiks oli muuta tsensuslikud kitsa kildkonna esindajatest koosnevad omavalitsused laiemate rahvakihtide huvide esindajaks, tõmmata omavalitsuste moodustamisele kaasa laiemad elanikkonna kihte. Linnaomavalitsuste demokratiseerimisest olid huvitatud linnade eesti kodanlus ja töölisel, kubki aga hoopis erinevatel eesmärkidel. Eesti kodanlus oli momendil paremini organiseerunud, tal olid arvukad münduslikud ja ka kultuur-hariduslikud organisatsioonid, hulgaliselt oma häälekandjaid. Tal oli

1 ENSV RAKA, f. 3064, nim.1 s.-ü. 349, l.6.

2 ENSV RAKA, f. 4699, nim.1, s.-ü. 31 l. 12.

3 samas, l.15.

4 ENSV RAKA, f. 3064, nim. 1, s.-ü. 95, l.1.

veel küllalt suur poolehoid linnade väikekodanlikes kihtides ja isegi tööliste hulgas.

Seevastu oli töölisklass oma enamuses alles ebateadlik ja halvasti organiseeritud ning ei suutnud veel juhtida linnade rahvahulki.

Niisuguses jõudude vahekorras on täiesti mõistetav, et võitluses linnade omavalitsuste eest osutus võitjaks eesti kodanlus. Muutusi ei toimunud Võru linnavalitsuses. Küllaltki rahulikult kulgesid linnavolikogude täiendamised Tallinnas, Tartus, Paldiskis, Paides, Rakveres, Kuressaares, Haapsalus ja Pärnus. Volikogude laiendamine uute liikmetega ühiskondlikest organisatsioonidest ja seltsidest suurendas neis linnades eesti kodanluse osatähtsust omavalitsuslikes asutustes. Ainult Kuressaares jäid linnavalitsuse etteotsa balti-sakslased, mujal läksid linnaomavalitsuste juhtpositsioonid lõplikult eesti kodanluse kätte, kes oli seega oma ammuse eesmärgi saavutanud. Reorganiseerimise tulemused ei rahuldanud linnade lihtrahvast s.o. linnaelanike enamust. Töötava rahva esindajad jäid linnaomavalitsuste tegevusest kõrvale.

Tsaariaegsed linnaomavalitsused likvideeriti Narvas ja Valgas küllaltki terava võitluse tulemusena, samuti Viljandis. Neis linnades läks võim kuni uute linnavalimisteni ühiskondlike organisatsioonide esindajate kätte. Oma esindajaid said ajutistesse linnavolikogudesse ka nõukogud. Siiski kujunesid ka need ühiskondlikud omavalitsused oma koosseisult kodanlikuks.

Kõrvuti kodanlike linnaomavalitsustega eksisteerisid nüüdsest peale tööliste võimuorganitena linnades nõukogud. Nii oli välja kujunenud Eestis kaksikvõim, mis kujutas endast omapärast kahe diktatuuri, kodanliku ja proletariaadi diktatuuri läbipõimumist.¹

Ümberkorraldatud ja laiendatud linnaomavalitsustes jätkus töö tsaariaegsete eelarvete ja plaanide järgi. Mingisuguseid radikaalseid muudatusi nende tegevuses linnade majanduselu juhtimisel ei olnud märgata.

1 V.Reimann, "Eesti bolševikud," lk.19.

Üldriiklik olukord ja lähenev rinne tõstsid teravamalt kui kunagi enne linnavalitsuste tegevuses esiplaanile elanikkonna toiduainetega varustamise küsimuse. Kõigis linnades valitses toiduainete puudus. Rahvas ootas, et uuendatud linnavalitsused asja lahendavad. Nende poolt loodi küll toitluskomiteed, kuid küsimust lahendada ja elanikkonda piisavalt toidu- ja tarbeainetega varustada ei suudetud.

Mönevõrra suurendasid linnavalitsused bi andmist sõjaväelaste perekondadele, parandasid nende eest hoolitsemist. Tallinnas seati linnavalitsuse otsusega sisse tasuta arstiabi andmine sõjaväelaste perekondadele,¹ Tartus viidi sisse tasuta alghariduse andmine võjaväelaste lastele.²

Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogude otsuste põhjal saavutasid mitmete linnade (Tartu, Narva, Tallim) töölised 8-tunnilise tööpäeva.

1917. aasta suvel tuli eesti kodanlusel nõukogusid tõsiselt arvestada. Kokkupõrked toimusid ka nõukogude ja linnavalitsuste vahel.

1 TLA, f. 195 nim.4, s.-ü. 97, l.843.

2. ENSB RAKA, f. 2623, nim.1, s.-ü. 40, l.34.

II peatükk

1917.a. LINNAVALIMISED EESTIS.

Keskseks sündmuseks 1917.aasta suvel kujunes uute linnavolikogude valimine, mis viidi läbi demokraatlikul alusel. 15. aprillil ilmus Ajutise Valitsuse määrus, mille kohaselt endised tsensustikud tsaariaegsed linnavolikogud tulid ümber valida üldise hääleõiguse alusel. Uue seaduse järgi laiendati valimistest osavõtu õigust kõikidele elanikele, kes valimisinimekirjade koostamise ajaks olid saanud 20. aastaseks. Valimisõiguse said ka sõjaväelased.¹ Samas määrukses toodi ära ilmselt arvestades linnade elanike arvu uute linnavolikogude arvulised suurused. Eesti linnade kohta olid need järgmised: Haapsalu - 20, Kuressaare - 20, Paide - 20, Paldiski - 20, Pärnu - 31, Rakvere - 21, Narva - 34, Tallinn - 101, Tartu - 59, Valga - 35, Viljandi 22 ja Võru 20 linnavolinikku.² Tegelikult valimistele eelneval perioodil, kui selgus, et endine linnavolikogu liikmete arv oli suurem uue määrusega ette nähtud esindusest, lubati kodanlikel linnavalitsustel muuta määrust ja valida sama arv linnavolinikke.

Kohe pärast uue linnaseaduse avaldamist algas ettevalmistustöö valimiste läbiviimiseks. Valimiskampania ümber puhkes terav poliitiline võitlus. Kodanlus püüdis linnavalitsusi kõigi vahenditega enda käes hoida. Eesti kodanlikud parteid, lülitudes valimiskampaniasse, püüdsid rahvahulkade petmiseks valimistöötlusele peale suruda kitsaid elu-olustikulisi raame. Nad rõhutasid eelkõige valimiste majanduslikku tähtsust ja püüdsid sel viisil valijate tähelepanu kõrvale juhtida ajajärgu poliitilistelt põhiküsimustelt. Kodanlus püüdis tõendada, et linnavolikogudes otsustatavad küsimused pole seotud klassi huvidega.

¹ Вестник Временного Правительства, 33, 35, 1917.

² ENSV RAKA, fond nr. 3064, nim. 1, sü. - 95, 1.1-10.

Bolševike partei pööras linnavalimistele samuti suurt tähelepanu ja andis valimisvõitlusele selge poliitilise suuna. Juba aprillis VSĐT(b) P Petrogradi organisatsiooni konverentsil juhtis V. I. Lenini tähelepanu vajadusele minna valimistele oma iseseisva platvormiga, mitte mingil juhul blokeeruda väikekodanlike kaitsesõjalastega.¹ Seepärast märgiti ka konverentsi poolt vastu võetud resolutsioonis, et bolševikud peavad valimistele minema iseseisva valimisplatsvormiga, et võimalikud on kokkulepped ainult internatsionalismi baasil asuvate menševikega. Esseeride ja menševike partei püüdsid luua linnavalimiste käigus nn. pahempoolseid valimisblokke, mis oleksid koosnenud kõigist "sotsialistlikest" parteidest.

Analoogilisel seisukohal asusid ka nimetatud väikekodanlikud parteid Eestis. Eesti bolševikud juhindusid VSĐT(b)P Petrogradi organisatsiooni konverentsi otsustest.

Artiklis "Unustati peamine" kirjutas Lenin, et väikekodanlikes valimisplatsvormides unustatakse peamine, mis võimaldab reformi töörahva kasuks ellu viia. Kõik jääb "vagade soovide" tasemele, kui kodanlus jääb edasi võimule. Et töörahva olukorda parandada, tuleb jälgida kolme põhi- asjaolu: 1) mitte mingisugust toetust imperialistlikule sõjale, 2) mitte mingit toetust kapitalistide valitsusele, 3) mitte lubada politsei taastamist, vaid nõuda selle asendamist üldrahvaliku miilitsaga.²

Mais 1917. avaldati ka VSĐT(b)P munitsipaalplatvormi põhijooned, milles sisalduvaid seisukohti said kasutada eesti bolševikud.

Eesti bolševikud püüdsid uute linnavolikogude valimistel saavutada linnaomavalitsuste demokratiseerimist, mis ei olnud õnnestunud märtsis. Nad arendasid laialdast agitatsiooni, selgitades algusest peale, et töörahva igapäevaste vajaduste eest hoolitsemisel oleneb palju sellest, millise klassi või klassigrupeeringu käes on linna elujuhtimise õigus. Bolševike eesmärgiks oli saavutada linnavolikogudes

1 V. I. Lenin, Teosed, 24 köide, lk. 131 -132.

2 samas, lk. 320.

töötava rahva esinduse enamuse ning teha lõpp kodanlike kasuahnitsete võimutsele linnavalitsustes.¹ Oma-poolse selgitustöö tegemiseks kasutasid bolševikud töölis-ajakirjandust ajalehte "Kiir" ja alates juuli kuust ajalehte "Tööline".

Kodanluse kasutada oli veelgi arvukam ja hästi organiseeritud propagandaaparaat.

LINNSVOLIKOGU VALIMISED TALLINNAS.

Ametlik valimiskampaania Eestis algas pärast vastava määruse avaldamist. Seoses sellega pöördus Tallinna linnavolikogu Tallinna Nõukogu poole ettepanekuga moodustada ühine valimiskomisjon, mille koosseisu kuuluks 20 kummagi poole esindajat. Nii moodustatigi ühine komisjon, Tallinna linnavolikogu ja Tallinna Nõukogu saatsid kumbki sellesse 20 esindajat ning neile lisaks valiti komisjoni 2 sotsiaal- - demokraatliku partei ja 2 sotsialistide-revolutsionääride partei esindajat.² VSDT(b) Partei Tallinna organisatsiooni koosolekul 2. aprillil valiti partei esindajateks sellesse komisjoni G. Anvelt ja D. Hazan. Tallinna valimiskomisjoni esimene koosolek toimus 24. aprillil. Sellel koosolekul otsustati läbi viia elanikkonna üleskirjutamine valimisnimekirjade koostamiseks. Kokkuseatud küsitluslehele otsustati teha ka märged kodaniku usutunnistuse kohta. J. Anvelt ja D. Hazan protesteerisid selle vastu ja lahkusid lõpuks protestimärgiks koosolekult.³ VSDT(b) Partei Tallinna organisatsiooni koosolek kiitis nende käitumise heaks. Samal koosolekul 26. aprillil koostati VSDT(b)P Tallinna organisatsiooni poolt esitatavate linnavolinikkude kandidaatide nimekiri ja seati üles esimesed bolševike nõudmised.⁴

1 E. Laul, Eesti töölisajakirjanduse ajaloo, Tallinn 1962 lk. 254.

2 TLA, fond nr. 195; nim. 4, s.-ü. 97, l. 1043.

3 "Kiir" nr. 25, 25. aprillil 1917.

4 "Kiir" nr. 28, 28. aprillil 1917.

Bolševike poolt nõuti: panna piir kaupmeeste hangeldamisele ning võtta toidu- ja tarbeainete jaotamine linna kätte, parandada korteriolusid, kindlustada kõigile lastele algharidus ja osutada vaesematele linnavalitsuse poolt selleks abi.¹

Bolševike energilise protesti tõttu võttis Tallinna linnavalitsuse juures tegutsev valimiskomisjon küsimustelehelte punkti usutunnistuse kohta maha.² Tallinna elanike loendamine teostati 15. ja 16.mail.

Aprilli lõpul ja mai algul avaldatud mitmesugustes artiklites kutsusid bolševikud töölisi koonduma klassiteadlikeks valimisteks. Artiklis "Tulevased linnavalimised" märgiti, et nn. eesti linnavolikogu pole oma eksisteerimise ajal törahvale mitte midagi andnud. Nüüd peab töörahvas oma klassiteadlikud esindajad linnavalitsuse etteotsa panema, et olukorda muuta.³ Bolševike valimistaktikat selgitati lähemalt artiklis "Linnavalimised ja sotsiaaldemokraatia". Kirjutises kirjutati veelkord alla V.I.Lenini seisukohta blokeerimise lubamatuse kohta väikekodanlike parteidega, seda, et proportsionaalse valimissüsteemi juures langeb see ka puhttehnilistel põhjustel ära.⁴

VSDT(b)P Tallinna komitee poolt töötati välja oma nõudmiste programm. Selle väljatöötamisel lähtuti VSDT(b)P poolt koostatud programmist. Üldiste nõudmiste osas taotleti linnaomavalitsustele nende tegevuses täielikku iseseisvust. Tähtsamate linnaelu puudutavate küsimuste lahendamisel peeti vajalikuks viia läbi rahvahääletus. Nõuti vanusemäära alandamist valimistel 18.aastale.

Linnaelanike varustamise parandamiseks nõuti kõigi kaupade arvelevõtmist ja jaotamist kaardisüsteemi alusel, peeti vajalikuks ühiskondlike sööklate, kaupluste ja kooperatiivide rajamist. Finantside alal nähti ette kaotada kaudsed maksud, seada nende asemel sisse otsesed maksud, millised mäartaks sõltuvalt iga kodaniku sissetuleku suuruselt.

-
- 1 "Kiir", nr.28 , 28.aprillil 1917.
 - 2 "Kiir", nr.40 , 13.mail 1917.
 - 3 "Kiir", nr.28 , 28.aprillil 1917.
 - 4 "Kiir", nr.39 , 12.mail 1917.

Korteriküsimuse otsustavaks parandamiseks soovitati linnavalitsusel võtta arvele kõik elumajad, ning vajaduse korral võõrandada need korterid, millised peremehed ei taha anda kindla hinna eest üürile. Võõrandamisele peaksid minema tühjad korterid, luksusrestoranid ja lossid.

Töölisküsimuse lahendamiseks ja töökaitse kindlustamiseks taotleti töötasu miinimumi kehtestamist, 8-tunnilise tööpäeva sisseviimist, tööliste õigust ühekuulisele puhkusele aastas, Nõuti riiklikku kindlustatud haiguse ja invaliidisuse puhul, laste töötingimuste kergendamist, tööpuuduse likvideerimist.

Hariduse alal seati üles järgmised nõudmised: üldse kohustusliku ja tasuta algõpetuse kehtestamine, algkoolides ülemineku emakeelsele õpetusele, usuõpetuse kaotamine, majanduslikku abi andmine vassematele õpilastele.

Programmis nõuti kõigi ühiskondlikult kasulike asutuste (haiglad, apteegid, saunad, jne. millistest oleneb linna varustamine ja sanitaarne seisund) võtmist linnavalitsuse kätte. Veevärgi ja kanalisatsiooni laiendamist ning eeltööde tegemist elektritrammiliini ehitamiseks linnas.¹ 24. juulil avaldatud täiendatud programmis nõuti linnavalitsuse asjaajamise üleviimist rahva keelde, s.o. eesti keelde, kusjuures säiliks kõigil kodanikel õigus asju ajda teistes keeltes. Töötatööliste abistamiseks soovitati linnavalitsusel korraldada ühiskondlikke töid. Samas rõhutati, et kõigi eelpool toodud nõudmiste täielik realiseerimine võib teoks saada alles siis, kui: 1) riigivõim lähem revolutsioonilise rahva kätte, 2) armee asendakse rahva üldise relvastamisega ja 3) lahendatakse toitlus- ja maaküsimus kogu riigi ulatuses. Kriipsutati alla, et linnavalimised on ühteaegu nii majanduslik kui ka poliitiline võitlus².

See polnud lihtne kohaliku omavalitsuse valimiste programm, sest ta sisaldas peale kohalike nõudmiste kõiki bolševike üldpoliitilisi ja revolutsioonilisi nõudmisi.

1 "Kiir", nr.79, 1.juulil 1917.

2 "Tööline", nr.8, 24.juulil 1917.

See programm sai eeskujuks teiste Eesti linnade parteiorganisatsioonidele valimiskampaania korraldamisel.

Juulis valimiskampaania hoogustus: Poliitilised parteid ja rühmitused esitasid oma kandidaatide nimekirjad.

Oma töökavad avaldasid tähtsamad eesti kodanluse ringkonnad, kes eelistasid parteiliseid valimisnimekirju mitte esitada ja maskeerusid üldiste nimetustega nimekirjade taha. Ajalehes "Tallinna Teataja" avaldati eesti seltsi "Üürnik" poolt kavandatud Tallinna uue omavalitsuse töökava ja ka Tallinna linna demokraatlike "erapooletute" valijate rühma programme. Sisuliselt ei olnud nendes programmides olulisi erinevusi.

"Üürniku" töökava nägi ette ümberkorraldusi linnavolikogu ja linnavalitsuse töö organiseerimisel. Selles tehti ettepanek lõpetada linnavalitsuse täidesaatvate komisjonide tegevus ja luua nende asemel vastavad linnaameti/osakonnad. Tervishoidliku tegevuse alal nõuti selle ühendamist vaeste hoolekandetegevusega.

Rahvahariduse alal võeti plaani tasuta emakeelse õpetuse sisseviimine, koolides õpilastele sooja eina andmine (vaesematele õpilastele tasuta). Nõuti kesk- ja rahvakooli ühendamist tarviliku arvu kõrgemate algkoolide avamisega poeg- ja tütarlastele. Märgiti vajadust luua Tallinnas juba lähemal ajal niisugused erialakoolid, nagu kesktehnikum täieliku kavaga polütehnikum ja merekool. Nõuti, et kõigi linna õppeasutuste juhtimine läheks linnavalitsuse kätte.

Töölisküsimuse parandamiseks pandi ette avada linna tööbüroo, millest võtaksid võrdsel arvul osa nii tööandjad kui ka töölised, seada sisse järelvalve tööaja kohta käivate eeskirjade täitmise üle. Märgiti ka ühe osa linna ettevõtete tulude äraandmise vajadust töölistele ja teenistujatele. Töökava sisaldas ettepanekuid linna ettevõtete tegevuse laiendamiseks (elektriijaam, gaasivabrik), Tallinna elektritrammiliini ehitamist.

Programm sisaldas veel terve rea ettepanekuid Tallinna asutamise 700-aastase juubeli tähistamiseks.¹

1 "Tallinna Teataja", nr. 154, 155, 157, 15, 15, ja 18. juulil 1917.

Demokraatlike erapooletute valijate rühma valimisprogrammis seisis esimesel kohal linna rahaasjanduse olukorra parandamine. Selleks nähti ette: 1) linna olemasoleva maksusüsteemi muutmist, progressiivse maksusüsteemi sisseviimist, 2) linna maade ja kruntide (rabade, kivimurdude jne.) intensiivsemat kasutamist linna enese ettevõtte, 3) korteri j. t. maksude nõudmist linnakassale, 4) riigi liikumata varanduse maksustamist linna piirides linna kasuks, 5) telefoni, hoburaudtee jt. ettevõtete võtmist linna kätte.

Tallinna majanduselu edasiseks korraldamiseks nõuti: 1) veevärgi ja kanalisatsiooni laiendamist, 2) elektriijaama ja gaasivabriku laiendamist 4) elektritrammi ja vabasadama ehitamist, nõudmisega, et osa sissetulekuid läheks linnale, 5) tänavate ja puiesteede paremat korramist, 6) uue kaubamaja ehitamist, 7) linna paemurdude, telliskivi ja lubjavabrikute korrastamist, 8) tarbeainete ja küttematerjali, elanikkonnale muretsemise korraldamist.

Tallinna Tervishoiu süsteemi korraldamises sisaldas programm niisuguseid nõudmisi: uue polikliiniku ehitamine, vaeste tarvis arstide arvu suurendamine, linna saunade ehitamine, supluskohtade rajamine jne. Peeti vajalikuks, et linn ehitaks sanatooriumi tuberkuloosihaigetele ja et senisest palju enam võideldaks laste surevuse vastu.

Rahvahariduse-alased nõudmised ühtusid täielikult "Üürniku" programmis toodud punktidega.

Tööliste olukorra parandamisel rõhutati programmis vajadust tösta linna ettevõtete töötajate palkasid, tagada sotsiaalkindlustus töövoimetuse ja vanaduse korral.

Sotsiaalsete ümberkorraldustena nõuti senisest suuremat hoolitsust soldatite naiste ja perekondade eest, sõjainvaliidide ja laste varjupaikade eest. Märgitigi veel vaestesanatooriumi ehitamise vajadust.¹

Nagu näha, sisaldasid mõlemad eelpool toodud kodanlikud valimisprogrammid lubadusi, millede täitmine oleks mõneti linnaelanike olukorda ja heaolu parandanud. Lubadusi oli vaja selleks, et linnavalijaid iga hinna eest oma poole meelitada.

1 "Tallinna Teataja", nr. 165, 27. juulil 1917.

Juulis algas valimisnimekirjade esitamine. VSDT(b)P Tallinna Komitee esitas 101 linnavolikogu liikme kohale 101 kandidaadist koosneva nimekirja (nimekiri nr.1), millesse kuulus rida juhtivaid bolševikke, nagu H.Pöögelmann, J.Anvelt, I.Babtsinski, V.Vöölman, H.Suuder, J.Sihver jne.¹ Esitatud kandidaatidest oli 70% töölised, ülejäänud osa moodustasid intelligents, sõjaväelased ja ametnikud. 80% saadikukandidaatidest olid rahvuselt eestlased.

Parteilise nimekirja esitas ka sotsialistide-revolutsioonäärade Tallinna organisatsioon. Töölise osa nende nimekirjas oli väike. Enamiku esseeride kandidaatidest moodustasid enne valimisi Tallinnasse sissesõitnud inimesed. Esseeride kandidaatide nimekirja iseloomustades kirjutas "Tallinna Teataja", et kõik 101 nime on tallinlastele vähivöörad ja nagu pakuksid sotsialistid-revolutsionäärid linnavolikogu enamust venelastele, keda Tallinnaga mingid kindlad sidemeid ei seo jakes ehk ainult ühepäeva-peremeest oskavad mängida.²

Esimest korda tuli avalikult oma poliitilise platvormiga välja eesti menševike partei. Menševike nimekirjas olid ülekaalus väikekodanliku intelligentsi ja ametnikkonna esindajad.

Tallinna kodanikud ringkonnad, nagu juba öeldud, ei esitanud parteilisi nimekirju, vaid maskeerusid näiliselt väga üldiste nimetustega nimekirjade taha. Nii nimetas ajalehe "Päevaleht" ümber koondunud kodanlik-väikekodanlik blokk oma valimisnimekirja (nimekiri nr.14) "Üürnike" valimisnimekirjaks. Sellesse blokki kuulusid nii J.Wilmsi radikaal-sotsialistid e. tööerakondlased kui ka K.Pätsi radikaaldemokraadid. Kodanlikest organisatsioonidest kuulusid sellesse üürnike selts "Üürnik", Eesti Sõjaväelaste Nõukogu, Eesti Naisselts jne.³

Tallinna eesti kodanluse parempoolne tšib (maja-peremehed, suurte tööstusettevõtete omanikud jne.) kes moodustasid nr. "Tallinna Teataja" bloki esitasid "Eesti demokraatlike erapooletute valijate valimisnimekirja (nr.3), s.o. eelistas ka oma parteilist nimekirja mitte esitada.

1 "Töölise", nr.1, 15.juulil 1917.

2 "Tallinna Teataja", nr.167, 29.juulil 1917.

3 "Tallinna Teataja", nr.471 3, augustil 1917.

Siia kuulusid kodanlased A.Birk, J.Teemant, J.Poska jt.¹

Oma iseseisvate valimisnimekirjadega esinesid volikogu valimistel lisaks nimetatutele veel saksa kodanlased (nimekiri nr.8), vene kodanlus (nimekiri nr.6), juudid (nimekiri nr.10), läti- ja leedu rahvuslased (nimekiri nr.12), kadetid (nimekiri nr.15), rahvussotsialistid (nimekiri nr.5), naisliiga (nimekiri nr.13) ja nn. "parteita partei".²

Valimiseelne äge poliitiline võitlus teravnes iga päevaga ja muutus üldriiklike asjade arutamiseks.

Eesti kodanlus korraldas valijatele arvukalt mitmesuguseid rahvakoosolekuid, linnaelanike hulgas levitati agiteeriva sisuga lendlehti.

Oma nimekirjade propageerimiseks kasutati laialt ajalehti. Kodanluse poolt Tallinna linnavalijatele püüti selgeks teha, et ainukesteks vastuvõetavateks nimekirjadeks on nimekirjad nr.3 ja nr.14, millistele nimekirjadele soovitati kindla võidu saavutamiseks ühineda. Kogu linnarahvast "kes tahab vana Tallinna näha vaimselt ja majanduslikult arenenuna, kes tahab ehitada eesti kodu kalevite kantsi müüridel",³ kutsuti andma oma hääled eesti demokraatlike valijate nimekirjade poolt. Nagu varemgi eriti kriitilistel momentidel, rääkis kodanlus agaralt nn. rahvuslikest huvidest, millede eest ainult nemad on suutelised seisma. Räägiti, et klassivõitlus ähvardab eelseisvatel valimistel muutuda hädaohtlikuks rahvuslikele huvidele, terav klassivõitlus võib asja nii kaugele viia, et suuremas Eesti linnas võõrad asju ajama hakkavad.⁴ See oli hoiatusks sotsialistide- revolutsionääride kandidaatide vastu. Eesti kodanluse ja väikekodanlike oportunistlike parteide poolt päästeti valla ulatuslik laimukampaania bolševike ja nende valimisnimekirja vastu. "Töölises" kirjutati selle kohta: "Kodanlised erakonnad ja nende kaasajooksikud teavad, mis neid ähvardab, kui sotsialistide (enamused) linnavalitsustes enamuse saavad.

1 TLA, f.195, nim.2, s.-ü. 2155, l. 326-327.

2 samas.

3 "Tallinna Teataja", nr.172, 4.augustil 1917.

4 "Tallinna Teataja", nr.168 31.juulil 1917.

Jumalaga siis rasvased pirukad! Sellepärast panevad nad kõik jõud meie vääramiseks tööle".¹

Kõrvuti töölistega võtsid valimiseelsest kampaaniast osa nende lapsed, 4.augustil organiseeris sotsiaaldemokraatliku noorsoo klubi Tallinnas demonstratsiooni, millest võttis osa üle 3000 noore. Noored demonstrandid kandsid lippe ja plakateid loosungitega: "Lastevanemad, hääletage nimekirja nr.1 poolt, sellega kindlustate meie tuleviku!"; "Me nõuame kooli, seda annab meile nimekiri nr.1".²

Kodanluse laimu ja igasugused sepitsused ei suutnud takistada bolševike valimiseelse agitatsiooni edu, sest bolševike programm väljendas töötava rahva nõudmisi ja vajadusi. Ajalehes "Tööline" selgitati kannatlikult rahvale senise linnaomavalitsuse olemust. "Senini on kitsas pirukameeste kildkond linna üle valitsenud. See oli kildkonnaavalitsus tsarismuse armust rahva kulul, ükskõik kes saatuse peremehed olid, (kas) mustad saksad või niisama tumedas Eesti hermasmehed",³ niisugune oli vana linnavalitsuse iseloomustus ja sellest oli vaja teha järeldused. Bolševikud kutsusid üles kõiki teadlikumaid töölisi kaasa aitama selleks, et pärast valimisi raekoja torni saaks lehvima panna revolutsiooniliste rahvahulkade võitlusmärgi - punase lipu.

Enne linnavalimisi avaldas VSDT(b)P Tallinna Komitee oma üleskutse elanikkonnale, milles öeldi, et 6.augustil tuleb tallinnlastel otsustada, kelle huve hakkab kaitsma uus linnavolikogu, kas majaomanike, kaupmeeste, vabrikantide ja teiste kukrumeeste või tööliste ja kogu linnakehvistu huve.

Valimiste eelöhtul "Töölises" avaldatud juhtkirjas öeldi: "Kõik klassiteadlikud töölised ja teenijad, kõik need, kes oma tööjõudu teistele müüvad ja kes sellest aru saavad, et kogu palgatöölise klassil ühised huvid ja ühised vastased on, panevad homme oma valimisümbrikusse Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei(enamlaste) nimekirja".⁵

1 "Tööline" nr.11, 27.juulil 1917.

2 "Tööline" nr.19, 5.augustil 1917.

3 "Tööline" nr.9,, 25.juulil 1917.

4 J.Saat, Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni, l.125.

5 "Tööline", nr.19, 5.augustil 1917.

Toimunud poliitiline võitlus selgitas välja kodanlike klassikuuluvuse ja võitis töötava rahva hulgast bolševikele massiliselt uusi poolehoidjaid.

Võideldes kodanluse vastu tõmbasid bolševikud Tallinnas ühtlasi selge piire enda ja väikekodanlike parteide vahele, ning ei blokeerinud nendega. Esseerid kutsusid linnavalimiste eel Petrogradist kohale sotsialistide- revolutsionääride liidri - põllutööminister Tšernovi, et tema abil oma langevat autoriteeti tõsta. Tõsi, tema esinemised töid küll esseeridele hääli juurde, kuid oodatud mõju ei avaldanud.

Tallinna linnavolikogu valimised viidi läbi 6. augustil. Linn oli jaotatud 23-ks valimisjaoskonnaks.

Valimiste tulemusena saavutasid bolševikud täieliku võidu. Valimiskomisjoni andmetel anti Tallinna linnavalimistel üle 70000 hääle, neist tunnustati maksvaks 69710. Kõige rohkem hääli sai Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei (enamlaste) nimekiri nr.1, nimelt 21662 häält. Järgmine häälte arvu järele oli sotsialistide- revolutsionääride nimekiri nr.11, kes kogusid valimistel 15198 häält. Kolmandale kohale platseerus Tallinna linna demokraatlike erapooletute e. "Päevalehe" nimekiri nr.14 kogudes 12521 häält. Nimekiri nr.7 (menševikud) sai 8273 häält, nimekiri nr. 3 ("Üürnike" rühm) 4389, nr.8 (sakslased) 3186, nr.6 (vene rahvuslased) 1919, nr.2 (poolakad) 734, nr.15 (kadetid) 480 nr.10 (juudi rahvuslased) 448, nr.12 (leedu ja läti rahvuslased) 338, nr.5 (rahvussotsialistid) 251, naisliiga 214 häält ja nr.13 (parteita partei) 77 häält.¹

Bolševikud kogusid kõige rohkem hääli töölisrajoonides) kus nende poolt hääletas 40-50% valijatest. Esseerid kogusid kõige enam hääli sõjaväelaste ja vene tööliste hulgas. Eesti kodanlaste valimisnimekirjad leidsid rohkem toetust kesklinnas.²

See bolševike hiilgav võit Tallinna linnavolikogu valimistel näitas venvalt kõigile, kelle kätte Tallinna töötavad hulgad tahavad usaldada oma linnaelu juhtimise.

1 Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis lk. 257-258.

2 "Tööline" , nr.21 , 8.augustil 1917.

Eesti kodanlus oli aga selleks ajaks jõudnud end juba niivõrd kompromiteerida ja kaotanud rahva seas täielikult oma autoriteedi, et ei aidanud enam ei laialdane agitatsioon ega lahked lubadused. Bolševike nii ülekaaluks võit oli neile täielikuks üllatuseks. J. Vilms kirjutas: "Võis juba ette arvata, et enamlased (kiiremehed) õige palju kohti saavad, aga et nad esimesele kohale pääsevad, seda ei võinud mitte ette näha."¹

Pessimistlikult suhtus toimunusse ka "Tallinna Teataja", kus kirjutati, et sotsialistide võitu võis ette arvata. Väga kahtleval seisukohal oli ajaleht bolševike tulevase tegevuse suhtes, märkides, et nad on küll täis uut jõudu, tahtmist ja vaimustust ja mis peasi - nad ei tunnista vanu traditsioone, vaid rajavad oma tegevuse sootuks uuele alusele sotsialistliku õpetuse põhjal, kuid tänini on äärmised voolud ainult lohakust üles näidanud."²

"Meie teame", kirjutas ajaleht "Tööline" Tallinna tööliste suure võidu puhul, et "linna valitsemine ei ole naljamäng, iseäranis praegusel ajal, kus kodanlus on sellise päranduse järele jätnud, mille üle ei ole asja röömutada ... Kui aga sealtpere (s.t. kodanlus) härrased koguni ähvardama hakkavad, et nad meie tegevust teraselt tähele tahavad panna, kas meie oma lubadusi ka täidame, siis tähendame külma rahuga: teile pole me üleüldse midagi lubanud. Meie läheme volikogusse rahva nõudmistega ja tahame seal tööd teha selleks, et neid nõudmisi täita."³

Vastavalt saadud häältele saadi Tallinna uues linnavolikogus kohti järgmiselt: bolševikud - 31 kohta, sotsiaalrevolutsionäärid 22 kohta, eesti demokraatlike erapooletute valijate blokk - 18 kohta, menševikud - 12 kohta "Ümiku" blokk 6 kohta, saksa rahvuslased 5, vene rahvuslased 3, poolakad - 1, leedu ja läti rahvuslased 1 ja juudid 1 ning kadetid samuti kumbki ühe koha.

1 "Päevaleht", nr. 176 9. augustil 1917.

2 "Tallinna Teataja" nr. 23, 10. augustil 1917.

3 "Tööline", nr. 23 10. augustil 1917.

4 "Tööline", nr. 23 10. augustil 1917.

Uue linnavalitsuse koosseisu läksid niisugused VSDT(b)P Tallinna organisatsiooni silmapaistvad liikmed, nagu J. Anvelt, H. Pöögelmann, I. Babtšinski, V. Vöölmann, H. Suuder ja paljud teised.¹

Kuid bolševikel ei olnud linnavolikogus absoluutset enamust ning seepärast pidid nad oma edaspidise tegevuses mõningates küsimustes töötama koos esseeride ja menševikega.

LINNAVOLIKOGU VALIMISED NARVAS.

Narva bolševikud saavutasid valimistel veelgi suurema võidu.

Narva linnavalimiste olukorda komplitseeris asjaolu, et linn ise kuulus Peterbusi kubermangu, tema eeslinnad - Kreenholm, Paemurru jt. aga Eestimaa kubermangu. Juba 1917. aasta kevadel tõsteti üles küsimus eeslinnade liitmisest Narvaga ning kogu linna minekust Eestimaa kubermangu koosseisu. 2. juulil 1917 korraldati selleks rahvahääletus, kuid Ajutine Valitsus ja tema siseministeerium ignoreerisid hääletuse tulemusi, mis pooldasid linna ühendamist.

25. juulil võttis Narva Nõukogu töölissektsioon vastu otsuse, milles nõuti Kreenholmi kohest liitmist revolutsioonilisel teel linna külge. Otsuses teatati et vastasel korral lükatakse nende poolt linnavalimised edasi.

Kuid siseministeerium ega Narva Ühiskondlik Komitee, kus olid eesotsas kodanlikud tegelased, ei olnud huvitatud töölisagulite liitmisest linnaga enne linnavalimisi, mis oleks töölisele andnud uusi poolehoidjaid. Nii jäigi Narva ühendamine eeslinnadega ja tema üleminek Eestimaa kubermangu külge kuni Oktoobrirevolutsiooni lahendamata.

Narva linnavolikogu valimiste läbiviimise ajaks kuulutati 13. august. Linnavolikogu pidi valitama 35 liikmeline.

Ka Narvas kujunes valimiseelne võitlus väga pingeliseks. Aktiivsesse valimiskampaaniasse lülitusid ühelt poolt Narva eesti ja vene kodanlus ja kohapealsed väikekodanlikud parteid, teiselt poolt rahvahulkade huve

¹ TLA, f. 195, nim. 2, s.-ü. 2155, l. 326.

esindav VSĐT(b)P Narva organisatsioon ja temaga liitu astunud menševike internatsionaalne grupp.

Kokku esitati linnavolikogu valimisteks Narvas 10 valimisnimekirja. Narva bolševikud läksid valimistele blokis menševike internatsionaalse grupiga ja esitasid ka ühise kandidaatide nimekirja. Iseseisvate nimekirjadega esinesid sotsialistid-revolutsionäärid, eesti menševikud. Nagu Tallinna linnavolikogu valimistelgi, eelistas ka Narva kodanlus valimisnimekirjade esitamisel oma parteilist kuuluvust varjata. Narva vene kodanlus esines parteitute nimekirjadega. Nad esitasid kaks valimisnimekirja ("parteitud" ja "parteitute edumeelsete valijate nimekiri"). Eesti kodanlus läks valimistele sotsiaal-vabariiklaste nimekirjaga. Peale nimetatute esitas Narva kodanlus veel majaperemeeste ja kadettide valimisnimekirjad.¹

Valimisküsimust arutati VSĐT(b)P Narva organisatsiooni koosolekul 29. juulil. Koosolekul rõhutati, et eelseisev võitlus kodanluse ja esseeridega, kes mitmesuguseid laimavaid võtteid kasutavad, saab olla edukas vaid siis, kui organisatsioon loob endale kohapeal häälekandja - oma ajalehe, mille kaudu saaks anda vajaliku vastulöögi.²

Vene kodanlus astus valimiseelses agitatsioonis välja natsionalistlike ja kiriklike loosungitega, jutlustasid pappide õnnistusest neile, kes toetavad "parteituid" valimisnimekirju.

Eesti kodanlus asetas pöhiraskuse rahvusküsimusele. Sotsiaal-vabariiklastel oli omapoolse selgitustöö tegemiseks ka oma ajaleht "Meie elu", mille veergusid selleks agarasti ära kasutati. Ajalehes avaldati kirjutusi "Eesti isale" ja "Eesti emale"; milledes püüti eestlaste rahvustunnet tõsta ja lasta paista, nagu oleksid ainult nemad ainsateks rahvusküsimuse lahendajateks.

Lisaks ajaleheveergudele trükkiti ohtsalt mitmesuguseid reklaamiplakateid. "Terve pataljon oleks võinud pudru süüa sellest jahust, mis nad oma reklaamide üleskleepimiseks ära tarvitasid,"⁴ bolševike ajaleht.

1 ENSV RAKA, f. 849, nim. 2, s.-ü. 15, l. 161.

2 "Kiir", nr. 81, 4. juulil 1917.

3 "Rahvaleht", nr. 2, 19. augustil 1917.

4 "Rahvaleht", nr. 2, 19. augustil 1917.

Narva sotsialistid - revolutsioonärid panid oma lootused soldatitele ning arendasid sel eesmärgil nende hulgas aktiivselt oma selgitustööd, korraldasid koosolekuid.

Bolševikud suutsid valimiste eel välja anda esimese numbri bolševistlikku ajalehte. "Rahvaleht".

See oli täielikult pühendatud linnavalimistele. "Rahvalehes" anti veel kord hinnang kodanluse, väikekodanluse jakadettide valimisnimekirjadele ja kutsuti kõiki töölisi üles hääletama volikogu valimistel ainult bolševike poolt.¹

13. augustil astusid Narva valijad valimiskastide juurde. Nagu näitavad valimiste tulemused, oli enamik nendest õigesti aru saanud oma klassikuuluvusest ja mõistnud toimuvate valimiste tähtsust tuleviku kindlustamise seisukohalt õigesti. Narva tööliste enamus ei läinud kodanluse petlike loosungite järele, vaid avaldasid täielikku usaldust bolševikele, kelles nägid ainukesti oma huvide eest seisjaid.

Bolševikud saavutasid 13. augustil suure võidu. V. Kingisepa poolt saadetud telegrammi põhjal anti Narva linnavalikogu valimistel kokku 7525 häält. Valimisnimekirjade kaupa saadi häält järgmiselt: sotsiaal-vabariiklased - 1028 häält, kadetid - 300 häält, ilma parteita mustasajalased 1275 häält, majaomanikud - 349 häält, "ilma parteita edu-meelsed valijad" - 185 häält sotsialistid - revolutsioonärid 779 häält, bolševikud - 3517 häält, eesti menševikud 77 häält.²

Narva kodanluse nimekirjad said valimistel lüüa. Bolševike valimisnimekirja poolt hääletas 47% valijatest.³ On oluline märkida, et nii ülekaaluka võidu saavutasid bolševikud tingimustes, kus töölisagulid ei saanud valimistest osa võtta. Nende osavõtt oleks kattemata bolševike edu veelgi suurendanud. Ajaleht "Rahvaleht" avaldas oma teises numbris üksikasjaliku informatsiooni möödunud

1 "Rahvaleht", nr. 1, 11. augustil 1917.

2 "Tööline", nr. 26, 14. augustil 1917.

3 J. Saat, Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni..., lk. 126.

linnavalimistele kohta. Selles öeldi "Katlemata tuli ka Narvas meie võit kodanlastele hoopis ootamatult. Ja seda valusam on ta neile." ¹ Hoopis luhtaläinuks nimetab aja- leht kodanluse katseid "parteita" lipu all valimistele minna. Ja nende valijate hulgas, kes oma hääle mustasajalise ja tsaarimeelse nimekirja eest andsid, võis ainult väike käpu- täis neid olla, kes seda teadlikult tegid. Rohkem oli nende hulgas inimesi, kes rahvuse eest hääletasid või kes pappide õnnistusel valimiskastide ette astusid. Narvas ollakse veendunud, et bolševike valinike rühm seisab kindlalt selle eest, et ükski sellest mustast parvest linnaomavalitsuses vastutavale kohale ei pääse. ²

Narva proletaarlased avaldasid valimistel täielikku usaldust neile (s.o. bolševikele), kelle vastu kõik teised erakonnad kihutustööd tegid. See oli Narva tööliste vastus kõige laimu, mahategemise ja kõige urgitsemise peale. "Toetudes sellele oleme meie (s.o. bolševikud) tugevad ja astume julgelt tööle uuel tegevuspöllul", kirjutas "Rahva- leht". ³

Valimiste tulemusena kujunes kohtade jaotus uues voli- kogus järgmiseks: bolševikud - 17 kohta, esseerid - 4 kohta, sotsiaal-vabariiklased (eesti kodanlikud natsionalistid) - 5 kohta, kadetid - 1 kohta, majaperemehed ja nn. "parteitud valijad" samuti kumbki üks koht. ⁴ Menševikud ei saanud volikogus ühtegi kohta.

LINNAVOLIKOGU VALIMISED TARTUS.

Ka Tartus algas ettevalmistustöö linnavolikogu uute valimiste läbiviimiseks kohe pärast vastava seaduse avalda- mist. Mai keskpaiku viidi läbi elanikkonna üleskirjutamine valimisinimekirjade koostamise eesmägil. Valimisõigusest jäeti ilma peamiselt töölistest koosnev Veeriku alev.

1 "Rahvaleht", nr.2, 19.augustil 1917.

2 samas,

3 samas,

4 "Tööline", nr.23, 10.augustil 1917,

Valimiseelne võitlus kujunes Tartuski väga teravaks. Võrreldes selliste tööstuskeskustega nagu Tallinn ja Narva, kus elanikkonna enamuse moodustasid töölised, oli Tartus kodanluse positsioon kindlam, tal oli poolehoidjaid linna väikekodanlikes ja käsitöölaliste ringides. Tartu kodanluse partei (üks tugevamaid kodanluse parteisid Eestis) Eesti Edumeelne Erakond eesotsas Jaan Tõnissoniga vahetas valimiskampaania läbiviimise perioodil oma nime. Maikuust alates muudeti ta Eesti Demokraatlikuks Erakonnaks. Selle Eesti Demokraatliku Erakonna initsiatiivil hakkas Tartu eesti kodanlus korraldama kõnekoosolekuid. Koosolekutel esitati kodanluse poolt rahvale hulgaliselt igasuguseid lubadusi ja töötati välja Eesti Demokraatliku Erakonna valimisprogramm, mis sisaldas ülesandeid uuele linnavalitsusele. Need ülesanded olid kokkuvõtlikult järgmised: 1) kõigi linnaelanikkonna kihtide kultuuriliste ja majanduslike tarviduste rahuldamine, 2) maksusüsteemi muutmine s.o. progresiivse maksusüsteemi sisseviimine, 3) linna ettevõtete edendamine, 4) uute ettevõtete rajamine, 5) linna tervishoiusüsteemi ja heakorra parandamine, 6) rahvaharidustaseme tõstmine, 7) tööolude reguleerimine (nõuti töömuretsemise büroo avamist), 8) elukalliduse vastu võitlemine, jne.¹ Nagu nähtub, on kõik ülesanded ainult üldsõnalised lubadused. Kodanlus kutsus Tartu elanikkonda nende näiliselts üldrahvalike nõudmistega esitamisega astumaeelseisvõtel valimistel välja eesti valijate ühendusena. "Eesti lipu all linnavalimistele ja mitte värvita rahvusvahelise klassivõitluse lipu all",² kirjutas "Postimees".

Vastukaaluks eesti demokraatlikule blokile moodustati Tartu Nõukogu sotsialistlik blokk. Tartu bolševikud ei läinud valimistele iseseisvalt, vaid liitusid väikekodanlike parteidega, s.o. esseeride ja menševikega, kes kõik kokku moodustasidki nn. sotsialistliku bloki. Bolševike blokkeerumine esseeride ja menševikega oli tõsine viga, kuna see tähendas nende parteide tugevdamist bolševike autoriteediga

¹ "Postimees", nr. 116, 27. mail 1917.

² "Postimees", nr. 125, 1. juunil 1917.

ning aeglustas töörahva vabastamist kokkuleplaste mõju alt. Kuigi bolševikud suutsid sotsialistlikule blokile anda teravalt kodanlusevastase ilme, ei korvanud see kuidagi kahju, mida see taktika kaasa tõi.¹

Sotsialistliku bloki valimisprogrammis nõuti toitlusküsimuse lahendamist, kaardisüsteemi ja kindlate hindade sisseseadmist, toiduainete rekviseerimist, korteriküsimuse kiiret lahendamist, tasuta emakeelse hariduse sisseviimist jne.²

See ei olnud järjekindel bolševistlik valimisprogramm.

Tartu bolševike enamus hakkas siiski sellal mõistma oma põhiülesandeid. Edasises valimiseelses elgitustöös rõhutasid bolševikud korduvalt, et linnavalitsus, olgu ta kuitahes demokraatlik, ei suuda otsustada töörahva heaolu küsimust. A.Lukin kirjutas: "Meie ei tohi ära unustada, et meie rahva olukorda enne parandada ei suuda, kui kõik maa, pangad, raudteed on rahva kätte läinud ja riigi omanduseks saanud."³

Juulis esitati linnavolikogu valimisteks kandidaatide nimekirjad. Kokku esitati 8 valimisnimekirja: Eesti demokraatliku bloki nimekirja (nr.1) ja sotsialistliku bloki nimekirja (nimekiri nr.2) kõrval esinesid veel iseseisvate nimekirjadega vene, saksa ja juudi rahvuslased ning nn. "erapooletud" ja "parteitud"⁴

Viimaste rühmitute taga seisis tegelikult kodanlikud tegelased. Linnavolikogu valimiste läbiviimise päevaks kuulutati 20. august.

Mida lähemale jõudsid valimised, seda aktiivsemaks muutus eesti kodanlus. Ajaleht "Postimees" propageeris järjekindlalt, et ainsaks tartlastele vastuvõetavaks nimekirjaks jääb nimekiri nr.1 - s.o. demokraatliku bloki nimekiri.⁵ 17. augustil korraldati kodanluse poolt "Vanemuise" saalis viimane suur koosolek, kus aruandega linnavalitsuse tegevusest esines linnapea H.Luht.⁶ Heldekäeliselt andis linnapea lubadusi uuteks tegudeks, kui aga linnavalitsus ka edaspidi "teovõimeliste" eestlaste kätte jääks.

1 K.Siilivask, Võitlus Oktoobrirevolutsiooni teostamise ja kindlustamise eest... lk. 57, kogumik "Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis."

2 "Tartu Nõukogu Teataja", nr.1, 29.juuni 1917

3 "Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja", nr.3 15.juulil 1917.

4 "Postimees" nr.164 24.juulil 1917.

5 samas nr. 186, 12.augustil 1917.

6 samas nr. 1869 18.augustil 1917.

Üsna agaralt olid oma kandidaatide eest selgitustöö tegemisel väljas Tartu saksa ringkonnad, kes lootsid märtsis kaotatud positsiooni tagasi võita. Nad käisid majast majja ja püüdsid kõigest väest poolehoidu saavutada. Sakslased seletasid eestlastele, nagu oleksid nad Tõnissoni erakonnaga kokku leppinud.¹

Sotsialistliku bloki poolt agiteeris elanikkonda Tartus ilmuv esseeride ajaleht "Töö Lipp". Ajalehe veergudel ilmus arvukalt kirjutusi, kus linnarahvale selgitati sotsialistliku bloki nõudmisi ja seda kellele elanikkond võib loota oma olukorra parandamisel. Pikema kirjutisega "kes peab juhtima linnavalitsust" esines P. Keerdo. Oma artiklis väljendas ta rahulolematust Eesti Demokraatlike Valijate Ühenduse nimekirja kandidaatide vastu, kes olid jõudnud ennast juba vanas linnavolikogus ja linnavalitsuses kompromiteerida. Ta näitas, et eesti kodanlus tahab iga hinna eest esitada klassivaheid ja sellega töötava rahva huve ignoreerida: "Tartu töötav rahvas peab näitama, et oskab poliitiliselt mõelda ja otsustada".²

Olulist osa etendas "Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja" valimiseelses selgitustöös. Selles ironiseeriti kodanluse marurahvuslikku valimispropagandat ja kirjutati: „kadunud on vahed, ainult rahvus, rahvus ja veelkord rahvus: "Olgu must või punane, kui ta aga on eestlane".³

Kõiki Tartu töölisi kutsuti hääletama nimekirja nr. 2 eest.⁴

Linna valimistel 20. augustil oli Tartu jaotatud neljaks valimisjaoskonnaks.

Juba ette tundes oma positsioonide kõikumist, jättis kodanlus, kelle käes oli valimiste läbiviimine, valimisnimekirjadest välja palju töölisi ega saatnud kõigile nimekirjas olevatele töölistele valimisedeleid.

1 "Postimees" , nr.126, 8.juunil 1917.

2 "Töö Lipp" , 2.augustil, nr.57 1917.

3 "Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja" nr.5, 29.juulil 1917.

4 "Töö Lipp", nr.21 10.juulil 1917.

5 "Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja" nr.20, 2.septembril 1917.

Kokku võttes vähimiste tulemusi selgus, et nii laialt propageeritud demokraatlik blokk sai siiski lüüa. Ta sai 5701 häält, kuna "sotsialistlik blokk" kogus 11701 häält. Saksa natsionalistide nimekirja poolt anti 3042, vene kodanlik-rahvusliku nimekirja poolt 1409 ja "erapooletuile 1601 häält.¹ Kokku suutsid kodanlikud rühmitused siiski kindlustada endale 31 kohta linnavolikogu 60-st kohast. Eesti demokraatlik blokk sai 14 kohta, sotsialistide blokk 29 kohta, sakslased 7 kohta, erapooletud demokraadid ja sotsialistid kumbki ühe kohta ning venelased 4 kohta. Sotsialistide bloki nimekiri oli võitnud, kuid kuna kodanlikud rühmitused üheskoos said volikokku 31 kohta, suutsid nad säilitada Tartu linnavalitsuse kondalusele. Nad demonstreerisid veelkord, et kodanluse rahvustevahelised vastuolud taanduvad alati klassivastuolude ja klassivaenlase ees."³

Kuid Tartu töörahvas andis asjatult oma hääled menševike ja esseeride poolt, sest viimased asusid juba õige varsti nii linnavolikogus kui ka linnavalitsuses koostööle eesti kodanlusega ega kaitsnud töörahva huve. Ainsateks töörahva huvide kaitsjateks jäid linnavolikogus bolševikud. Linnavolikogu liikmeteks said mitmed nimekad Tartu bolševikud, nagu Valter Rätsep, Peeter Lukin, Alma Anvelt jt.⁴

LINNAVOLIKOGUDE VALIMISED EESTI VÄIKELINNADES.

Kuna Ajutise Valitsuse poolt väljaantud seadus linnavolikogude valimiste kohta ei häänud ette ühtseid üleriiklike valimiste tähtaegu, siis määrasid linnavolikogud need omal äranägemisel. Kõigis Eesti väiksemates linnades toimusid valimised enne kui Tallinnas, Narvas ja Tartus. See asjaolu

1 "Postimees", nr.191, 24.augustil 1917.

2 samas,

3 K. Siilivask, Võitlus Oktoobrirevolutsiooni teostamise ja kindlustamise eest..., kogumik, lk.58.

4 ENSV RAKA, f. nr.4692, nim.1, sü-1, l.9.

avaldas kahtlemata suurt mõju valimisvõitlusele ja valimiste tulemustele kohtadel. Kõigis väikelinnadel puudus 1917. aastal tööstustöölise kaader või oli see alles nõrk ja väikese arvuline. Mõningates linnades puudus bolševike organisatsioon. Seega jäi selgitustöö töötavate hulkade seas sageli puudlikuks, mis võimaldaski kodanlusel oma mõju suurendada.

Mitmes linnas toimusid valimised nii vara, et oma mõju ei jõudnud avaldada Tallinna ja Narva bolševike poolt tehtav valimiseelne selgitustöö.

Kõige varem, 17. juunil toimusid linnaomavalitsuse vähimised Paides. Kuna bolševike organisatsioon linnas puudus, siis läksid Paide töölised valimistele täiesti organiseerimatult. Paide tööliklass ei saanud aru olemasolevatest klassivahedest ja läks seepärast valimistele liidus majaperemeestega. Nende poolt esitati "töölise, majaperemeeste ja väike-majaomanike valimisnimekiri", s.o. nimekiri nr. 1. Sellele vastukaaluks esitas Paide kodanlus kaks nimekirja - nimekiri nr. 2 - "Besti omavalitsuse uuenduslased" ja nimekiri nr. 3 - "Majaomanike ja tööstuskaubanduslaste grupp".¹

Paide kodanlus püüdis linnavalimistel enamust saavutada. Töölise ja väikeomanike nimekirja pooldajaid hirmutati ja ähvardati, kutsuti üles "kiiremehi" kotti toppima ja vette viskama.² Valimiste päeval palkas kodanlus voorimehed oma valijaid kohale vedama ja tellis selleks Tallinnast isegi auto.³ Paide linnavolikogu valimiskomisjon tegutses samuti ebaseaduslikult, paljud valijad kaebasid, et neile anti ümbrikud, kus oli sees ainult valimisnimekiri nr. 2 ja niiviisi ei saanudki nad teiste poolt hääletada.⁴

Niiviisi mahhinatsioonidega pooleks korraldatud valimised andsid võidu Paide kodanlusele. Nimekirjast nr. 1 pääses volikogusse 4 saadikut, nimekirjast nr. 2 12 saadikut ja nimekirjast number 3 - 4 saadikut.⁵ Üldse valiti Paide volikogusse 20 saadikut.

1 ENSV ORKA, f. 398, nim. 2 sü. 158, l. 10,

2 "Kiir", nr. 74, 26. juunil 1917.

3 "Päevaleht", nr. 137, 29. juunil 1917.

4 "Kiir" nr. 71, 21. juunil 1917.

5 ENSV RAKA, f. 3068, nim. 1 s.-ü. 18 l. 22,

Paide linnavalimiste kohta kirjutas "Kiir": "Valimised peab tingimata ümber lükatama ja selleks peavad Paide töötavad kihid üksmeelel julgesti üles astuma."¹ Paide töölised esitasidki protestikirja Tallinna ringkonnakohtule. Kirjas põhjendati valimiste tühistamise nõuet, Põhjendustena olid kirjas märgitud: 1) Paide linnavalimistest võtsid osa inimesed, kes kunagi pole seal elanud, 2) 2 nimekirja (Eesti omavalitsuse uuenduslased") pooldajad töid hääletama inimesi, kellel valimisõigus puudus (näit. nõdrameelsed) ja tarvitasid ka valijate kallal vägivalda.² Vaatamata protestikirjas esitatud ilmsetele valimismäärustiku rikkimise faktidele jättis Tallinna ringkonnakohus Paide tööliste taotluse rahuldamata.

Võru linnavolikogu valimised olid 2. juulil. Ka väikeses Võrus toimus valimiste ümber äge võitlus.

Võru linnavalimiste nimekirja oli kantud 2857 linna- kodanikku ja 1293 sõjaväelast. Valimisnimekirju esitati kuus. Tähtsamad nendest olid Võru Tööliste Ühingu nimekiri (nr. 1), sotsiaal-demokraatide (bolševike) nimekiri (nr. 2) ja nn. "erapooletute" nimekiri (Võru kodanlus) nimekiri nr. 6.⁴ Valimisvõitluse käigus toimus Võru Tööliste Ühenduse lõhenemine, 19. juunil asutati Võru Demokraatlik Tööliste Organisatsioon, see kujutas endast sotsiaal-demokraatliku partei osakonda, millesse registreerus 20 liiget.⁵ Seda päeva võib lugeda Võru Sotsiaal-demokraatliku parteiorganidatsiooni loomise päevaks.

Valimistest 2. juulil võttis osa 2087 kodanikku ja 457 sõjaväelast, s.o. ainult 61% valimisõiguslikest kodanikest. Kõige rohkem hääli sai Võru Tööliste Ühendus - 1293 häält. Sellele järgnesid "erapooletud", kelle nimekirja eest anti 567 häält. Kolmandaks tulid sotsiaal-demokraadid

1 "Kiir", nr. 72, 22. juunil 1917.

2 "Tallinna Teataja", nr. 163, 25. juulil 1917.

3 "Viru Teataja", nr. 64, 18. juulil 1917.

4 "Võru Teataja", nr. 54, 24. juunil 1917.

5 "Võru Teataja", nr. 54, 24. juunil 1917.

(bolševikud), nende nimekiri sai 474 häält. Teised valimisnimekirjad said häälti minimaalselt.¹ Vastavalt hääletamise tulemustele sai Tööliste Ühendus volikogus 12 kohta, bolševikud 4 ja "erapooletud" samuti 4 kohta.

Võru linnapeaks valiti tagasi lätlane J.Freyman, linnavalitsuse liikmeteks K.Pütsepp, E.Löö ja E.Song.² Seega läks võim Võrus kodanlike-väikekodanlike ringkondade kätte.Võru töölistel oli uues volikogus ainult 4 esindajat.

Valgas, Rakveres, ja Haapsalus toimusid linnavalimised 16.juulil.Sõja ajal oli Valgas kasvanud läti elanikkond. Vana linnavalitsus oli oma töö sunnitud lõpetama aprillis ja momendil oli linnavalitsemine Valga Ühiskondliku Komitee käes.Uue linnavolikogu moodustamise eesl kerkis üles küsimus, kas linn jääb eestlaste või lätlaste juhtimise alla. Kuigi Valga eesti kodanlust hirmutas lätlaste võimalik edu valimistel, suhtusid nad "Tallinna Teataja" andmeil üsna loiult valimiste ettevalmistamisesse.Veel kümme päeva enne valimisi ei olnud suudetud kokku seada oma nimekirja.³

Kokku esitati Valgas viis kandidaatide nimekirja.Need esitati läti kodanluse poolt (nr.1), Valga Eesti Seltside ja ühingute poolt (nr.2), Valga menševike ja juudi "Bundi" ühise bloki poolt (nr.3), "Kiiremeeste" (bolševike) poolt (nr.4) ja Vene-Poole-Leedu ühise bloki poolt (nr.5).⁴

16.juulil võttis hääletamisest osa 7779 inimest, s.o. 80% valijatest.Valimiste käik oli võrdlemisi rahulik. Nimekiri nr.1 sai 2843 häält, nimekiri nr.2 - 2852 häält, nr.3 - 953 häält, nr.4 - 245 häält ning nr.5 - 886 häält.⁵ Nägu näha ei saavutanud ükski rühmitus valimistel enamust. Läti rahvuslased ja eesti kodanlus said volikogus 15 kohta, menševike ja juudi ühendatud blokk 5 kohta, Vene-Poola-Leedu blokk 4 kohta ja Valga bolševikud ainult ühe kohta.⁶

1 "Võru Teataja," nr.58, - 4.juulil 1917.

2 "Postimees", nr.164, 24.juulil 1917.

3 "Tallinna Teataja", nr.152, 12.juulil 1917.

4 "Postimees", nr.57, 15.juulil 1917.

5 "Postimees", nr.160, 19.juulil 1917.

6 samas,

Rahvuste järgi kujunes Valga linnavolikogu koosseis järgmiseks: 17 lätlast, 16 eestlast, 5 venelast, 1 poolakas ja 1 juut.¹

Haapsalus ei suudetud valimisteks organiseeruda. Bolševike organisatsioon oli nõrk, suhtus leplikult väikekodanlikesse parteidesse ega suutnud Haapsalu töötavat elanikkonda mobiliseerida valimistele bolševistlike loosungite all. Valimistele esitati kaks parteita nimekirja. Nimekirjade esitamise tähtaajaks 29. juuniks oli laekunud ainult "Eesti valijate grupi nimekiri" (nr.1), millise olid esitanud Haapsalu kodanlikud organisatsioonid. Töölised, soldatid ja madrused esitasid oma "Madruste, soldatite, ja tööliste ühendatud sotsialistliku bloki nimekirja" (nr.2) alles 30. juunil. Haapsalu linnavalitsus ei tahtnud seda nimekirja enam registreerida, kuid oli sunnitud soldatite ja madruste kategoorilisel nõudmisel järele andma.²

Valimisnimekirjadesse oli Haapsalus kantud 4298 valijat (nende hulgas 3140 linlast ja 1158 soldatit-madrust). Hääletamisest võttis osa ainult 50% valijatest. Nimekirja nr.1 poolt anti 16. juulil 1504 häält ja nimekirja nr.2 poolt 770 häält. Võitjaks ja linnavalitsuse peremeheks jäi edasi eesti kodanlus. Eesti kodanlus sai volikogusse 19 kohta, töölised, soldatid ja madrused ainult 10 kohta.³

Rakvere linnavalimistele esitati 5 nimekirja. Oma nimekirjadega esinesid VSDT(b)P Rakvere osakond (nimekiri nr.1), Rakvere demokraatlike elanikkude esitus (nimekirja nr.2), kuhu kuulusid peamiselt majaomanikud, radikaal-sotsialistide ja vabariiklaste liit, mille moodustasid seltskonnategelases ja haritlased (nimekiri nr.3), parteita tööliste esitus (need maja- ja äriomanikud, keda nr.2-te ei võetud) nimekiri nr.4. Iseseisva nimekirjaga tuli valimistele vähemuses olevate rahvuste blokk liidus erapooletute valijatega. Siia kuulusid venelased, tsaariaegsed ametnikud, Rakvere mõisaomanikud, nagu Rennenkamf jt. (nimekiri nr.5).⁴

1 "Postimees", nr.160, 19. juulil 1917.

2 ENSV ORKA, f. 398, nim.2, sü .158, l.71.

3 samas, l.

4 "Päevaleht", nr.156 14. juulil 1917.

Linnas korraldati mitmeid valimiseelseid koosolekuid, kus parteide esindajad tutvustasid oma programmi. 9. juulil Valli - mäel toimunud koosolekust võttis ajalehe "Päevaleht" andmeil osa ligi paar tuhat inimest. Rakvere VSĐT(b)P Rakvere organi - satsiooni esindajana esines Meilbaum.¹ Kodanlus suhtus nime - kirja nr.1 kandidaatidesse halvustacalt, püüdis rahva silmis nende autoriteeti maha kiskuda. Seda nimekirja iseloomustades püüdis Rakvere kodanlus näidata, nagu oleksid nimekirjas nr.1 kandidaatideks peale 1-2 isiku kõik vöörad, keda keegi Rakveres ei tunne.² VSĐT(b)P Rakvere organisatsioon ei suut - nud kodanlusele tugevat vastupanu osutada ning valimistel sai kodanlus hääle enamuse. Rakvere Nöukogu läks algusest peale koostööle kodanlusega ja ka linnavolikogu valimistel vöis kodanluse nimekirjas leida Rakvere Nöukogu esimehe Aleksander Aroni nimel.³

Rakvere volikogu koosseis kujunes üsna kirjuks. Kõige rohkem, nimelt 11 kohta said selles radikaal-sotsialistid (tööerakondlased), parteita töölised 6 kohta, majaomanikud ja kadaksakslased 4 kohta, sotsiaal-demokraadid ja Vene - juudi saksa blokk samuti 4 kohta.⁴ Edaspidises töö käigus moodustasid sotsiaal-demokraadid volikogus liidu radikaal - sotsialistidega ning loobusid Rakvere tööliste huvide järje - kindlast kaitsmisest.

Pärnus, Viljandis ja Kuressaares oli linnavolikogude valimiste päevaks 23. juuli.

Pärnus esinesid parteiliste nimekirjadega bolševikud (nimekiri nr.2), esseerid (nimekiri nr.3) ja Eesti Demokraat - lik Erakond (nimekiri nr.7). Peale nende esinesid oma nime - kirjadega saksa, juudi ja vene rahvuslased ning nn. "partei - tud."⁵ Valimiseelne võitlus oli linnaspingeline. "Postimehe" Pärnu "saba" ei väsinud bolševike kandidaate laimamast, et aga endale rohkem poolehoidu vöita. Üldse anti valimistel

1 "Päevaleht", nr.156, 14. juulil 1917.

2 samas,

3 samas,

4 "Postimees", nr.174, 4. augustil 1917.

5 "Postimees", Pärnu väljaanne, nr.165 27. augustil 1917.

6400 häält. Kõige rohkem hääli said sotsialistid- revolutsioe näärid (2437 häält), järgnesid Eesti Demokraatlik Erakond - 2084 häält ja sakslased 1037 häält. Pärnu linnavolikogu moodustati 56 liikmeline. Esseerid said selles 21 kohta, Eesti demokraatlik Erakond 18 kohta, sakslased 9 kohta, juudid 1, venerahvuslased 3, parteitud 4 ja bolševikud ainult 1 koha.¹ Seega oli Pärnus võitnud eesti ja saksa kodanlus liidus esseeridega. Linna töölisklass oli 1917. aastaks nõrgenenud, seoses sellega, et rida tööstusettevõtteid oli suletud (ka Waldhofi tselluloosivabrik). Linnas olid valitsevateks väikekodanlikud meeleolud. Sellega on ka seletatav väikekodanlike parteide võit Pärnus.

Viljandis algas valimisteks valmistumine varakult ja muutus valimispäeva lähenedes väga elavaks. Juba maikuus toimusid mitmed rahvakoosolekud linnavalimiste asjus. Linnavalitsuse otsuse põhjal ei lubatud Viljandi eeslinnu-alevikke valimistest osa võtma, kuna nad olid seaduslikult linnaga ühendamata. Muidugi ei rutanud kodanlus alevikke enne valimisi ühendama. Kandidaatide nimekirjad tuli sisse anda 16. maiks, need pidid olema kinnitatud 25 allkirjaga. Nimekirjade sisseandmisel pidi olema kaasas kõigi kandidaatide kirjalik nõusolek kandideerimiseks.² Kokku esitati 4 valimisnimekirja: sotsialistide-revolutsionääride nimekiri, kellega olid ühinenud linnakäsitöölised, VSDTP nimekiri (nr.2), eesti edumeelsete erapooletute rühma nimekiri (nr.1) ja vene-juudi bloki nimekiri (nr.4).³ VSDTP Viljandi organistsioon, kus olid ülekaalus menševikud, teostas aktiivset selgitustööd. Selgitustöö edukamaks läbiviimiseks moodustati 4. juunil ülelinnaline büroo, mille eesotsas oli menševik K. Grau. 15. juunil jagati linn 8-ks jaoskonnaks ja loodi ka igas jaoskonnas 3-liikmeline büroo selgitustöö tegemiseks.

Agaralt tegutsesid kohalikud esseerid. Esseeride partei eesmärgiks oli ühendada kõik Viljandi demokraatlikud ringkonnad ühise valimisnimekirja alla. Esseerid töötasid, et

1 "Postimees", Pärnu väljaanne, nr.165, 27-augustil 1917.

2 "Sakala", nr.53 12.mail 1917.

3 "Sakala", nr.79, 14.juulil 1917.

töötasid, et seavad oma valimisnimekirja kokku isikutest, kes töötavate kihtide kasu eest saavad seisma ja oma isikliku tublidusega iga teise nimekirjaga võistelda võivad.¹ Sellise ühisrinde moodustamine neil siiski ei õnnestunud ja nendega liitusid vaid Viljandi käsitöölised.

Valimisteks oli nimekirjadesse kantud 3746 valijat, hääletamisest võttis osa 2577 kodanikku, s.o. ligi 69% . Sotsiaal-demokraatide nimekiri sai valimistel 883 häält, eesti edumeelsete poolt anti 817 häält, esseeridele 669 häält ning Vene-Juudi bloki nimekirjale 145 häält.² Et Viljandi linnavolikogu valimistel ülekaalu said sotsiaal-demokraatide ja sotsialistide-revolutsionääride nimekirjad, võib seda lugeda töörahva võiduks kodanluse üle. Sotsiaal-demokraatidele jäi uues volikogus 10 kohta, esseeridele 8, eesti edumeelsetele 9 ja Vene-Juudi rahvuslastele 4 kohta.³ Sotsiaal-demokraatide poolt valiti volikogusse K.Grau, Kasakov (garnisoni poolt), Mooses E.Pöögelmann, Kossier, Johanson, Tibar, Hunt. Feldmann, Tulp.⁴ Kuid enamik neist eesotsas K.Grauga asusid mensevistlikel positsioonidel ja ei seisnud järjekindlalt Viljandi töötajate huvide eest. Viljandi linnavalimiste puhul kirjutas kohalik ajaleht "Sakala" : " Uute linnavalitsuste loomisega astume uude ajajärku. Linnaomavalitsused - need on kõrgemad võimuasutused - rahvavalitsused.

Kõik kaksik- ja kolmikvõimud kohapeal tuleb lõpetada ja kogu võimutäius läheb uute linnavalitsuste kätte... Kuid omavalitsused peavad hindama seda tööd, mida on teinud tööliste ja soldatite saadikute nõukogud, et linnaomavalitsuste autoriteeti rahva silmis tõstab koostöö ja toetumine nõukogudele."⁵ See on kodanlaste suust suur tunnustus nõukogude aadressil.

Kuressaares ei jõutud parteiliste nimekirjade esitamiseni, mis oleks aidanud Saaremaa töötaval elanikkonnal nimekirjade esitajate klassiolemust paremini mõista.

1 "Sakala", nr.53, 12.mail 1917.

2 "Sakala", nr.84 26.juulil 1917.

3 samas,

4 samas,

5 "Sakala", nr.96, 23.augustil 1917 .

Muhu väina kindlustatud piirkonna soldatite ja madruste bolševistlik organisatsioon tegi vea, kui ta alahindas linnavolikogude valimise tähtsust. Ka esseerid ei suhtunud linnavalimistesse kuigi hoolega.

Kuressaare linnavolikogu valimiste nimekirjas 23. juuliks oli 1936 kodaniku ja 1429 sõjaväelast. 5-st esitatud kandidaatide nimekirjast ei olnud ühtegi parteilist ja nimekirjade sotsiaalne koosseis oli äärmiselt kirju. Otsustades isikute ja organisatsioonide järgi võib majaanike nimekirja (nr.1) lugeda kohalike sakslaste nimekirjaks, Saaremaa Elanike Täitevkomitee nimekirja (nr.2) ja Eesti seltsi nimekirja (nr.5) eesti kodanluse nimekirjadeks. Nn. "demokraatliku büroo" ümber (nr.4) koondusid ilmselt väikekodanlikud ja proletarised kihid. "Erapoolelute" nimekiri oli samuti ebanäärase sisuga. Võidu valimistel saavutas nn. "demokraatlik büroo" saades 1132 häält ja 23 kohta 34-st volikogus.¹ Selles nimekirjas oli ka revolutsioonilisi töölisi ja soldateid. Kuressaare linnavalitsus läks seega linna väikekodanlike ringkondade kätte.

Üheaegselt Tallinna linnavolikogu valimistega 6. augusti korraldati need ka Paldiskis. Valimisteks registreeriti 3 kandidaatide nimekirja : Eesti-Vene bloki nimekiri (nr.1), Paldiski Nõukogu nimekiri (nr.2).²

Valimisinimekirjades oli 544 linnakodaniku ja sõjaväelasi 577. Neist võttis hääletamisest osa 682 inimest. Nimekirja nr.1 poolt anti valimistel 362 häält, nr.2 eest 223 ja nimekirja nr.3 eest 65 häält.³ Vastavalt sellele pääses esimesest nimekirjast volikokku 11, teisest 7 ja kolmandast 2 saadikut.⁴

Linnavalitsuste valimised Eestis 1917. aasta suvel aktiveerisid poliitilist võitlust kõigis linnades, kaasa arvatud väikelinnad. Valimisvõitlus æenes mitte ainult kohalike omavalitsuslike nõudmiste ümber, vaid eriti suuremates keskustes põhiliste poliitiliste platvormide ümber.

1 ENSV ORKA, f.398, nim.2, s.-ü. 158, l.77.

2 ENSV RAKA, f.3064, nim.1 s.-ü. 95 l.43.

3 ENSV RAKA, f. 3064 nim.1, s.ü, 95, l.44.

4. samas, l.45.

Sõja ja laosega komplitseeritud erakordse revolutsioonilise vapustuse momendil, kus klassivastuolud olid äärmise võimatuseni paljastatud, polnud valimisvõitluses midagi mõeldav püsimine kohalikel küsimustel, vaid kohalike küsimuste lahutamatu seos maa-üldise poliitilise olukorraga pidi paratamatult esile tungima.¹

Eestis esinesid valimisvõitluses linnavolikogude ümbervalimistel bolševikud, kokkuleplased (esseerid ja mensevikud) ning eesti kodanlik-natsionalistlikud pärleid. Rahvahulgad vihkasid kodanlikke parteisid, sellepärast olid need oma parteilisi nimetusi sunnitud varjama ja esinema erapooletute, parteitute, üürnike jne. nimetuste all.

Töötavate hulkade teadlikum osa linnades tundis kodanluse vaatamata tema rohkearvulistele maskidele ära ega hääletanud tema poolt. Kuid hulk väikekodanlike valijaid uskusid kodanluse petlikke lubadusi ja andsid oma hääle kodanlaste või nende sabarakkude - esseeride ja menševike poolt. Just väikelinnades, kus rahvahulkade teadlikkus oli madalam, õnnestus kodanlikel parteidel enamasti oma juhtiv positsioon säilitada. Real juhtudel nagu Viljandis, Kuressaares läksid linna valitsused väikekodanlike ringkondade kätte. Enamikus volikogudes tekkis kodanlusele revolutsiooniline opositsioon tööliste või otseselt bolševike näol, (Tartu, Võru, Valga, Pärnu, Rakvere, Haapsalu).

Tallinnas, ja Narvas aga saavutasid bolševikud võidu teiste parteide üle ja tulid oma saadikute arvuga esikohale. See avaldas suurt mõju kogu Eestis. H. Föögelmanni poolt avaldatud artiklites Tallinna linnavalimiste kohta öeldi, et valimised näitasid selgesti kõigile, kelle taga seisab klassiteadlik proletariaat. See oli ühtlasi tööliste vastus kodanlike ja väikekodanlike ajalehtede laimule "saksa rahadest", "maa äraandmisest" jne. Eesti kõige kaugemates nurkades võidi veenduda, et "neetud kiiremehed" on tegelikult tööliklassi usaldusmehed.²

On oluline märkida, et bolševike selline hiilgav edu Tallinna ja Narva linnavalimistel oli ka ülevenemaalisel silmapaistev.

1 J. Saat, Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni lk. 127.

2 "Tööline", nr. 22, 9. augustil 1917.

UUTE LINNAOMAVALITSUSTE TEGEVUS KUNI NENDE LIKVIDEERIMISENI.

Uldiste valimiste teel moodustatud linnavolikogud alustasid oma tööd juulis-augustis. See oli aeg, kus pärast tööliste ja soldatite juulidemonstratsiooni verist maha surumist Petrogradis, oli lõppenud kaksikvõim ja kehtestatud kodanluse diktatuur. Nõukogud oma esseeridest ja menševikest juhtkonnaga olid muutunud Ajutise Valitsuse ripatseiks. Kogu Venemaa juubeldava kodanluse hulgas võidutses ka eesti kodanlus. Juulis suleti kodanluse poolt Tallinnas ajalehed "Kiir" ja "Utro Pravdo", alustati pealetungi tööliste revolutsioonilistele organisatsioonidele.

Nagu mujal, nii oli ka eesti bolševikel vaja oma töö ümber korraldada. Juhised selleks andis VSDT(b)P VI kongress. Töölisklassi poolehoid ja toetus võimaldasid bolševikel edukalt oma edaspidist tööd organiseerida ja selgitustööd jätkata. Nii jätkasid sel perioodil bolševikud ja tööliklass võitlust nõukogude võimu eest, kusjuures nüüd peeti juba silmas uue koosseisuga bolševistlikke nõukogusid.

See üle maa toimus võitlus kandus linnavolikogudesse ja kajastus nende tegevuses. Poliitiline võitlus oli aktiivsem volikogudes, kus oli olemas töölisopositsioon või bolševike fraktsioonid (Tallinnas, Narvas, Tartus). Ühes majanduslike ülesannete lahendamisega käis uutes linnavolikogudes algusest peale terav poliitiline võitlus. See võitlus paljastas ilmekalt volikogude erinevate rühmituste töölistes eesmärgid ja näitas laiadele rahvahulkadele, kes on nende huvide ainsad kaitsjad.

Asja loodud linnavolikogude üheks esimeseks ülesandeks oli oma esindajate valimine Eestimaa Kubermangu Maanõukogusse. Väikelinnade volikogude poolt valiti sellesse nn. ülemaalisesse rahvaesindusse põhiliselt kodanlikud tegelased. Kuid Tallinna volikogust läks maakogu koosseisu terve rida bolševikke, kes moodustasid seal oma fraktsiooni.

Sellesse kuulusid J.Anvelt, H.Pöögelmann, J.Sihver.¹

TALLINNA ja NARVA LINNAVOLIKOGUDE TEGEVUS.

Tallinna uus linnavolikogu tuli esimest korda kokku 24.augustil. Bolševikel ei olnud volikogus absoluutset enamust, nad said 101-st kohast 31 kohta. Seepärast oli vaja linnavalitsuse ülevõtmiseks esseeride ja menševike toetust. Nende kokkuleplaste parteide esindajad ei saanud volikogudes blokeeruda kodanlusega, see oleks neid avalikult kompromiteerinud. Pealegi olid nad nõus linnavalitsuses tegutsema "sotsialismi suunas" ja toetasid Tallinna volikogus bolševikke.

Tallinna volikogus tekkis kolm põhilist rühmitust: bolševikud, menševikud-esseerid ja kodanlikud ringkonnad, kelle poole hoidsid ka J.Vilmsi radikaal-sotsialistid. Juba esimese istungi algusest peale ilmnis volikogu töös 2 põhitendentsi-proletaarne ja kodanlik. Kui esimene taotles küsimuste esitamist töörahva huvides revolutsiooniliselt seisukohalt lähtudes, siis teine püüdis kogu tööd suruda rangelt kodanlike seaduste ja Ajutise Valitsuse poolt antud korralduste raamidesse. Analoogilist olukorda võib tähendada ka teiste volikogude juures.

Tallinna linnavolikogus tuli esimese küsimusena lahendamisele asjaajamise keele küsimus. Vastavalt 1892.aasta linnaseadusele ja ka Ajutise Valitsuse 9.juuni määrusele oli selleks lubatud kasutada ainult riigikeelt s.o. vene keelt. Kubermangukomissari Poska oli palunud siseministeeriumil luba selleks, et kohalikud linnavalitsused võiksid iseseisvalt selle küsimuse lahendada. Sellele vastust ei saadud.

Volikogus toimusid keeleküsimuse ümber ägedad vaidlused. Bolševikud nõudsid, et ei arvestataks kehtivaid määrusi ning otsustataks eesti keele kasutamise küsimus iseseisvalt, kuna 3/4 linnavolinikest on eestlased.¹ Linnapea kohustetäitja Beljagin nõudis määrustest kinnipidamist. Teda toetas ka K.Päts.

1 TLA, f. 195, nim. 4. s.-ü. 41, l.3.

V.Vöölmann esitas bolševike fraktsiooni poolt otsuse projekti, mille kohaselt tuli asjaajamise keeleks jätta eesti keel, keskasutustega suhtlemiseks vene keel ning läbirääkimiste keel jääks suvaliseks. Ettepanek võeti vastu vaatamata linnapea kohustetäitja Beljagini protestidele.¹

H.Pöögelmann kommenteeris seda sündmust "Maatamehes" järgmiselt: "Sellest silmapilgust peale, kus meie fraktsiooni poolt ettepanek tehti - päevakorda muuta ja linnavalitsuse keeleküsimus esimesele kohale panna, et rahvalikku volikogu ka keeleliselt rahvalikuks teha - sellest silmapilgust peale tundus, nagu vaadataks iga algatuse puhul ootusrikkalt enamlaste fraktsiooni peale. Ja mida kaugemale, seda teravamalt nähtavale tuli."²

Järgnevalt valiti Tallinna linnavolikogu juhatajaks J.Anvelt ja asetäitjaks esseer J.Ümarik.

Teinud läbi tuleproovi linnavolikogu esimesel koosolekul, kirjutas H.Pöögelmann bolševike fraktsiooni kohta, et neil tuleb veel muidugi palju õppida, kuid ühtlasi selgus, et vähemalt need mitte, kes Tallinnast senini valitsenud, ei ole vaimukangelased olnud, kellega meie võistelda ei suudaks.³

30.augustil valiti 9.-liikmeline linnavalitsus. Bolševike ettepanekul otsustati linnapead mitte valida, vaid ainult linnavalitsuse juhataja, kuna linnapea funktsioonid, mis talle on antud, ei vasta demokraatlikele põhimõtetele.

Linnavalitsuse valimiseks oli 4 nimekirja sisse antud. Menševike nimekirjas esitati Martna ja Oinas; Eesti tööerakonna poolt Pallas, Paabo; bolševike poolt Vöölmann, Janson, Rabtsinski, Mägi, Sokolov, ja Rossfeldt; esseeride poolt Kuulmann, Hlebnikov, Vaht ja Tiidosaar.⁴ Parempoolsed erakonnad nimekirju ei esitanud, kuna nad ei tahtnud vähemuses linnavalitsusest osa võtta.

1 TLA, f.195 nim.4, s.-ü. 41, l.3.

2 "Maatamees", nr.18, 29.augustil 1917.

3 "Maatamees", nr.18 29.augustil 1917.

4 "Postimees", nr.198, 1.septembril 1917.

Et pahempoolsed esseerid toetasid bolševikke, said viimased üheksast linnanõuniku kohast 5 kohta. Tallinna linnavalitsuse koosseisu läksid menševik Martna, tööerakondlane, bolševikud Vöölmann, Jakson, Rabtšinski, Mägi, Sokolov ning esseerid, Kuulman, ja Hlebnikov.¹ Linnavalitsuse esimeheks sai bolševik V.Vöölmann.

30.augustil pöördus J.Anvelt esimehe ametkohale astumise puhul volikogu poole kõnega. Ta toonitas, et iga omavalitsuse ülesandeks on olla toeks revolutsioonile, revolutsiooni jõud peab neis edasi elama. Ta avaldas lootust, et volikogu enamus, laiade rahvahulkade huvides vähemalt praktilistes küsimustes leiab ühise tee.²

Samal koosolekul esitasid H.Pöogelmann ja I.Rabtšinski bolševike fraktsiooni erakorralise teadaande. Teadaandes tõeldi, et uus demokraatlik linnavolikogu tuli kokku raskes olukorras. Linnakassa on tühi, linna majandus ägab võlgade all, ähvardab üldine majanduslik laos. Kogu selle korralageduse peamiseks põhjuseks on sõda. Kuni sõda pole lõppenud, ei saa linnavolikogu tema ees seisvaid suuri ülesandeid täita. Sõda lõpeb siis, kui kukutatakse imperialistliku suurkodanluse valitsus ja võim läheb revolutsioonilise rahvaesinduse kätte, kes täidab rahvahulkade olülised nõuded, lõpetab kodanluse poliitilise ja majandusliku taastamistöö ja astub viivitamatult samme rahu sõlmimiseks. Bolševike fraktsioon nõudis riigivõimu kohest ja täielikku rahvaesinduse kätte minekut, sest ainult siis suudab demokraatlik erandus linnavolikogus täita temale pandud ülesandeid.³

Selles mõttes kutsusid bolševikud linnavolikogus tööle asudes kõiki demokraatlikke linnaelanikke üles, oma tegevust linnavalitsuses nii hästi kehalikke ülesannete täitmisel toetama, kui ka kõige jõuga kaasa aitama tõsise rahvavalitsuse loomiseks ja kurnava sõja lõpetamiseks.

Sellega teatas Tallinna linnavolikogu bolševistlik fraktsioon, et ta hakkab võitlema revolutsiooni eduka lõpuleviimise eest ning kutsus oma valijaid üles kaasa töötama võidu saavutamiseks.⁴

1 "Postimees", nr.198, 1.septembril 1917.

2 TLA, r.195, nim.4, s.-ü.41, l.27.

3 samas l. 29-30.

4 E.Plotnik, Hans Pöogelmann, lk. 216, Tallinn, 1965.

Veel sama volikogu koosolekul võeti seisukoht Kornilovi vandenõu küsimuses. Üksnes bolševikud suutsid ja tahtsid olukorras õigesti orienteeruda, ning mõistsid hukka kodanluse kontrevolutsioonilise väljaastumise. Tallinna vana linnavolikogu liikmete nimel, kes nüüd ka uue linnaomavalitsuse koosseisus kaasa töötasid, esines linnavolinik Serdžuk vastulausega bolševikele. Oma sõnavõttus püüdis ta näidata, nagu oleksid nii viimane kui ka eelviimane volikogu kõiges oma tegevuses lähtunud "kõige linna huvide seisukohalt". Selle töenduseks tõi ta oma kõnes näiteid linna maade laienemise, liikumatute varanduste suurenemise, kultuur-hariduslike asutuste arvu kasvamise, mõningate uute linnaasutuste rajamise (linna pank, apteek, pandimaja, turbatööstus jne.) kohta.¹ Toodud faktid on õiged, kuid rohkem kui töörahvast olid need ettevõtmised teeninud siiski Tallinna kodanluse huve.

Uue volikogu poolt koodustati uued täitesaatvad komisjonid: rahvahariduse, majanduse, ehituse- ja teede, valgustus- ja veevärgi, tervishoiu-, vaeste hoolekandekomisjonid, sõjaväelaste korterikomisjonid, ettevõtete tegevusega juhtimise komisjonid ja kapitalide valitsemise e. finantskomisjoni.²

Kodanlus tegi kõik, et revisjonikomisjoni enda kätte haarata. See kodanluse taotlus aeti volikogus toimunud poleemika käigus nurja.

Tallinna linnavarandus, s.o. maad, majad, ettevõtted ja kapitalid moodustasid 26 miljonit, linna võlg oli umbes 6 miljonit.³

Uus linnavalitsus asus linna ees seisvate majanduslike ülesannete lahendamisele.

22.septembri koosolekul tekkisid volikogus suuremad vaidlused autobussiliikluse sisseseadmise ja 20 uue linnaalgkooli avamiseks määratava krediidi küsimustes. Esimene küsimus - autobussiliikluse sisseseadmine, et parandada

Tallinna transpordiolusid, lahendati üksmeelselt.

8

1 TLA, f.195, nim.4, s.-ü. 41, l.37.

2 samas,

3 samas,

Juba vanal linnavalitsusel oli valmis projekt elektri-trammiliini ehitamiskohta. Seda esialgu rakendada ei saadud. Uute koolide rajamiseks vajaliku krediidi leidmine tekitas suuri vaidlusi. H. Pöogelmann, kes bolševike poolt nimetatud küsimuse kohta sõna võttis, ütles: "Oraatorid paremalt poolt süüdistavad linnavalitsust selles, et ta ei suuda otsida tuluallikaid ja vaidlevad selliste hädavajalike kulude nagu uute koolide avamise vastu. Sealjuures teatas vana valitsus ära minnes, et linnakassa pole tühi ja linnal on paljumiljoniline varandus, kuhu see varandus on nüüd saanud, kui pole vahendeid koolide avamiseks."¹

Koolide avamise poolt hääletasid volikogus bolševikud ja Eesti tööerakonna fraktsioon. Krediidi määramisel uutele koolidele otsustati samuti jaatavalt. Linnavalitsus rahva hariduse komisjon avaski 20 uut algkooli 1000 õpilasele ning lõi õppimisvõimalused poola ja läti rahvusest lastele. Asutati samme uute lastevarjupaikade ja lasteaedade avamiseks. Komisjon tegi algust koolides soojade hommikusöökide andmisega. Majanduslikult kehvematele õpilastele anti rahalist abi. Üppemaks Tallinna linna algkoolides esialgu säilis, see kaotati alles 1918. aasta jaanuaris nõukogude võimu poolt.

Linnavalitsuse ettepanekul otsustas Tallinna linnavolikogu avada linnas gümnaasium poeglastele ja linna kõrgema algkooli.²

Septembris-oktoobris jõudis Tallinna linnavolikogu koos linnavalitsusega tösta linnaametnike ja päevatöölise, samuti gaasitehase, veevärgi ja elektriijaama tööliste palku. Asutati elukorterite ja üüriasjade lepituskoda. Tööpuuduse vastu võitlemise eesmärgil asutati tööbörs, mille ülesandeks jäi ka kindlate palkade kehtestamine.³

Linnavalitsus alustas tööd toitlusolukorra parandamise suunas. Volikogu otsustas võtta oma kätte linna toitluskomitee funktsioonid, kuna toitluskomiteed olid ajutised asutused ja pidid töötama ainult seni, kui linnaomavalitsused ümber valitakse. Leiva ja teiste toiduainete muretsemiseks

1 TLA, f.195, nim.1, s.-ü. 40, l.418.

2 TLA, f.195, nim.1, s.-ü. 41, l.115.

3 samas, l.109.

saatis linnavalitsus oma varumisagendid mitmetesse Venemaa piirkondadesse.¹ Otsustavat võitlust alustasid bolševikud linnavalitsuses spekulatsiooni vastu. Hakati avama ka linna- poode ja sööklaid. Kuna kohalikud sissetulekuallikad jäid napiks, otsustas Tallinna volikogu oma erakorralisel koosolekul 12. oktoobril paluda Ajutiselt Valitsuselt 2500000 rubla suurust laenu. Raha nõutama Petrogradi lähetati delegatsioon, keda juhtis linnavalitsuse esimees V. Vöölmann.² Rahanduskomisjon tegi ettevalmistusi töörahvalt võetavate maksude vähendamiseks ja kodanluse kõrgemaks maksustamiseks. Narva uue linnavolikogu esimene koosolek kutsuti kokku 27. augustil, kuid kuna seoses Kornilovi kontrrevolutsioonilise mässu likvideerimisega ei saanud koosolekule ilmuda bolševikud ja esseerid, lükati volikogu esimene kokkutulek edasi.

Nagu Tallinnaski nii ka Narvas kindlustasid bolševikud linnavalitsuses omale juhtiva kohta. Linnavolikogu koosseisus oli rida silmapaistavaid bolševikke nagu B. Kingissepp, O. Palgi, A. Tiimann, H. Daumanis jt.³ Esialgu kavatseti linnapeaks valida V. Kingissepp, kes aga ei soovinud ennast selle kohaga siduda, septembris andis avalduse, milles ütles lahti linnavoliniku kohast. Tema asemele astus volikogusse nimekirja nr. 8 järgmine kandidaat V. Buk.⁴

14. septembril valiti linnavolikogu juhatajaks A. Vilms ja linnapeaks bolševik H. Daumanis. Ka linnavalitsus tervikuna moodustati bolševikest. Narva linnavalitsuse liikmeteks valiti Danilov, A. Tiiman ja V. Karpov.⁵ Teised grupid volikogus oma kandidaate linnavalitsuse liikmete kohtadele ei esitanudki.

Uus linnavalitsus Narvas võttis töö üle ühiskondlikult Komiteelt. Selleks moodustati komisjon linnavalitsuse, volikogu ja Narva Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu esindajatest.

1 TLA, f. 195, nim. 1, s. -ü. 42, l. 26,

2 TLA, f. 195, nim. 1, s. -ü, 42 l. 464-465.

3 ENSV RAKA f. 849, nim. 2, s. ü. 15, l. 162,

4 samas, l. 168,

5 samas, l. 171.

Kuna üle poole Narva elanikest moodustasid eestlased, oli loomulik, et linnavolikogu võrdsustas eesti ja vene keele kasutamise õigused asjaajamises.¹

Järgnevalt asus Narva linnavalitsusüsteema ees seisvate praktiliste majanduslike ülesannete lahendamisele. Teravaks probleemiks oli Narvas toitlusolukord. Peale kohaliku elanikkonna tuli varustada arvukaid sõjapögenikke. Linnavalitsuse initsiatiivil avati raudteejaamas eraldi toitluspunktid sõjapögenike toitlustamiseks. Hakati samme astuma selleks, et likvideerida iseseisev toitluskomitee, mille tegevusega ei olnud rahul, ja võtta toitlusküsimus linnavalitsuse kompetentsi. Võitluseks linnas kasvava tööpuudusega asutati Narva Vabriku- ja Tehasekomiteede Keskbüroo juurde tööbors. Tööborsi tegevusest võtsid osa ka Narva Nõukogu liikmed. Reguleerimisele läksid 1917. aasta sügisel linnaameti ja linnale kuuluvate ettevõtete ja koolide töötajate palgad.²

Kõrvuti alaliste täidesaatvate komisjonidega alustasid Narva linnavolikogu juures tööd sõjaväelaste korterikomisjon ja sõjainvaliidide ja sõjapögenike abistamise komisjon.³

Linnavalitsuse juhtimise alla läksid kõik seni kirikutele kuulunud algkoolid.

Uus linnavolikogu oli huvitatud tööliste ja soldatite haridustaseme tõstmisest. Volikogus arutati linna kolme raamatukogu ja lugemissaali fondide täiendamise küsimust ja määrati selleks otstarbeks raamatukogudele linna summadest täiendavalt 200 rubla toetust.⁴

Uuesti tõsteti päevakorda küsimus Narva linna liitmisest Eestimaa kubermanguga. Küsimuse lahendamiseks moodustati ka vastav komisjon.⁵

Narva linnaomavalitsuse tegevus andis tunda bolševike ülekaal. Kodanlik opositsioon oli siin tunduvalt nõrgem kui Tallinna volikogus. Bolševike tegevus Tallinna ja Narva linnaomavalitsustes tõendas, et nad saavad selle tööga kodanlusest paremini hakkama ning võivad edukalt toime tulla kogu riigi valitsemisega.

1 ENSV RAKA, f.849, nim.2. s.-ü. 15, l.176.

2 samas, l.217.

3 samas, l.217.

4 samas, l. 211.

5 samas, l. 218.

TARTU JA VÄIKELINNADE UUTE LINNAOMAVALITSUSTE TEGEVUS.

Tartu linnaomavalitsuse uues koosseisus oli kohalik eesti kodanlus säilitanud oma juhtiva positsiooni. Bolševike osatähtsus Tartu linnavolikogus oli tagasihoidlikum. 1917. aasta oktoobris moodustasid bolševikud Tartu linnavolikogus oma fraktsiooni.

Sotsialistide bloki saadiku bolševik Alma Anveldi ettepaneku järgi seati ka Tartu linnaomavalitsuses juba 1917. septembris sisse eestikeelne asjaajamine¹.

Tartu kodanlus püüdis linnavalitsuse juhtpositsioone endale säilitada. Enne uue linnavolikogu tegeliku töö alustamist kirjutas "Postimees": "Meie (s. t. kodanlased) olame täiesti selle poolt, et sotsialistidele linnavolikogu juhatuses esimene koht peab jääma, et neil võimalik oleks põhimõttelistes küsimustes kaugeleulatuvaid otsustusi kaitsta. Linnavalitsus peaks aga rohkem vilunud kodanlaste kodanlastele jääma."² Samas ajalehes püüti halvustada sotsialistide bloki saadikuid, iseloomustati neid kui majandusliku tegevuse juhtimiseks sobimatuid.

Tartu linnavolikogu eesistujaks valiti sotsialistide bloki kandidaat advokaat Lui Olesk, kodanluse kandidaat J. Tõnisson kukkus läbi.³ Kauaks ajaks jäi lahtiseks Tartu linnapea ja linnavalitsuse koosseisu küsimus. Linnavolikogus puudus ühtsus nii paremal kui ka pahemal poolel ja linnavalitsuse koosseisu ei suudetud niipea kokku saada.

Tartu linnavolikogu sotsialistlik blokk esitas oma kandidaatiks linnapea kohale endise Tallinna linnamiilitsa ülema menševik Aleksander Hellati. Volikogu parempoolne tiib eesotsas J. Tõnissoni ja parun Engelhardtiga püüdsid sellele kohale jätta Heinrich Luhti.⁴

Pilkavalt iseloomustas J. Tõnissoni kiidulaulu H. Luhti kohta esseeride ajaleht "Töö Lipp": „...Luht on ilus mees, peajagu teistest pikem ja kannab valget vesti. Ta on meile

1 ENSV RAKA, f. 2623, nim. 1, s.-ü, 40, l. 34.

2 "Postimees", nr. 205, 9. septembril 1917.

3 ENSV RAKA, f. 2623, nim. 1 s.-ü, 40, l. 62.

4 samas, l. 35.

mitmeti oma teenuseid avaldanud. "1 Sotsialistid olid resoluutselt Luhti kandidatuuri ülesseadmise vastu. Nende poolt teatavaks tehtud revolutsioonis öeldi, et Luht on ennast demokraatia seisukohalt täiesti kompromiteerinud.² Hääletamisel sai A. Hellat 28 häält poolt ja 31 häält vastu ning Luht 27 häält poolt ja 32 vastu. Seega ei osutanud kumbki neist valituks.³

Üle kahe kuu kestnud "võimukriis" kõppes alles 26. oktoobril, kui linnavolikogu koosolekul valiti Tartu uueks linnapeaks advokaat J. Kriisa, linnavalitsuse liikmeteks Johanson, Pegap, Lehman ja Zeeland ning sekretäriks Kirstelstein.⁴

Ka Tartus kerkis täie teravusega üles elanikkonna varustamine toiduainetega. Volikogu valis uued esindajad linna ja maakonnatoitluskomiteedesse, ning avaldas otsustavat protesti oodatava viljatagavade revireerimise vastu, mis pidi läbi viidama Põhjarinde armee varustusosakonna juhataja kindral Frolovi korraldusel. Bolševik Rätsepa poolt nõuti, et protestile lisataks nõudmised viivitamatu rahu sõlmimise ja kogu võimu üleandmise kohta revolutsioonisele demokraatlikule valitsusele,⁶. Seda ettepanekut aga volikogu enamus ei toetanud.

Toiduvarude suurendamiseks otsustas Tartu linnavolikogu osta Orlovi kubermangust täiendavalt 35 vagunit tervilja ja herneid,⁷ milleks paluti valitsuselt täiendavaid summasid. Täiendavat rahalist toetust nõuti valitsuselt veel selleks, et kindlustada linna elanikkonna varustamine küttega.

Bolševike ettepanekul arutas linnavolikogu ka mõningaid küsimusi linna tööliste olukorra parandamiseks. Anveldi ja Aule ettepanekul moodustati komisjon tööliste olukorra uurimiseks, mille eesmärgiks oli töötada välja eeskirjad, mis reguleeriksid suhteid tööliste ja linnavalitsuste vahel.

-
- 1 "Töö Lipp", nr. 113, 12. oktoobril 1917.
 - 2 "Postimees", nr. 226, 4. oktoobril 1917.
 - 3 "Töö Lipp", nr. 113, 12. oktoobril 1917.
 - 4 ENSV RAKA, f. 2623, nim. 1 s. ü. 105, l. 116.
 - 5 ENSV RAKA, f. 2623, nim. s. -ü. 802 l. 137.
 - 6 ENSV RAKA, f. 2623, nim. 1, s. -ü. 40, l. 40.
 - 7 samas, l. 47.

Linna elektriijaama töölised saavutasid palga tõstmise. Novembris asutati tööbörs ja selle juhtimiseks 12 liikmeline komitee, kuhu kuulus kuus esindajat tööliste ja kuus tööandjate poolt.¹

Tartu tervishoiu ja koolivõrgu laiendamiseks midagi ette ei võetud.

Nii ei suutnud ka uus Tartu linnaomavalitsus midagi märkimisväärset teha linnaelu ümberkorraldamiseks.

Eesti väikelinnades oli ka uutes volikogudes enamuse kodanluse käes, kodanlased saavutasid ülekaalu linnavalitsustes, seepärast jäi nende linna omavalitsuste tegevus eelkäijate tasemele.

Valga linnapea valimistel sai sellele kohale sotsiaaldemokraatide kandidaat kohaliku kaubanduskooli õpetaja Ozolin, kes sai hääletamisel 21 häält.² Linnapea abideks valiti Hermann Pavlovits ja Ukri Mer, liikmeteks eraadvokaat Klavin ja köster Dickman.³

Linna seisukohalt väha tähtsaks tuleb lugeda seda, et linnavolikogu otsusega kehtestati alates 1917/1918 õppeaastast Valga linna koolides emakeelne õpetus ning viidi sisse tasuta õpetus.⁴

Toitlusküsimus jäi Valgas endiselt vastava komitee kompetentsi.

Seoses rinde lähenemisega kerkis aktuaalse probleemina päevakorrade linna evakueerimine. Linnavolikogus arutati mitmel korral sellega seotud küsimusi koos üldsuse esindajatega ning moodustati komisjon linnavalitsuse ja evakueerimisele kuuluvate asutuste esindajatest.

Ühiskondliku julgeoleku tagamiseks loodi Valgas lisaks alalisele miilitsale rahvamiilits.⁵

Pärnu linnavalitsus jäi ka pärast uusi valimisi ametisse peaaegu muutumatus koosseisus. Linnapea I. Leesment jäi oma kohale, tema asetäitjaks sai endine linnasekretär J. Timusk, linnanõunikeks endisest koosseisust A. Klein ja uute liikme-

1 ENSV RAKA, f. 2623; nim. 1, s.-ü. 40m 1.53.

2 "Postimees", nr. 168, 28. juulil 1917.

3 samas,

4 ENSV RAKA, f. 3366, nim. 1 s., ü. 8, 1.2.

5 ENSV RAKA, f. 3366, nim. 1, w.-ü, 8 1.5,

tena M.Matsi ja O.Vetling.¹ Seega peremehetses Pärnu linnaomavalitsuses edasi eest-saksa kodanlus, kelle truudeks kannupoisteks olid volikogus enamust omavad esseerid.

Üheks esimeseks sammuks uue volikogu poolt oli Pärnusse eraisikutest koosneva rahvamiillitsa loomine. Nagu teisteski linnades pidi uue miillitsa ülesandeks olema elanike julgeoleku ja vara kaitsmine, s.t. miillits loodi kodanluse eraomanduse kaitsmiseks. Ka alaliste miillitsate arvu suurendati.²

Pärnu linnavalitsuse koolikomisjoni ettepanekul muudeti linna õppeasutused segatüüpi koolideks, ning kehtestati tasuta algharidus linnale kuuluvates koolides.³ Õpetamise keeleks jäi alates 1917/18. õppeaastast eesti keel. Riigi koolide evakueerimise tõttu kerkis üles küsimus keskkõppeasutuste avamisest linnavalitsuse poolt. Küsimuse lahendamist nõudsid Pärnu lastevanemad ning õpetajad. Õpilasi oli selleks üleskirjutatud üle 300. Pärnu linnavolikogu pidi arvestama lastevanemate õigustatud nõudmist ning võetigi vastu otsus avada Pärnus poeg- ja tütarlaste gümnaasiumid.⁴

Selleks, et parandada elanikkonna toiduainetega varustamist loodi Pärnus linna toitluskomitee linnavalitsuse juurde, kuhu kuulusid G. Kuuskner, J. Jakobson, J. Piiskop, J. Kiistner, P. Erenberg.

Sõjaväelaste perekondade abistamine, mis oli samuti linnavalitsuse ülesandeks, lonkas ja oktoobris seoses evakueerimistega katkes hoopiski.

Viljandi linnapeaks sai menševik K. Grau. Oma koosseisult oli uus linnavalitsus väikekodanlik ja ei ruttanud rahvahulki huvitavate küsimuste lahendamisega.

Arvestades suurenevat elukalliduse tõusu pidi Viljandi linnavalitsus vastu tulema tööliste ja teenistujate nõudmisele tösta palkasid. Töstiti linna kantselei-teenistujate, algkoolide õpetajate, miilisionääride ja elektriijaama

1 ENSV RAKA, f. 3569, nim.1, s.-ü. 100, l.34-36.

2 samas, l.48.

3 samas, l.74.

4 ENSV RAKA, f. 3569, nim.1, s.-ü 100, l.75.

töötajate palku.¹

Möningaid samme astus uus linnaomavalitsus selleks, et parandada elanikkonna varustamist toiduainetega ja küttega. Linnavalitsuse juurde loodi oma toitluskomitee koosseisus Hunt, Tibar, Kondor, Juhanson ja Raudsepp. Komitee sõlmis lepingu linnavähedaste mõisatega selleks, et tagada linna varustamine piima ja piimasaadustega.

Linnaelanike küttega varustamiseks asutati linna puuhoov.

Viljandi linna algkoolides kehtestati linnavalitsuse otsusega 1917/18. õppeaastast emakeelne õpetus. Tasuta õpetust Viljandis sisse ei viidud. Seoses sellega, et riigile kuulusvad koolid evakueeriti Viljandist, tekkis analoogiline olukord, nagu Pärnuski- lastevanemad nõudsid linnavalitsuselt gümnaasiumi avamist poeglastele. Uue gümnaasiumi avamine sai teoks oktoobrikuu algul.²

Linna elanikkonna üldise kultuuritaseme tõstmiseks otsustati avada rahvaülikool ja rahvamaja. Nende avamiseks alustati eeltööd.

Viljandi linnavolikogu võttis vastu otsuse nakkushaigla ehitamise kohta. Palga tõstmise saavutasid ka linna- haigla teenistujad.

Uue linnavolikogu ametisse astumisel moodustasid Viljandi linna võlad 130 tuhat rubla. Uus linnavalitsus pörkas oma töös kokku suurte rahaliste raskustega, millest üle saamiseks oldi sunnitud tegema järest uusi laene.

Viljandi linnaomavalitsuse parempoolne tiib ei pooldanud linnavolikogu poolt ettevõetud niigi väheseid uuendusi. Ajalehe "Sakala" teadete järgi püüdis volikogu parempoolne tiib tööd takistada.

Paide uus linnavolikogu alustas tööd 29. juunil, Uus linnavalitsus moodustati eranditeult kodanlikest tegelastest. Linnapea kohale sai Paide tikuvabrikant Jaan Margus. Linnavalitsuse liikmeteks osutusid valituks Peeter Johanson, Voldemar Nortmann ja Arnold Eglon.⁴

1 "Sakala", nr.92, 14.augustil 1917.

2 "Sakala", nr.108, 20.septembril 1917.

3 "Sakala", nr.108, 20.septembril 1917.

4 ENSV RAKA, f.3068, nim.1, s.-ü. 18, l.21.

Uue volikogu liikmed andsid vande 25.juulil 1917. Samal koosolekul moodustati ka volikogu alalised komisjonid.Linna-pea ettepanekul loodi uus komisjon, mille ülesandeks jäi vaeste eest hoolitsemine.

Toitlusküsimus jäi kuni 1917.aasta lõpuni Paides iseseisva toitluskomitee kätte.Nimetatud komitee esimeheks oli Tarbijate Ühistu"Jwa" esimees Käsebier. Mitmel korral märgiti tema poolt võimu kuritarvitamist. Esines linnale ostetud vilja kõrvaldamist ja selle müümist elanikkonnale kõrgema hinna eest.Linnavolikogu oli asjast teadlik, kuid ei kiirustanud toitlusameti tegevuse lõpetamisega.

Teravat kütteprobleemi püüdis uus linnavalitsus lahendada sel teel, et ostis linna lähedalt metsa ja jagas seda ülestöötamiseks elanikkonnale.

28.augustil arutati Paide volikogus linna hariduselu korraldamise küsimust.Rahvahariduse komisjoni juhataja Eglon tegi ettepaneku kehtestada alates uuest õppeaastast kohustuslik ja tasuta 4-klassiline algharidus ja sellega seotud kulud jaotada võrdselt linna- ja maakonnaavalitsuse vahel.¹ Osa linnavolinikke eesotsas linnapea Margusega astus selle vastu ja põhjenasid oma vastuseisu vastavate summade puudumisega.Nii otsustatigi hääletamisel jätta I poolaastal koolidesse õppemaks alles.² Evakueeritud koolide asemele asutati Paidesse eraisikute poolt tütarlaste gümnaasium ja kõrgem algkool.Paide linnavolikogu võttis vastu otsuse võtta nimetatud 2 erakooli Paide linna ja Järvamaa maakonna ühisele ülalpidamisele.Selleks moodustati koolide juurde kuratooriumid, kuhu linnavolikogu liikmetest valiti Eglon ja Margus.³

Ka Paides hakati linnavalitsuse energilisel eestvedamisel ja kodanlike seltside toetusel moodustama kodanlikku rahvamiillitsat.Linnavolikogu poolt vastu võetud määrusega kohustati selle tegevusest osa võtma kõiki täiskasvanud meessoost isikuid.⁴

1 ENSV RAKA, f. 3068, nim.1, s.-ü. 18, l.33.

2 samas,

3 ENSV RAKA, f.3068, nim.1, s.-ü. 18, l.48.

4 samas, l.34.

Sõjaolukorrast tingitud majanduslikest raskustest ülesaamiseks otsustati Paide linnavolikogus tösta makse liikumata varanduselt 20% võrra. Suurendati ka linnaettevõtete teenuste tasu.

Rakvere uue volikogu esimene koosolek toimus 28. juulil. "Postimehe" teatel alustas Rakvere linnavolikogu oma tööd skandaalidega. Linnavolikogu erinevad rühvitused ei suutnud koosolekul leida ühist keelt uue linnavalitsuse moodustamiseks. Uus linnavalitsus moodustati 2. augustil, millal linna-peaks jäeti edasi M. Kutti, linnanõunikuks valiti J. Puusepp.² 10. augustil valiti veel täiendavalt linnavalitsuse liikmeteks radikaal-sotsialist J. Saar ja bolševik J. Allikas.³

Esimese küsimusena tösteti Rakvere linnavolikogus üles koolielu korraldamine. Linnavolikogus arutas tasuta alg-õpetuse kehtestamise küsimust ning naisgümnaasiumi avamist. Kõik peale radikaal-sotsialistide olid tasuta õpetuse kehtestamise poolt, küsimus otsustati jaatavalt. Teoks sai ka haridusseltsi kooli baasil naisgümnaasiumi avamine,⁴ kus õppetöö hakkas toimuma eesti keeles.

Haapsalu linnavolikogu liikmed andsid vande uue koosseisu esimesel istungil 10. augustil. Samal koosolekul lahendati linnaomavalitsuse asjaajamise keele küsimus. Lahtisel hääletamisel otsustati asjaajamise keeleks jätta eesti keel.⁵ Haapsalu linnavolikogu juhatajaks valiti kodanlane Eduard Alver, linnapeaks aga kodanluse kandidaat Gatsinast pärinev notar Johannes Leppik.⁶ Sotsiaal-demo-kraadid -volikoguliikmed keeldusid hääletamisest osa võtmast. Linnapea asetäitjaks valiti Fr. Espenberg ja linnavalitsuse liikmeteks Aleksander Tomson ja A. Tamberg.⁷

25. augustil pöördus Haapsalu linnavolikogu palvega Muhu väine kindlustatud piirkoma ülema poole, et seoses saksa sõjavägede lähenemisega saadetak스 Haapsalusse linna kaitseks Rakveres paiknev eesti polk.⁸

1 "Postimees", nr. 174, 4. augustil 1917.
2 "Rakvere Teataja", nr. 149, 23. detsembril 1937.
3 "Tallinna Teataja", nr. 188, 23. augustil 1917.
4 "Tallinna Teataja", nr. 188, 23. augustil 1917.
5 ENSV ORKA, f 4209, nim. 1, s.-ü. 5, l. 1.
6 samas, l. 2.
7 samas, l. 5.
8 samas, l. 7.

Sõjaväeosa arvu esialgu siiski Haapsalus ei suurendatud. Haapsalus oli evakueerimine üsna massiline. See halvas linnaomavalitsuse tööd. Evakueeritus suur osa linnavolinikest, seetõttu viidi Haapsalus õigepea läbi volikogu täiendamine. Nii vaheldus linnaomavalitsuse koosseis sageli, ilma et oleks jõutud tööga kohaneda.

Peale mitmekordseid nõudmisi saavutasid linna töölised oma palga tõstmise, teenistujate sellekohase palve jäeti linnavolikogu poolt esialgu rahuldamata.

Haapsalu koolides kehtestati emakeelne õpetus, andnud tasuta hariduse kehtestamise kohta puuduvad, nähtavasti ei jõudnud linnavolikogu küsimust lahendada. Et riigikoolid linnast evakueeriti, avas linnavalitsus õppeaasta keskel 2 kõrgemat algkooli (poeg- ja tütarlastele).¹

Kuressaare linnaomavalitsus oma uues koosseisus sai töötada lühikest aega. Seoses saksa okupatsiooniga Eesti saartele linnavolikogu ja linnavalitsuse töö 1917aasta oktoobris katkes.

Paldiski linnavolinike poolt valiti uueks linnavanemaks 16. augustil Gniidin, tema asetäitjaks D. Koel ja linna sekretäriks A. Leikman.² Juba järgmisel linnavolinike koosolekul linnavanem Gniidin keeldus ametist ja põhjendas oma tagasiastumist töö mittetundmisega. Ajutiselt kuni septembri alguseni täitis Paldiski linnavanema kohuseid Karl Grepp, kes oli samal ajal ka linnamiilitsa ülem. 5. septembril valiti Paldiski linnavanemaks Johannes Odres.³ Samal koosolekul kinnitati volikogu poolt linnavalitsuse juures tegutsevate alaliste komisjonide uued koosseisud.

Paldiski linnavolikogu otsusega kehtestati linna algkoolis emakeelne õpetus. Korduvates avaldustes nõuti Peeter Suure nimelise merekindluse komandandilt Paldiski kõrgema algkooli hoone vabastamist sõjavägede poolt.⁴ Kõrgema algkooli hoone jäi siiski sõjavägede kasutusse. Linnavolikogu otsuse järgi palgati tööle kaks linnaarsti.⁵

1 ENSV ORKA, f 4209, nim. 1, s.-ü. 21, l. 76,

2 ENSV RAKA, f. 4699, nim. 2 s.-ü. 11, l. 2-4.

3 samas, l. 16.

4 samas, l. 16.

5 samas, l. 26.

Läheneva rinde tõttu asus ka Paldiski linnavalitsus organiseerima linna varanduste ja arhiivimaterjalide evakueerimist.

Kui Tallinnas ja Narvas leidis uute linnavolikogude töö rahvahulkades toetust ja saavutas poolehoidu, tänu sellele, et vaatamata raskele majanduslikule olukorrale nad näitasid otsustavust ja tahtmist linnaelanike olukorra parandamisel, siis väikelinnades oli asi hoopis vastupidi. Ka uutes linnaomavalitsustes olid peremehepositsioonid kodanlike ja väikekodanlike ringkondade käes, kelle huvid ei ühtinud linnaelanike põhihuvidega ja kes seetõttu jäid rahvahulkadele kaugeks ja isegi vaenulikuks. Opositsioonilised rühmitused väikelinnade volikogudes olid liiga väikesed ja mitte alati ei suutnud oma mõju avaldada.

Kõik väikelinnade uued volikogud tegelesid esimeste kuude jooksul põhiliselt ühtede ja samade probleemidega, s.o. kõige pakilisemate päevaküsimustega, mida kirjutas ette momendi olukord.

Väikelinnade volikogude tegevuses ei ole näha erilisi ümberkorraldusi ja probleemide lahendamist, mis vastaks just antud linna spetsiifilistele tingimustele ja vajadustele. Uued linnavolikogud kodanluse juhtimisel erinesid väga vähe oma eelkäijatest. Laiad rahvahulgad ei võinudki oodata linnavolikogudelt oma huvide ja taotluste täitmist senikaua kui riiklik kord jäi endiseks, s.o. kodanlikuks. Selle kodanliku korra sünnituseks olid talle omased linnaomavalitsused.

SUURE SOTSIALISTLIKU OKTOOBRIREVOLUTSIOONI VÕIT
EESTIS JA LINNAOMAVALITSUSTE TEGEVUSE
LÕPETAMINE.

1917. aasta oktoobris seisis Venemaa sotsialistliku revolutsiooni künnisel. Uuesti tõusis päevakorda loosung "Kogu võim nõukogudele". Nüüd tähendas see kutset relvastatud ülestõusule Ajutise Valitsuse vastu.

Ka Eestis oli selleks ajaks lõpule jõudnud nõukogude bolševiseerumise protsess. Suuresti oli kasvanud bolševike autoriteet rahva hulkades. Bolševike partei oli muutunud

kõige mõjukamaks parteiks, keda toetas rahva enamus. Bolševike partei pingelise töö tulemusel kasvas rahvahulka poliitiline teadlikkus. Neis tingimustes tõusis päevakorda objektiivse vajadusena võimu võtmise küsimus.

Tuginedes VSDT(b)P Keskkomitee ja Lenini juhtnööridele hakkasid eesti bolševikud tegema otseseid ettevalmistusi relvastatud ülestõusuks.

Vaatamata kõigile pingutustele ei olnud eesti kodanlus enam suuteline kasvavaid revolutsioonilisi jõudusid maha suruma.

22.oktoobril loodi Tallinnas Eesti Sõja-Revolutsioonikomitee. Komitee esimeheks valiti I. Rabtšinski ja aseesimeheks V. Kingissepp. Kohalikud sõja-revolutsioonikomiteed loodi veel Tartus, Narvas, Valgas ja mujal,¹ Töötati välja üksikasjaline relvastatud ülestõusu plaan.

24.oktoobril 1917 algas ülestõus Petrogradis ööl vastu 26.oktoobril langes viimane Ajutise Valitsuse tugipunkt - Talvepalee. II Ülevenemaaline Nõukogude kongress teatas võimu üleminekust nõukogudele.

Tallinnas läks võim Eestimaa Sõja-Revolutsioonikomitee kätte tegelikult juba 23.oktoobri öhtul, kes määras oma komissarid tähtsamatesse strateegilistesse punktidesse.²

Tartu bolševikud said 24.oktoobri ööl VSDT(b)P Keskkomiteelt korralduse - võtta võim kohapeal viibimata nõukogude kätte.³ Järgmisel päeval asuti saadud ülesannet täitma ning 26.oktoobril teatati Tartu Nõukogu Täitevkomitee poolt avaldatud üleskutses kogu võimu üleminekust linna nõukogu kätte.⁴

Narva Nõukogu poolt moodustatud sõjarevolutsioonikomitee tagandas 27.oktoobril kohapealse Ajutise Valitsuse komissari.⁵

Samal päeval võttis Viktor Kingissepp Eestimaa Sõja-Revolutsioonikomitee volinikuna kubermangukomissar Poskalt üle kubermanguvalitsuse asjaajamise. Üle kogu Eesti läks

1 "Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, lk. 252.
2 "Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, lk. 253.
3 K. Siilivask "Võitlus Oktoobrirevolutsiooni teostamise...
kogumik, Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis,
lk. 67
4 "Postimees", nr. 245, 27.oktoobril 1917.
5 Ülevaade Eestimaa Kommunistliku partei ajaloost, lk. 254.

Ajutise Valitsuse komissaride võim kohalike nõukogude täitevalitsuste kätte.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eesti oli võitunud.

Kõrgemaks võimuks Eestis sai Sõja-Revolutsioonikomitee. Bolševike juhtimisel asuti kohe vana, kodanliku riigimasina lammutamisele ja nõukogude võimu kindlustamisele.

Vahetult pärast sotsialistliku revolutsiooni teostamist jätkasid oma tööd haldusorganitena kodanlikud linnaomavalitsused. Eesti kodanlus püüdis linnavalitsusi ja volikogusid enamikel juhtudel kasutada oma tööriistana võitluses nõukogu võimu vastu.

Tallinna linnavolikogu tuli pärast revolutsiooni teostamist kokku 27. oktoobril. Päevakorras oli vaid üks punkt, kuidas suhtuda nõukogude võimu.

Bolševistliku linnavalitsuse nimel esines V. Janson, kes teatas, et seoses Petrogradis toimunud sündmustega tahab linnavalitsus teada volikogu seisukohta uue võimu suhtes. Ta luges ette linnavalitsuse revolutsiooni, kus anti lühike ülevaade revolutsiooni arengust, hinnang toimunud pöörete kohta ning pandi ette, seoses sellega, et Petrogradis on toimunud revolutsiooniline pööre ja võim on Vene vabariigis läinud tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kätte, tunnustada uut revolutsioonilist võimu ja aidata kõigi Tallinna linna omavalitsuse käes olevate vahenditega kaasa kõigile korraldustele, mis lähtuvad uuel võimult.¹

Tööerakondlane O. Strandmann teatas oma fraktsiooni nimel, et kuna uus võim on ühe klassi s.o. proletariaadi võim, on tööerakondlasel sellise võimu vastu. Meie ei tööta tema vastu, kuid ei hääleta ka poolt,² teatas Strandmann.

Ka linnavolikogu demokraatlik blokk teatas, et revolutsioon tuleb tagasi lükata, kuna ei või toetada võimu ühe klassi käes olemist.

Menševike fraktsiooni nimel teatas K. Klätško, et kuna uus võim pole veel kindel, ei saa nad seisukohta võtta, kuid nad ei saavat toetada võimu, mis on ühe klassi käes.³

1 TLA, f 195 nim.4, s.-ü. 40 l.510.

2 samas, l.511.

3 samas.

Bolševike fraktsiooni nimel võttis sõna H. Pöogelmann, kes märkis, et bolševikud on linnavalitsuse resolutsiooniga üldjoontes nõus. Ta tegi ettepaneku linnavalitsuse resolutsioonile lisada tervitus uuele võimule ning muuta seoses sellega resolutsiooni lõpposa järgmiselt: "Tervitades Petrogradis toimunud revolutsioonilist pööret ja võimu üleminekut tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kätte, tunnustada uut revolutsioonilist võimu ja asudes tema platvormile, aidata kõigi vahenditega kaasa selle platvormi ja kõigi uelt võimult saadud korralduste täitmisele."¹

Pärast vaheaega esitas menševike fraktsioon oma resolutsiooni, milles nõuti: "ühtse revolutsioonilis-demokraatliku võimu loomist kõigi sotsialistlike parteide esindajaist."²

Esseerid ütlesid oma resolutsioonis: "... Et kui võrd edasised lähemad sündmused ja revolutsioonilise demokraatia jõudude vaherkord näitavad, et uuse revolutsiooniline võim esindab tööliste ja soldatite saadikute nõukogude enamuse tahet, siis linnavolikogu kui asutus, mis on organiseeritud demokraatlikel alustel, avaldab uuele revolutsioonilisele võimule fakultatiivset toetust."³

Demokraatlik blokk teatas, et pooldab koalitsioonivalitsust, tööerakondlased ühinesid menševikega.

Seejärel pandi hääletusele 3 resolutsiooniprojekti.

Hääletamisel ei saanud ükski resolutsioonidest häälteenamust.

Nii oli Tallinna linnavolikogu parempoolne tiib juba sellel koosolekul näidanud oma vaenulikkust nõukogude võimu suhtes ja keeldus ka edaspidi teenustamast nõukogude valitsust.

Uude valitsusvõimu suhtumise küsimust arutati pea kõigis linnavolikogudes. Enamust omav kodanlus asus kõikjal nõukogude valitsuse vastasele positsioonile. Kodanlus päästis valla aktiivse laimukampaania uute võimuorganite nõukogude vastu. Kui 15. novembril aeti Tallinnas laiali

1. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 392^r

2. TLA, f. 195 nim. 4, s.-ü. 40, l. 512.

3. samas, l. 512.

võimu kaotanud ja eesti kodanluse sabotaažikeskuseks muutunud Eestimaa Kubermangu Maanõukogu, ruttasid linnavolikogud avaldama oma energilist protesti ja tunnistasid seda ikka. "kõrgemaks võimuorganiks Eestis". Endastmõistetavalt püüdsid bolševikud linnavolikogudes Tallinnas, Tartus ja mujal juhtida linnavolikogude liikmeid olukorra õigele mõistmisele ja keeldusid niisuguste tagurlike otsuste puhul kaasa hääletamast.

Erandi linnavolikogude hulgas moodustas Narva linnavolikogu, kus bolševikud omasid enamuse. Narva linnavolikogu ja linnavalitsus oma enamuses asusid nõukogude võimu toetavale positsioonile. 16. novembril andis Vene Vabariigi Rahvakomissaride Nõukogu nõusoleku Narva linna eraldamise kohta Jamburgi semstvist ja linnaga piirnevate asustatud paikondade ja manufaktuuride ühendamiseks linna territooriumiga ning Narva maakonna moodustamise ja tema liitmise kohta Eestimaa kubermanguga.¹ 17. detsembril viidi seoses eelpool tooduga Narvas läbi täiendavad volikoguvalimised. Valimistele oli esitatud 6 nimekirja, valimiste tulemusena said bolševikud 47,39% häältest, esseerid 10,46%.² Uue linnavalitsuse moodustasid bolševikud, kes deklareerisid, et nad töötavad töötada koos rahvavalitsusega sotsialismi suunas.³ Uus Narva linnavolikogu võttis iseseisvalt vastu otsuse likvideerida eraomandus linna piirides ning usaldada natsionaliseerimise läbiviimine linnavalitsuse hooleks.⁴

Samal ajal kui jätkasid tegutsemist kodanlikul ajal moodustatud linnade omavalitsused algas töö nõukogude riigiaparaadi kujundamiseks. Eesti linnades olid peale suure sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võitu kõikjal olemas nõukogud. Nüüd korraldati nõukogude ümbervalimised. Peaaegu kõigis ümbervalitua nõukogudes said bolševikud absoluutse enamuse, mis oli töölisklassi usalduse võitmise tulemuseks.⁵ Näiteks valiti Tartu Nõukogu Täitevkomitee koosseisu, kus pikemat aega mängisid peremeest mensevikud ja esseerid, 33 bolševikku, 1 anarhist ja 1 parteitu. Parempoolsed

-
- 1 Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 436-437.
 - 2 ENSV RAKA, f. 849, nim. 2, s.-ü. 15, l. 255.
 - 3 samas, l. 257.
 - 4 samas, l. 259.
 - 5 J. Saat, Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsioonis... lk. 204.

esseerid ja menševikud ei saanud nõukogus, seega järelikult ka nõukogu täitevkomitees ühtegi kohta.¹ Loodud nõukogusid tuli kohandada majanduselu juhtimiseks. Selleks loodi nõukogude juurde mitmesugused osakonnad. 1918. aasta alguseks olid Tartu Nõukogu juures olemas töö-, majandus-, kultuurharidus-, administratiiv-, rahandus-, toitlus, tervishoiu ning söja- ja demobiliseerimisosakond.² Tallinna Nõukogu juures oli osakondade arv veelgi suurem.

29. detsembril võttiski Eesti Tööraha ja Sõaväelaste Nõukogu vastu otsuse linnaomavalitsust likvideerimise ja võimu üleandmise kohta vastavate linnade tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kätte.³ Samas otsuses märgiti, et omavalitsusasutuste ülevõtmisel tuleb nõukogudel valvata selle järele, et nimetatud asutuste seismajäämine vaesemate rahvahulkade elu veelgi ei raskendaks ja soovitati, et kõik need, kes linnavalitsustes töötavad, saaks valitud nõukogude täidesaatvasse komiteedesse, et nad oma endist tööd jätkata võiksid.⁴ Esimesena lõpetas oma tegevuse Narva linnavolikogu. Juba 1. jaanuaril 1918. aastal teatavaks tehtud Narva Tööliste, Soldatite ja Talupoegade Saadikute Nõukogu Täitevkomitee teadaandes märgiti, et Narva linnaomavalitsus on oma töö üle andnud.⁵ Narva Nõukogu Täidesaatva Komitee esimeheks sai endine linna- pea bolševik H. Daumanis, tema abideks samuti linnavalitsuse liikmed U. Danilov ja A. Tiimann.⁶

27. detsembril 1917 võttis Tartu Nõukogu vastu otsuse, et töörahvale vaenulikkude linnaomavalitsust ei vajata. Linnavolikogule esitati kaks ultimatiivset küsimust, kas ta tunnistas nõukogude võimu maksvaks ning asuv koostööle Tartu Nõukoguga või mitte.⁷ Vastamiseks anti aega kaks nädalat ning eitava vastuse korral kuulus omavalitsuse tegevus lõpetamisele. Tartu linnavolikogule saabus eitav vastus. Oma vastuses volikogu teatas, et tunnistas ennast täiesti autnoomseks ning tõrjub tagasi igasuguse tema võimupiirkonda tungimise katse.⁸

1 J. Saat, Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni, lk. 204.

2 K. Siilivask, "Võitlus Oktoobrirevolutsiooni teostamise... lk. 76.

3 Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 552.

4 samas.

5 Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 556.

6 samas.

7 K. Siilivask, Võitlus Oktoobrirevolutsiooni teostamise... lk. 76
kogumik "Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis"

8 ENSV RAKA, f. 2623, nim. 1, s.-ü. 82, l. 164.

Seejärel kutsuti Tartu Nõukogu poolt bolševike fraktsioon volikogust ära ja 18.jaanuaril järgnes Tartu Nõukogu otsus linnavolikogu laialisaatmise ning võimu enda kätte võtmise kohta.¹

Pärast seda kui Valga Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu oli esitanud volikogule oma nõudmise võimu üleandmise kohta, toimus volikogus erakorraline istung 8.januaril 1918. Linnavalitsus oli selleks ajaks juba nõustunud võimu mahapanekuga. Volikogu otsustas aga mitte tunnustada linnavalitsuse liikmete volituste mahapanekut ja mitte lubada linnavalitsuse asjaajamise ja funtsioonide üleandmist.² Järgmisel päeval toimus Valga linnavalitsuse ja Valga Töölise ja Soldatite Nõukogu ühine istung, kus siiski otsustati võimu üleminek nõukogule. Valga linnavolikogu, kes kuni lõpuni keeldus tunnustamast võimu üleminekut, aeti laiali.

1918.aasta jaanuarikuu jooksul läks võim kõigis Eesti linnades nõukogudele ja linnavolikogud likvideeriti.

Äõige hiljem saadeti laiali Tallinna linnavolikogu. See toimus 31.jaanuaril Tallinna Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu otsuse kohaselt. Endised bolševike ja pahempoolsete sotsialistide- revolutsionäärade fraktsioonide liikmed volikogust arvati Tallinna nõukogu Täitevkomitee liikmete hulka.³ Tallinna linnavalitsuse asjaajamine anti üle Tallinna Nõukogu komissaridele. Tallinna linnavolikogu laialisaatmisega ja tema asjaajamise Tallinna Nõukogule üleandmisega ei nõustunud V.Vöölmann, kes oli linna valitsuse esimeheks ja leidis selle laialisaatmise lubamatu olevat. VSDT(b)P Eestimaa Komitee mõistis hukka V.Vöölmanni seisukoha ja otsustas talle mitte usaldada nõukogu selle osa juhtimist, mille kätte läks Tallinna linna majapidamine.⁴

Võim Eesti linnades oli kodanlike linnade omavalitsuslike asutuste likvideerimise tulemusena läinud kõikjal nõukogude kätte, millised olid valitud töörahva parimate esindajate hulgast. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tulemusena olid töötavad hulgad alles nüüd muutunud oma linnade töölisteks

1 K.Siilivask, Võitlus Oktoobrirevolutsiooni teostamise..., lk.76.

2 ENSV RAKA, f. 3366, nim.l. s.-ü. 8 l.21.

3 Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk.673.

4 Ulevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, lk.262.

peremäesteks ja võisid asuda sotsialistlike ümberkorralduste teostamisele oma huvides.

Tuleb märkida, et Eesti eriline asend - ride vahetus lähedus tema piiridele nõudis kodanliku riigi asutuste kiiremat likvideerimist. Kui Nõukogude Venemaa keskosa algas linnavolikogude likvideerimine alles 1918. aasta jaanuari lõpul, jõudis Eestis see töö selleks ajaks juba lõpule.

KOKKUVÖTE.

1917.aasta oli maailmaajaloolise tähtsusega murranguliste sündmuste aastaks. 1917.aasta Veebruarirevolutsiooni tulemusena kukutati Venemaal tsaarivõim. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni käigus tehti lõpp mõisnike ja kapitalistide peremehetsemisele, võimult kukutati kodanlus ja esimesena ajaloos läks Venemaal võim tööliste ja talupoegade kätte. Igaveseks oli kaotatud Venemaal ühe inimese ekspluateerimine teise poolt.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon on suurima tähtsusega sündmuseks ka eesti rahva ajaloos. Ta hävitas kodanluse poliitilise võimu Eestis ja andis kodu võimu eesti töörahvale.

Muudatuste ja ümberkujunduste perioodi tegid läbi Eesti linnade omavalitsused 1917.aastal enne kui nad lõplikult likvideeriti.

Kuni 1917.aastani kuulus võim Eesti linnades linnavolikogudele, millised olid valitud tsensuslikult 1892.aasta linnaseaduse järgi. Selline ebademokraatlik valimisseadus andis linnades võimu saksa kodanlusele, kellel olid ka majanduslikult juhtivad positsioonid. 1917.aastaks oli majanduslikult tugevnenud oma eesti kodanlus, kuid ainult Tallinnas, Valgas, Võrus ja Rakveres oli ta suutnud oma kätte võtta linnaomavalitsuse. Ülejäänud linnades säilitas saksa kodanlus oma ülemvõimu.

Pärast Veebruarirevolutsiooni algas Eestis võitlus linnaomavalitsuste demokratiseerimise nende ümberkujundamise eest. Eriti nõudsid rahvahulgad saksa kodanluse tagandamist, kva pikkade võimuaastate jooksul ei olnud laiade linnaelanikkonna kihtide huve arvestanud ja nende nõudmiste rahuldamiseks peaaegu midagi ette võtnud. Peremehepositsioone linnavalitsus-

tes kasutati esmajoones oma kukrute paisutamiseks. Linnaomavalitsuste ümberkorraldamisest olid huvitatud ühelt poolt eesti kodanlus, teiselt poolt revolutsioonilised rahvamassid, Eesti kodanluse oli sel perioodil võrreldes tööliklassiga eelisolukorras ning suutis seetõttu linnaomavalitsustes oma mõju maksma panna. Narvas, Viljandis ja Valgas läks võim ajutiselt kodanlike seltside ja organisatsioonide esindajatest koosnevate ühiskondlike komiteede kätte ja linnavolikogude ning linnavalitsuste tegevus katkes. Mujal piirduti ainult vanade linnavolikogude täiendamisega uute liikmete näol. Volikogude täiendamist teostasid põhiliselt kohalikud linnade kodanlikud organisatsioonid. Mõningal juhul (Valgas, Tartus jne.) saatsid oma esindajaid volikogudesse ka vast loodud tööliste ja soldatite saadikute nõukogud. Böorus ei toimunud linnavolikogus sel perioodil mingisuguseid muudatusi.

Linnavolikogude täiendamise tulemusena oli eesti kodanlus oma eesmärgi saavutanud, saksa kodanluse eemale tõrjunud. Linnaelanike põhimass ei saavutanud nimetatud ümberkujundustega oma olukorra parandamist, sest ka võimule tulnud eesti kodanlus ei mõelnud nende elutingimusi ja heaolu parandada, vaid mõtles oma kasudele.

1917. aasta suvel toimusid Ajutise Valitsuse poolt välja antud valimisseaduse järgi uute linnavolikogude valimised. Seekord said valimistest osa võtta juba laiad rahvahulgad. Valimisvõitlus kujunes üldiselt välja teravaks üksikute parteide ja valimisplatsvormide vahel. Aktiivselt võtsid valimisvõitlusest osa bolševikud. Eesti suuremates linnades. Selle tulemusena linnavalimistel saavutasid Tallinnas ja Narvas bolševikud suure võidu, mille tulemuseks moodustati nimetatud linnades bolševistlikud linnavalitsused. Teistes linnades säilitas nüüdki võimu eesti kodanlus. Tähtis on siiski asjaolu, et ka väikelinnades tekkis linnavolikogudes kodanlusevastane opositsioon.

Uued linnaomavalitsused alustasid tööd perioodil, millal ühelt poolt tehti ettevalmistusi sotsialistliku revolutsiooni läbiviimiseks, teiselt poolt tugevnesid kodanluse kont - revolutsioonilised püüded oma võimu löplikult kindlustada. Majanduslik olukord oli äärmiselt raske, seda tingis käimasolev sõda. Uued linnaomavalitsused, valitud kuitahes demokraatlikul alusel, ei saanud kodanliku riigi tingimustes linnade töötava elanikkonna heaolu radikaalselt parandada. Head tahet ja mõningaid ettevõtmisi selles suunas tegid Narva ja Tallinna linnavalitsused. Uued linnavolikogus ja valitsused tegelesid toitlusküsimuse ja kütteküsimuse lahendamise, astusid samme linnade hariduselu edasiarendamiseks. Mõningal määral paranes hoolitsus sõjaväelaste perekondade ja sõjaväelaste eest, vaesema elanikkonna eest. Linnade majanduselu edasiviimiseks midagi märkimisväärset ette ei võetud.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tulemusena läks võim Eestis tööliste ja soldatite saadikute nõukogudele. Linnade volikogud ja linnavalitsused säilisid esimestel kuudel pärast revolutsiooni võitu kui haldusasutused.

1917. aasta lõpul võeti Eestimaa Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Täitevkomitee poolt vastu otsus linnavolikogude ja linnavalitsuste likvideerimise kohta. Eesti linnavolikogud ja linnavalitsused andsid oma volitused üle nõukogudele 1918. aasta jaanuarikuu jooksul. Eesti linnades toimus 1917. aastal võimu üleminek. Saksa kodanlus pidi võimust loobuma eesti kodanluse kasuks. See ei saanud võimul püsida kaua, õige pea nagu nägime tuli tal omakorda võim üle anda linnade tööliste peremeestele ja rahvahulkadele.

KASUTATUD KIRJANDUSE JA ALLIKMATERJALIDE
LOETELU

I Kasutatud kirjandus ja publitseeritud
allikad.

1. Lenin, V.I. Teosed, 24 köide, Tallinn, 1954.
2. Eesti NSV ajalugu, Tallinn 1957.
3. Eesti NSV ajalugu, II osa, Tallinn, 1963.
4. Eesti arvudes, Tartu, 1932.
5. Kõörna, A. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni majanduslikud eeldused Eestis, Tallinn, 1961.
6. Laul, E. Eesti töölisajakirjanduse ajaloost, Tallinn, 1962.
7. "Nõukogude võimu eest", mälestuste kogumik, Tallinn 1957.
Lombak "Bolševikud võitluses töörahva võimu eest Viljandis, ja Viljandi maakonnas",
Mesilane, A. "Revolutsioonistaail Narvaš"
Vaiman, I, sellest, kuidas toimus võitlus rahu, leiva ja maa eest Pärnus.
8. Plotnik, E. Hans Pöögelmann, Tallinn, 1965.
9. Pullat, R. "Tallinnast ja tallimlastest", Tallinn, 1966.
10. Reiman, V. Eesti bolševikud võitluses nõukogude võimu eest aastail 1917 - 1918, Tallinn, 1957.
11. Saat, J. Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni aja- järgul, Tallinn, 1956.
12. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, artiklite kogumik, Tallinn, 1957
Siilivask, K. Võitlus Oktoobrirevolutsiooni teostamise ja kindlustamise eest Tartu linnas ja maakonnas."
13. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eesti, dokumentide kogumik, Tallinn, 1957.a.
14. Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, Tallinn, 1961.

II Perioodika

1. "Kiir", 1917.
2. "Maatamees", 1917.
3. "Postimees, 1917.
4. "Postimees", Pärnu väljanne, 1917.
5. "Päevaleht", 1917.
6. "Rakvere Teataja", 1914, 1937.
7. "Rahvaleht", 1917.
8. "Sakala, 1917.
9. "Tallinna Teataja", 1917.
10. "Tartu Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja", 1917.
11. "Töölinn", 1917.
12. "Töö Lipp", 1917.
13. "Võru Teataja", 1917.

III Arhiivimaterjalid.

1. Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riiklik Keskarhiiv (ENSV ORKA)
Fond 4209 - Haapsalu linnavalitsus.
Fond 2014 - Kuressaare linnavalitsus.
Fond R-1216 - Tallinna Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu.
Fond R-1299 - Võrumaa Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu.

2, Eesti NSV Riiklik Ajaloo Keskarhiivist (ENSV RAKA)

- Fond 4699 - Eestimaa Kubermangu komissar.
- Fond 2966 - Kuressaare linnavalitsus.
- Fond 849 - Narva linnavalitsus.
- Fond 3068 - Paide linnavalitsus.
- Fond 3064 x - Paldiski linnavalitsus.
- Fond 3569 - Pärnu linnavalitsus.
- Fond 2623 - Tartu linnavalitsus.
- Fond 4692 - Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu.
- Fond 3366 - Valga linnavalitsus.
- Fond 3780 - Viljandi linnavalitsus.

3. Tallinna Linna Arhiiv (TLA)

- Fond 195 - Tallinna linnavalitsus.

IV Muud allikad.

1. Вестник Временного Правительства, Петроград, 1917.
2. Palgi, G., Kirjalikud mälestused, Rakvere muuseum.

Р Е З Ю М Е

1917 год был годом переломных событий всемирно-исторического значения. В результате Февральской революции 1917г. в России была свергнута царская власть. В ходе Великой Октябрьской революции был положен конец хозяйничанью помещиков и капиталистов, была свергнута буржуазия и впервые в истории власть в России перешла в руки рабочих и крестьян. Навеки была уничтожена эксплуатация человека человеком.

Великая Октябрьская Социалистическая революция является событием огромной важности и для эстонского народа. Она уничтожила политическую и экономическую власть буржуазии. В результате этого эстонские трудящиеся стали полновластными хозяевами своей страны.

Период изменений и преобразований прошло в 1917г. самоуправления эстонских городов, прежде чем они были окончательно ликвидированы.

До 1917 года власть эстонских городах принадлежала городским думам, которые избирались по цензу на основании городского закона 1892 года. Этот недемократический городской закон дал в городах власть в руки немецкой буржуазии, которая имела руководящие позиции и в экономике.

К 1917 году окрепла экономически и эстонская буржуазия, но только в Таллине, Валга, Выру и Раквере ей удалось захватить в свои руки городское самоуправление. В остальных городах сохраняла свою власть немецкая буржуазия.

После Февральской революции в Эстонии началась борьба за демократизацию городских дум. Народные массы особенно требовали отстранения от власти немецкой буржуазии, кото-

рая за долгие годы управления городами не считалась с интересами широких слоёв городского населения и почти ничего не предприняла для удовлетворения их требований. В преобразованиях городского самоуправления была заинтересована, с одной стороны, эстонская буржуазия, с другой стороны, народные массы. В период после Февральской революции эстонская буржуазия была в более благоприятных условиях, чем рабочий класс, и поэтому она сумела захватить власть в городском самоуправлении. В Нарве, Валге и Вильянди власть временно перешла в руки общественных комитетов, состоящих из представителей буржуазных обществ и организаций. Деятельность городских дум и городских управ прервалась. В других местах ограничились только дополнением старых городских дум новыми членами. Это осуществляли, в основном, местные буржуазные организации в городах. В некоторых случаях/в Тарту, Хаапсалу и т.д./ послали своих представителей в городскую думу и недавно созданные советы рабочих и солдатских депутатов. Только в городском управлении города Выру в этот период не произошло никаких изменений.

В результате дополнения городских дум эстонская буржуазия добилась своей цели. Немецкая буржуазия была отстранена от власти. Основная масса городских жителей не добилась назначенными преобразованиями улучшения своего положения, потому что и эстонская буржуазия, получив власть, думала только о своих прибылях, не собираясь улучшать условия жизни народа.

Летом 1917 года были проведены новые выборы в городские самоуправления на основании избирательного закона, созданного Временным правительством. На этот раз смогли участвовать в выборах и широкие массы народа. предвыборная борьба, в ос-

новном, обострилась между отдельными партиями и избирательной платформой. В крупных городах Эстонии активно участвовали в предвыборной кампании и большевики. В результате этого на городских выборах в Таллине и Нарве большевики добились большой победы. В названных городах были организованы большевистские городские управления. В других же городах сохранила власть эстонская буржуазия. Важно отметить, что и в городских управлениях маленьких городов возникла оппозиция против буржуазии.

Новые городские управы начали свою работу в период, когда с одной стороны, велась подготовка Социалистической революции, а с другой, усилились контрреволюционные попытки буржуазии окончательно укрепить свою власть. Экономическое положение в стране было очень трудное, потому что шла война. Новые органы городского самоуправления, на какой бы демократической основе они ни были избраны, не могли улучшить положения городов в условиях буржуазного государства. Некоторые попытки в этом направлении предпринимали городские управления в Нарве и в Таллине.

Новые органы городских самоуправлений занимались решением продовольственных топливных проблем, делали некоторые шаги в развитии просвещения в городах. В какой-то мере улучшилась забота о семьях военнослужащих и инвалидов войны. Для развития экономики городов ничего существенного не предпринималось.

В результате Великой Социалистической Октябрьской революции власть перешла в руки Советов рабочих и солдатских депутатов. существующие органы городского самоуправления сохранились в первые месяцы после революции как административные органы.

В конце 1917 года Исполнительный комитет Совета рабочих и крестьянских/солдатских/ депутатов принял решение о ликвидации существующих органов городского самоуправления, которые закончили свою работу в январе 1918 года и передали свои полномочия местным советам.

S I S U K O R D

Jrk. nr.		Lk.
1.	Sissejuhatus	1 - 9
2.	I peatükk Linnade omavalitsused pärast Veebruarirevolutsiooni ja nende demokratiseerimise püüded	10-35
3.	II peatükk 1917.a. linnavalimised Eestis	36-64
4.	III peatükk Üute linnaomavalitsuste tegevus kuni nende likvideerimiseni	65 - 88
5.	Kokkuvõte	89 - 91
6.	Kasutatud kirjanduse loetelu	92 - 94
7.	Resümees	95 - 98